

Wsmk ' €}tmt€u6Zsy †'Q|knt.u6
Knkw'] ~ zso 6Wk qy|tk-k' wso}tou'



Mowa 'sxk|t nt\$ polskiej polityki arktycznej



M. ... S. a Z. a ... RP
D. a a ... P. ... E. ...

Możliwość
polskiej polityki arktycznej

Wsmk · €}tnt€u6Zsy †|Q|knt..u6
Knkw'] ~ zso 6Wk qy|tk-k' wso}tou'

Mówi się o polskiej polityce arktycznej

13

M. ... S. ... Z. ... RP
D. ... P. ... E. ...

Zdjęcia na okładce:
Michał Łuszczuk – pierwsza strona
Piotr Graczyk – czwarta strona

Skład i łamanie:
Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP
Departament Polityki Europejskiej

www.msz.gov.pl

Liczba egzemplarzy:

Agencja Reklamowo-Wydawnicza
A. Grzegorzcyk

Spis treści

Wykaz najważniejszych skrótów.	8
-------------------------------------	---

F baZp'ynls'snd

5. Mi dzynarodowa wsp'olpraca naukowa	92
5.1. Uwarunkowania, gl'owne instytucje oraz znaczenie	
5.2. Zaanga owanie Polski	
5.3. Scenariusze zmiany w perspektywie 2030	

: |Zf Lmi b'

6. Zmiany klimatyczne i ochrona rodowiska	ÈÈÈÈ
--	-------------

AdamSt pie

6

CZ III.

**UE I WYBRANE PAŃSTWA EUROPEJSKIE WOBEC ARKTYKI:
LEKCJE DLA POLSKI**

F b a Z p y n s \ s n d % | Z f L m i b

11. Polityka Unii Europejskiej wobec Arktyki.	187
11.1. Ewolucja i główne obszary polityki UE wobec Arktyki	
11.2. Zaangażowanie Polski w rozwój unijnej polityki arktycznej	

F Z p h s Z z i f b l s ^ d I b r k @ k Z s r d

12. Polityki arktyczne wybranych europejskich obserwatorów w Radzie Arktycznej.	199
12.1. Polityka Niemiec wobec Arktyki	

12.4. Analiza aktywności wybranych europejskich obserwatorów w pracach Rady

I b r k @ k Z s r d F b a Z p y n s \ s n d % | Z f L m i b % F Z p h s Z z i f b l s ^ d

13. Rekomendacje.	216
13.1. Fundamenty/zasady polskiej polityki arktycznej	
13.2. Wizja polskiej polityki arktycznej w roku 2030. Polska partnerem Arktyki	
13.3. Interesy Polski w zmieniającej się Arktyce	
13.4	

Wizja polsk

Przedmowa

Motto:

Mi^k%Zg] pa^k^ra^f lngZg] Zk^gf ^ell%

: gl^ra^ko^k] Zekg:@h] d^pl pa^k^4

Mi^k^Zk^do^l^ra^Zk^kg^Zg] Zf^ell%

: gl]^Zal^ra^Zal^ra^Zg^[ra^Zk

Kh]^kif^L^kb^

Mi^Li^eh^ia^Rcdg^

Arktyka to niezwyklej region. Cho niebezpieczna i nieprzyjazna dla ludzi, od dawna była obszar fascynacji badaczy, pisarzy, podróżników i poszukiwaczy wra e ; miejscem wyzwania i gaj cych granic ludzkich możliwości. Dzi nie ma dnia, by w stacjach telewizyjnych i innych mediach nie

przyniosła Polsce zasłu one uznanie i stała si zasadniczym elementem oraz wizytówk polskiej obecno ci w regionie.

Obecnie Polska jest nie tylko aktywnym obserwatorem w Radzie Arktycznej, b d c min. ini cjatorem i organizatorem spotka w ramach tzw. formatu warszawskiego (P Zk Zp ?Hk Znf ^mg 1), ale uczestniczy tak e w pracach wielu organizacji regionalnych i globalnych, podejmuj cych proble matyk arktyczn . Dotyczy to zwlaszcza Unii Europejskiej, która min. okre la kwoty połowowe pa stw członkowskich na Morzu Barentsa oraz buduje własn polityk arktyczn . Polska jest te aktywnym uczestnikiem debat i działa prowadzonych w takich organizacjach jak ONZ, IMO, NATO, FAO czy UNEP. Jeste my te stron wielu instrumentów o charakterze globalnym dotycz cych min. zmian klimatycznych, ró norodno ci biologicznej, ochrony rodowiska naturalnego czy eglugi mi dzynarodowej.

Nowa sytuacja Arktyki – szanse, wyzwania i zagro enia z ni zwi zane, a tak e nasze interesy w tym regionie zwi zane z obecn i potencjaln dziaalno ci gospodarcz (co znajduje swój wyraz cho by w ogłoszonym ostatnio programie resortu gospodarki „GoArctic”) – wymaga przemy lenia i za

Prowadzenie efektywnej działalności na arenie międzynarodowej w tak niestabilnych i trudnych warunkach oraz w tak szerokiej, wręcz globalnej skali będzie oznaczała dla Polski konieczność zarówno zmierzenia się z wyjątkowymi problemami czy nawet zainicjowania współpracy z nowymi partnerami, jak przede wszystkim przekształcenia dotychczas prowadzonej polityki. W ramach tej modyfikacji warto będzie zwrócić uwagę na te obszary polskiej polityki zagranicznej, którym na przestrzeni ostatnich dekad nie poświęcano szczególnej uwagi, a które to znajdują się obecnie pośród najważniejszych rejonów świata. Z pewnością należą do nich region Arktyki.

Dotychczasowe i wieloletnie zaangażowanie Polski w Arktyce miało przede wszystkim dwa wymiary: naukowy i polityczno-dyplomatyczny (Graczyk 2012; Łuszczuk 2012; Grzela 2014). Ten pierwszy wynika z bogatej tradycji i jest bardziej dynamiczny, ten drugi – nieco okazjonalny i raczej oszczędny pod względem formy oraz treści. Tak długo, jak sytuacja na obszarach arktycznych była postrzegana jako stabilna, a ich potencjał wydawał się ograniczony, polskie podejście wobec Arktyki było wystarczające, chociaż mogło nie być uznane za optymalne. Sytuacja w Arktyce jednak ulega zmianie, za jej międzynarodowe znaczenie wyraźnie rośnie (Czamy 2014; Łuszczuk 2013), co razem sprawia, iż polskie zaangażowanie w tym regionie świata również wymaga zmiany.

Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP od 2006 r. wykazuje coraz bardziej aktywne postawy wobec regionu Arktyki, czego wyrazem są zarówno oficjalne oświadczenia, udział w różnych formach międzynarodowej współpracy dotyczącej Arktyki – głównie w ramach Rady Arktycznej (RA) – czy też stworzenie w maju 2011 r. Grupy Roboczej ds. Polary przy MSZ (zwanej roboczo I hZkM d?h k^') (Graczyk 2012). Następnym krokiem polskiego rządu powinno być rozwinięcie polskiej polityki arktycznej, m.in. przez przygotowanie projektu dokumentu określającego zasady polskiej obecności w Arktyce oraz definiującego jej kierunki i strategiczne cele. Jego autorami, a zarazem odbiorcami, powinny być wszystkie instytucje zaangażowane bezpośrednio lub pośrednio w rozwój polskiej aktywności w Arktyce. Warto również rozważyć opracowanie dokumentu na temat polskiej polityki wobec Dalekiej Północy skierowanego do społeczności międzynarodowej, szczególnie zaś do wspólnoty arktycznej. Realizacja tego pomysłu nie powinna budzić zdziwienia, zwłaszcza, iż tego typu dokumenty w ostatnich latach były przedstawiane nie tylko przez wszystkie państwa arktyczne, ale również przez wiele państw spoza regionu, szczególnie państwa o statusie obserwatorów w Radzie Ark

Celem niniejszego opracowania jest analiza problematyki zaangażowania Polski w regionie Arktyki ukierunkowana na sformułowanie rekomendacji dotyczących polskiej polityki zagranicznej w tej części świata. Jaka powinna to być polityka? W naszym ocenie polska › w-H a U t h umenty w

działających w obszarach arktycznych, głównie instytucji naukowych oraz firm. Wiele argumentów przemawia na rzecz całościowego i przede wszystkim funkcjonalnego podejścia w kształtowaniu polskiej polityki arktycznej; podejścia, które – opierając się na efekcie synergii – będzie optymalnie służyło polskiej racji stanu. Szczegółowe propozycje zawarte zostały w ostatnim rozdziale opracowania.

1.2. Struktura, założenia i metodologia opracowania

Na opracowanie składają się Wprowadzenie, trzy części obejmujące w sumie 11 tematycznych rozdziałów oraz rozdział końcowy pt. Rekomendacje.

Część I opracowania ma charakter wprowadzający. Celem jest syntetyczna charakterystyka regionu Arktyki, wskazanie jego specyfiki, poza tym ogólne zreferowanie obecności Polski w tym regionie, szczególnie wskazanie podstaw prawnych i międzynarodowych oraz wymiaru politycznego.

W części II wyodrębniono najważniejsze dla Polski obszary funkcjonowania środowiska międzynarodowego Dalekiej Północy (zwane „obszarami tematycznymi”). Należą do nich: zarządzanie regionem (czyli polityczny wymiar stosunków międzynarodowych w Arktyce), międzynarodowa współpraca naukowa, zmiany klimatyczne i ochrona środowiska, rozwój społeczno-gospodarczy Arktyki, surowce energetyczne i nieenergetyczne, transport morski i przemysł stoczniowy oraz rybołówstwo. Autorzy zdecydowali się także na wyeksponowanie dwóch zagadnień dla Polski wyjątkowo ważnych politycznie i praktycznie: kwestii rozwoju unijnej polityki wobec Arktyki (Rozdział 11) oraz analizy polityk arktycznych państw, które mają zbliżony do Polski formalny status w ramach arktycznej współpracy międzynarodowej, czyli należą do UE i są jednocześnie nieobserwowanymi w Radzie Arktycznej (Rozdział 12). Ostatni rozdział opracowania zawiera wnioski i sugestie w formie rekomendacji dotyczących kształtu i treści polskiej polityki arktycznej, przede wszystkim w odniesieniu do jej zasad, wizji, interesów, celów oraz środków.

Na szczególne wyjątkowanie w tym miejscu zasługuje konstrukcja wewnętrzna rozdziałów z części II i III opracowania. Jakkolwiek nie jest identyczna w każdym przypadku, to jednak jest ściśle związana z założeniami oraz metodologią przyjętymi na potrzeby niniejszego opracowania.

Podstawowym założeniem naszego opracowania jest, iż Polska należy do grona tych drugoplanowych aktorów w Arktyce, których zakres działania jest z różnymi względami do ograniczony. W świetle systemowej analizy decydowania politycznego optymalnym zachowaniem tej kategorii podmiotów w arktycznym środowisku międzynarodowym wydaje się kreatywna adaptacja. Jej istotą jest poszukiwanie punktów równowagi między wyłaczającym podporządkowaniem się wymaganiom środowiska a próbami narzucania mu swej woli (Pietra 1998, s. 59). W praktyce oznacza to, z jednej strony, zarówno respektowanie zasad funkcjonowania środowiska międzynarodowego w regionie Arktyki, jak też określenie zakresu interesów aktorów pierwszoplanowych, z drugiej zaś – aktywne działanie na rzecz zaspokojenia własnych potrzeb i zabezpieczenia interesów związanych z tym regionem.

Jednym z warunków powodzenia tej strategii jest (obok woli politycznej i zagwarantowania właściwego potencjału ludzkiego i materialnego) optymalizacja procesu decyzyjnego przez zapewnienie decydującym kompleksowej wiedzy, w tym te w zakresie wielowariantowej wizji przyszłości. Spełnienie tych warunków pozwala na prowadzenie polityki zagranicznej, której istotą jest podejmowanie decyzji opierających się na trafnym antycypowaniu rozwoju sytuacji. Uwzględniając specyfikę i dynamikę sytuacji międzynarodowej w Arktyce, jak też charakter opracowania, uznaliśmy za konieczne:

- (1) rozwinąć przygotowywanych analiz również poza sam obszar prezentacji i wyjawienia dostępnych danych dotyczących obecnej sytuacji na Dalekiej Północy, (2) wskazanie szczególnie ważnych czynników, które powinny być uwzględniane przez polską dyplomację oraz inne instytucje publiczne zarówno na etapie formułowania, jak i implementowania długoterminowej polskiej polityki arktycznej. Drogi do osiągnięcia tych celów w naszej ocenie stał proces badawczo-prognostyczny prowadzony w następujący sposób:

- 1) analiza aktualnej sytuacji w danym obszarze tematycznym przeprowadzona na podstawie wiedzy oraz obserwacji dokonanej przez Autorów;
- 2) przedstawienie dotychczasowego zaangażowania, aktualnych potrzeb oraz interesów Polski w danym zakresie na podstawie materiałów z różnych instytucji, konsultacji z wybranymi specjalistami w danym obszarze tematycznym, jak też wiedzy i obserwacji własnych Autorów;
- 3) opracowanie scenariuszy rozwoju sytuacji w danym obszarze tematycznym w perspektywie 2030 roku; scenariusze nie odnoszą się jednak do polskiej aktywności w Arktyce, lecz mają charakter ogólny;
- 4) sporządzenie na podstawie trzech wskazanych tu etapów analizy listy wniosków, tj. kluczowych zagadnień, których uwzględnienie przez decydentów uznano za niezbędne w procesie formułowania polskiej polityki wobec Arktyki.

Podczas gdy kroki 1 i 2 nie wymagają raczej specjalnych wyjawień, to warto przybliżyć proces opracowywania scenariuszy oraz istotę wniosków – kluczowych zagadnień. Rodziskowe, społeczne, gospodarcze oraz polityczne procesy, które zachodzą aktualnie w Arktyce, są obciążone wyjątkowo dużą niepewnością co do kierunku i tempa zmian. Przy projektowaniu polityki zagranicznej, która jest adresowana do tak specyficznego środowiska międzynarodowego, warto więc skorzystać m.in. z metod analizy wykorzystywanych w procesach zarządzania ryzykiem. W niniejszym opracowaniu posilk

wali my si zaadaptowan do naszych potrzeb i mo liwo ci metod planowania scenariuszowego. Scenariusze uznaje si powszechnie i od do wielu ju lat za u yteczne narz dzie w podejmowaniu decyzji dotycz cych rodowiska naturalnego, jak i rozwoju spoecznie-ekonomicznego – decyzji podejmowanych przy zaistnieniu wielu czynnikó w warunkuj cych oraz licznych elementów niepewno ci. Naszym zdaniem, scenariusze mog by szczególnie przydatne dla osób podejmuj cych decyzje dotycz ce obecno ci Polski w Arktyce, jak i polskiej aktywno ci arktycznej, poniewa pozwalaj na: (1) identyfikacj fundamentalnych czynnikó w warunkuj cych przyszó regionu, na które trzeba zwraca szczególne uwag w dłu szej perspektywie, (2) uwzgl dnienie w obecnie podejmowanych dziaaniach alternatywnych kierunkó w rozwoju sytuacji w regionie, (3) zrozumienie niepewno ci w zakresie kontynuacji obecnych tendencji w przyszó ci, (4) okre lenie roli Polski i polskich instytucji/organizacji/firm w zale no ci od rozwoju sytuacji. W tym kontek cie, tradycyjna ekstrapolacja obecnych tendencji musi by uznana za niewystarczaj c . W naszej ocenie scenariusze mog za przyczyni si skutecznie do sformułowania długoterminowej polityki, która jednocze nie pozwoli dopasowywa dziaania rz du do zmieniaj cych si uwarunkowa , a tak e b dzie bardzo przydatna jako zestaw wskaza dla polskich instytucji naukowych i gospodarczych.

Prace nad'm

nad'm

eks

nijol

Ha

narodowego w

- Kosow, Hannah; Gassner, Robert (2008): *Methods of future and scenario analysis. Overview, assessment, and selection criteria*. Bonn: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (Studies t. 39).
- Ło -Nowak, Teresa (2011): *Polityka zagraniczna w przestrzeni teoretycznej*, w: *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, red. Teresa Ło -Nowak. Warszawa: Wydawnictwo Poltext, s. 17-41.
- Łuszczuk, Michał (2012): *Arctic Council Observer: The Development and Significance of Poland's Approach towards the Arctic Region*, w: *Ocean Yearbook*, red. Aldo Ch -d's App oacnd

CZ I

ZMIENIAJĄCA SIĘ
ARKTYKA
I POLSKA OBECNOŚĆ
W REGIONIE

2

F bZpýnls\snd
: |Zf Lmi b

Zmieniaj ca si Arktyka

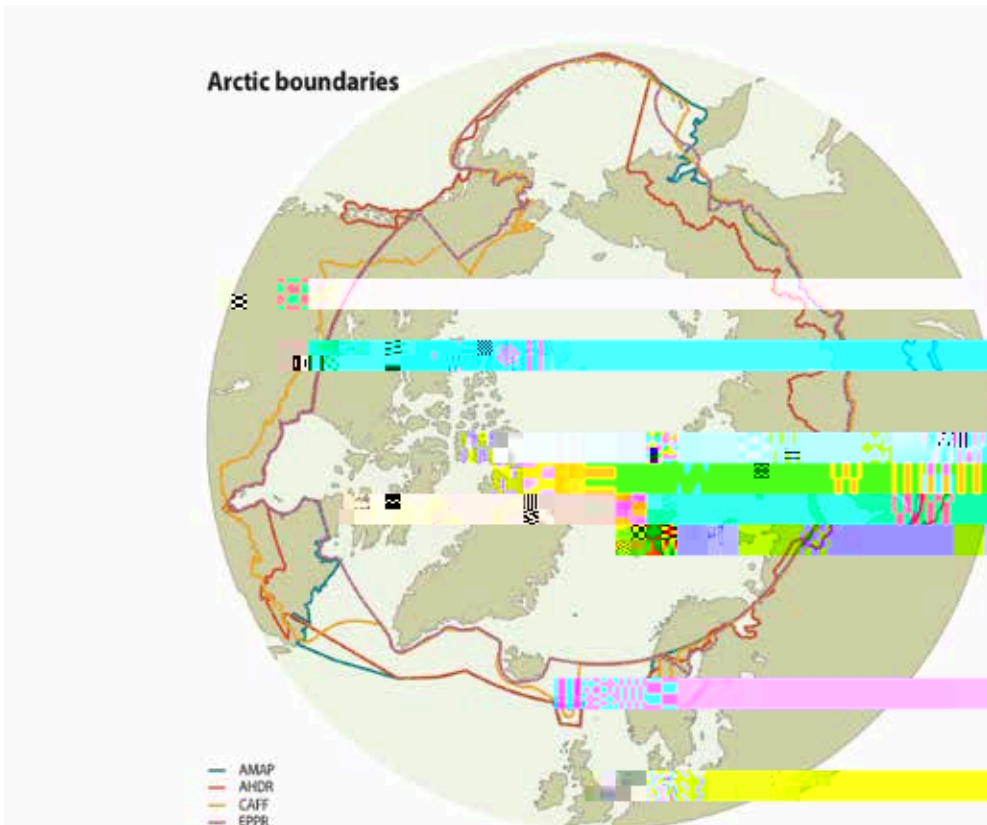
Istnieje wiele sposobów opisywania Arktyki, niektóre z nich s bardziej obiektywne, inne bardziej wyobra one. Istotne jest, by umie odró nia jedne od drugich i t wiedz si kierowa podejmuj c jakiegokolwiek decyzje. Celem Autorów tego rozdziału jest wskazanieró nychuj definicyjnych obszarów Arktyki oraz przedstawienie zarysu ewolucji mi dzynarodowego znaczenia tego regionu (dynamika zmian została syntetycznie uj ta w formie Ryc. 3).

2.1. Arktyka – definicje oraz ich polityczne konsekwencje

Po dane jest, by punktem wyj cia do zrozumienia specyfiki regionu arktycznego oraz zachodz cych w nim procesów było poznanie głównych sposobów stosowania poj cia „Arktyka” zarówno w kontek cie naukowym, jak i politycznym. Termin ten (odnoszycy si zasadniczo do obszaru obejmuj cego Ocean Arktyczny, polo onych na nim wysp oraz archipelagów, jak te północnych skrajów kontynentów Ameryki Północnej, Azji oraz Europy) jest bowiem u ywany w rozmaitych znaczeniach przez przedstawiciele ró nych dyscyplin naukowych, jak te przez przedstawiciele ró nych pa stw, organizacjami dzynarodowych i ich organów, krajowych instytucji publicznych, czy te przez media.

Na przykład na gruncie nauk o Ziemi funkcjonuje co najmniej kilka uj okre laj cych przebieg południowej granicy Arktyki. Według metody astronomicznej granic t stanowi linie wskazuj ce miejsca, w których podczas roku wyst puj przez cal dob przynajmniej jeden dzie polamy oraz przynajmniej jedna noc polama trwaj ca co najmniej 24 godziny. Zgodnie z metod klimatyczn , po południow granic Arktyki wyznacza natomiast lipcowa izoterma + 10°C na l dzie oraz + 5°C w oceanie. Linia ta pokrywa si na l dzie z granic ustalana na podstawie metody botanicznej, która jako wyznacznik traktuje północny zasi g lasów (zob. Ryc. 1.). Z punktu widzenia specjalistów geografii politycznej, zgodnie ze społeczno-ekonomicznymi interpretacjami t t e wskazuj te

cz cych podmiotowego zakresu kooperacji, prowadz cej kilka lat pó niej do powstania Rady Arktycznej (Róver 2014). Kwestia granic regionu wci jest politycznie istotna, np dla funkcjonowania poszczególnych grup roboczych Rady Arktycznej (zob. Ryc. 2), w kontek cie wyodr bnienia grupy A5 (czyli grupy pi ciu pa stw nadbrze nych Oceanu Arktycznego) czy te dla wewn trzkrajowego definiowania stref arktycznych.



Ryc. 2. Zakres obszarów arktycznych wg grup roboczych Rady Arktycznej.

ródło: GRID-Arendal, gida.no/graphicslib/OpenFile.aspx?id=4f021dff-00ef-4038-940c-bd099196099d

Istotne, i wiele kryteriów stosowanych do wyznaczania zasięgu Arktyki nie zawsze umożliwia wyodrębnienie najistotniejszej cechy charakteryzującej ten region, a mianowicie jego różnorodność. Arktyka nie jest regionem jednolitym, a składają się na nią różne, niekiedy bardzo odmienne subregiony. Dotyczy to m.in. uwarunkowań społeczno-gospodarczych, które bardzo różnią się: inne są w północnej Norwegii, inne

Dnia 2.05.2014 roku prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin podpisał rozporządzenie, na mocy którego dokonano redefinicji obszaru arktycznych obszarów lądowych Rosji, co jest kolejnym krokiem w implementacji rosyjskiej strategii arktycznej, tj. *Strategia rozwoju Arktyki* (Rosja, 02.05.2014).

na Grenlandii, a jeszcze inne na północy Syberii. Warto o tym pamiętać, gdy uproszczony, a więc stereotypowy obraz regionu stanowi niekiedy przyczynę błędnych ocen, wadliwych analiz, a nawet krzywdzących opinii, które mogą zaszkodzić skutecznej polityce wobec Arktyki. W niniejszym opracowaniu, o ile nie zostało to wyraźnie zaznaczone, stosowana jest podstawowa interpretacja, zgodnie z którą południową granic Arktyki jest północne koło podbiegunowe. Oznacza to, i zgodnie z obowiązującymi normami prawa międzynarodowego region obejmuje terytoria niepodlegające zwierzchnictwu żadnego państwa (centralna część Oceanu Arktycznego) oraz terytoria lądowe oraz morskie państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego: Norwegii, Rosji, Stanów Zjednoczonych, Kanady, Danii (reprezentującej Grenlandię) oraz Islandii, a także terytoria lądowe Szwecji i Finlandii. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż do państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego – Norwegia, Rosja, Kanada, USA, Dania (Grenlandia) – określane są mianem „Arktycznej Piątki” (A5).

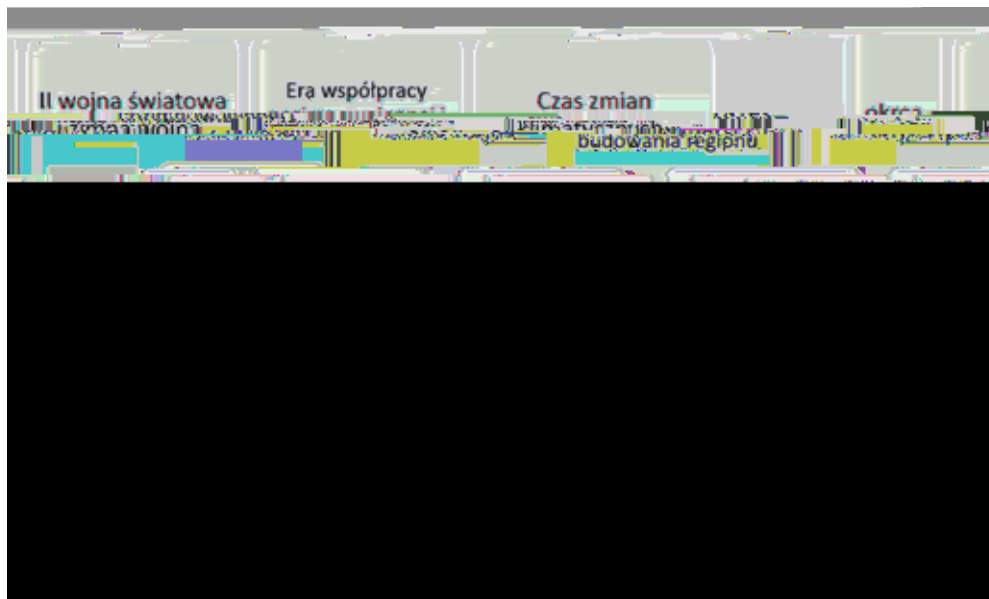
2.2. Ewolucja postrzegania Arktyki (do 2004 roku)

Południowe kresy Arktyki przez tysiące lat były zamieszkiwane przez plemiona, które przybyły na te obszary podążając za cofającymi się lodowcami lub dotarły na Północ w późniejszych epokach. Proces osiedlania się przebiegał bowiem odmiennie w różnych częściach Arktyki, np. podaje się, iż Saamowie mieszkają na północy Skandynawii już od 5000 lat, zaś Inuici zasiedlają obecnie kanadyjską Arktykę oraz Grenlandię przy

Jednocze nie wyprawy odkrywczobadawcze, szczególnie te organizowane w XIX w. i na pocztku XX wieku, z reguły wpisywały si w nurt rywalizacji mi dzy różnymi pa stwami czy narodami. Pierwsze inicjatywy zmierzaj ce do przełamania tej tendencji i podj cia przez pa stwa wspólnych, mi dzynarodowych wysiłków na rzecz poznania Arktyki (i Antarktydy) pojawiły si w dopiero w latach 80. XIX wieku. Uwzgl dnij c powy sze uwagi, mo emy stwierdzi , i na gruncie stosunków mi dzynarodowych do połowy XX w. postrzeganie Arktyki sprowadzało si do: (1) głównie symbolicznego przejmowania zwierzchnictwa nad obszarami arktycznymi i podporz dkowania i/lub wykluczania rdzennych ich mieszkóców przez pa stwa polo one w bezpo redniej blisko ci; (2) traktowania Arktyki, zwi szcza jej niezamieszkaney, morsko-lodowej cz ci, jako obszaru niczyjego stanowi cego aren odkry , eksploatacji zasobów, wy cigu do bieguna czy te bada naukowych.

Perspektywa ta ulegała cz ciowej zmianie podczas II wojny wiatowej, kiedy dostrze ono istotne znaczenie obecno ci wojskowej za kolempodbiegunowym (Graczyk 2010), słu ce m.in. prognozowaniu pogody na frontach europejskich (Kubiak 2012). W późniejszym okresie aktywno militarna rozwin ła si w Arktyce do tego stopnia, i mo na uzna , e zimnowojenna rywalizacja znalazła sobie adekwatn do swej nazwy aren . Nad biegunem północnym wiodła najkrótsza trasa bombowców strategicznych oraz rakiet balistycznych wycelowanych w główne obiekty na terytorium obu supermocarstw. Gł biny Oceanu Arktycznego od 1958 roku stały si natomiast miejscem rejsów okrótów podwodnych o nap dzie atomowym, cz sto te wyposażonych w bro j drow (Kubiak 2013).

Demilitaryzacja Arktyki (jednak nie całkowita, gdy strategiczne znaczenie regionu wci jest du e), a w konsekwencji kolejna zmiana jej mi dzynarodowego znaczenia, nast piły dopiero dzi ki odpr eniu osi gni temu w relacjach mi dzy Wschodem a Zachodem. Symboliczn tego inauguracj stało si przemówienie Michaiła Gorbaczowa w 1987 roku w Murma sku, w którym ostatni przywódca ZSRR zaproponował, aby Arktyka stała si stref pokojowej współpracy. Propozycja ta spotkała si w regionie z du ym zainteresowaniem, dzi ki czemu na przelomie lat 80 i 90 podj to szereg inicjatyw słu cych kooperacji pa stw arktycznych. Na pocztku głównie na rzecz współpracy naukowej oraz bezpiecze stwa ekologicznego, np. w 1990 roku powstał Mi dzynarodowy



Ryc. 3. Dynamika stosunków międzynarodowych na obszarach arktycznych

Oprac. własne na podst. A.Nilsson, G. Hoogensen, H. Nicol, *MZgl_hkf_lg^ra^hkrbZerfglbg_lg^hg^p_ZgZerhZerh3E^l_lhg^_kh^ra^:* *Krb Paper for the SGIR 7th Pan-European International Relations Conference, Stockholm, September 9-10, 2010.*

Następnym krokiem w rozwoju współpracy arktycznej było powołanie w 1996 roku Rady Arktycznej, której wielokierunkowe prace nad uwarunkowaniami rozwoju regionu, a szczególnie wnioski z monitoringu procesów klimatycznych, doprowadziły do kolejnej zmiany w postrzeganiu Arktyki. Od tej pory zaczęła ona być traktowana jako obszar wyjątkowych zmian klimatycznych. Początkiem XXI wieku stał się również momentem początku implementacji w regionie Arktyki postanowień Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza (Nagoya-Goto) i Konwencji Narodów Zjednoczonych o Prawie Morza (UNCLOS) dotyczących wyznaczania stref jurysdykcji państw nadbrzeżnych poza 200-milowymi wyznaczonymi strefami ekonomicznymi. Prowadzenie badań nad strukturami geologicznymi dna Oceanu Arktycznego, a szczególnie pierwszy wniosek złożony do Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego przez Rosję w 2001 oraz słynna rosyjska misja w 2007 roku zostały w światowych mediach uznane za próbę nielegalnego zawłaszczenia Arktyki. Tak oto narodził się temat ostrej rywalizacji o arktyczne

2.3. Uwarunkowania bieżącej sytuacji w Arktyce (2004–2015)

Od około dziesięciu lat obserwujemy wzrost międzynarodowego zainteresowania Arktyką (Nyman 2012). Wynika on z szeregu powiązanych ze sobą uwarunkowań, wśród których na pierwsze miejsce wysuwają się dwa zagadnienia.

Po pierwsze, region jest postrzegany jako istotny probierz globalnych zmian klimatycznych, poniewa ocieplenie zachodzi tu dwukrotnie szybciej w porównaniu ze redni wiatow (IPCC 2013). Charakter Arktyki jako „papierka lakmusowego” zmian klimatycznych stal si istotnym czynnikiem wpływaj cym na zachowania bardzo ró nych kategorii aktorów mi dzynarodowych, zarówno regionalnych, jak i spoza regionu. Przyczynily si do tego szczególnie wyniki bada naukowych przedstawione w sprawozdaniach Mi dzynarodowego Panelu ds. Zmiany Klimatu (IPCC) oraz raporcie Rady Arktycznej pt. *Arctic Climate Change: Knowledge and Understanding of the High Arctic* (ACIA 2004) ACIA. Trzeci raport Mi dzynarodowego Panelu ds. Zmiany Klimatu (IPCC 2001) po raz pierwszy w historii dzialalno ci Panelu w bardzo wyra ny sposób zademonstrowal szczególn sytuacj Arktyki oraz rol tego regionu w kontek cie globalnym. Z kolei w raporcie ACIA udokumentowano szeroki zakres zachodz cych w regionie przemian zwi zanych z globalnym ociepleniem.

Po drugie, region oraz zachodz ce w nim procesy przyci gn ly ogromn uwag me diów, a w konsekwencji tak e cz ci opinii publicznej i polityków na całym wiecie. Przyczynily si do tego m.in.: najmniejszy (przed 2012 rokiem) historycznie zanotowany zasi g lodu morskiego na Oceanie Arktycznym we wrze niu 2007 roku; aktywno pa stwnadbrze nych dotycz ca procesu ustalania zasi gu szelfów kontynentalnych, jak te zwi zane z tym procesem umieszczenie rosyjskiej flagi na dnie morskim pod biegunem pólnocnym w sierpniu 2007 roku.

W 2008 roku Slu ba Geologiczna Stanów Zjednoczonych opracowala raport o statystycznym prawdopodobie stwie wyst powania w Arktyce zó ropy i gazu (Gautier i wsp. 2009), którego optymistyczne wnioski wpłyn ly na zwi kszenie si oczekiwa co do zyskowych konsekwencji topnienia pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym.

Od tej pory medialny obraz regionu, ukazuj cy rywalizacj oraz potencjalne konflik

Waz u o ~ n[
Wgaz lx #j...p 2 opy i
W

regionem współpracy (Koivurova 2011). Argumentami na rzecz takiego założenia są procesy stopniowego wzmocnienia instytucjonalnego Rady Arktycznej (patrz Rozdział 4.2.1) oraz obecnie toczące się rozmowy w ramach „Arktycznej Piłki” nad przyszłymi ramami zarządzania rybołówstwem w basenie Oceanu Arktycznego (Wegge 2015).

Z kolei przewidywania dotyczące rywalizacji wśród graczy ekonomicznych zainteresowanych wydobyciem surowców energetycznych również, jak dotychczas, nie sprawdziły się; obecnie zainteresowanie aktywnością w regionie wyraźnie spadło, przynajmniej w perspektywie krótkookresowej.

Perspektywy rozwoju ekonomicznego w regionie można uznać za obiecujące (Conley 2013), ale należy podchodzić ostro nie do często spotykanej w mediach i literaturze analizy przyczyn i charakteru arktycznych przemian społeczno-gospodarczych.

Region ch przemiejonj.

Pers	ph	Regio	v o9	wR"	Û	R"
Rhli	v o9	È	v o9	a o8		
Pr	h	(
P °	wRhli	v o9	R			lec"
P m	o	Î	iÎ	(
8` è J	ð- €0	^ E O ð Æ	€ 31Cg	ÐWW 3	UMLQIKP	

Polska obecność w Arktyce – ogólna charakterystyka

W analizie polskiej obecności w regionie Arktyki warto wyróżnić jej dwa podstawowe etapy (Graczyk 2012). Etap pierwszy obejmuje działalność polskich badaczy zaangażowanych w poznawanie Arktyki, szczególnie jej azjatyckiej części, a zatem aktywność prowadzoną w ramach zagranicznych (głównie rosyjskich) wypraw z okresu sprzed uzyskania przez Polskę niepodległości. Etap drugi – rozpoczyna się na początku lat 30. XX w. – to aktywność nie tylko naukowa, prowadzona przez polskich obywateli albo pod auspicjami władz polskich, ewentualnie w ramach zagranicznych projektów naukowych. Jakkolwiek znaczenie pierwszego etapu ma głównie wymiar historyczny i symboliczny, to jednak demonstrowanie długiej tradycji „bezinteresownego” polskiego zaangażowania w regionie można starać się politycznie zdyskontować. Poniżej wyjątkowo zostaną główne kwestie prawno-międzynarodowe oraz polityczne związane z obecnością Polski w regionie Arktyki począwszy od lat międzywojennych a do czasów współczesnych.

3.1. Wymiar prawno-międzynarodowy

Zgodnie z obowiązującymi normami prawa międzynarodowego aktywność państwa polskiego na lądowym i morskim obszarze Arktyki może być prowadzona na podstawie bilateralnych uzgodnień z poszczególnymi państwami arktycznymi albo w Polsce w

dotycz ce obszarów morskich oraz regulacje dotycz ce nale ce go do Norwegii archipe lagu Svalbard.

3.1.1. Konwencja Narodów Zjednoczonych o °

°

ustalony w listopadzie 2014 roku na forum Międzynarodowej Organizacji Morskiej obowiązujący (a nie jak dotąd fakultatywny) kodeks bezpiecznej eksploatacji statków w rejonach polarnych (BunkingZe< h] ^_hKLabl 'Hi ^kZhg` lg`I hZkP Zrkl - Polar Code) (IMO 2014).

Tab. 1. Udział państw arktycznych w Konwencji o Prawie Morza z 1982 roku (UNCLOS) oraz ich obszary morskie (zakres w milach morskich i rok ustanowienia)

Państwo	Strona UNCLOS od	Morze terytorialne	Strefa przyległa	Strefa Wyłączonego Rybołówstwa (SWR) Wyłączna Strefa Ekonomiczna (WSE)
		12 (1970)	24 (1996)	200 WSE (1996)
Dania/		(1950)/3(1963)	-	200 WSE (1996)/200 SWR (1976), 200 WSE (2004)
		12 (1979)	-	200 WSE (1979)
Norwegia		12 (2004)		200 WSE (1976); Jan Mayen 200 SWR (1980); Svalbard: 200 strefa ochronna rybołówstwa (1977)
		12 (1909)	24 (1998)	200 WSE (1984)
	-	12 (1988)	24 (1999)	200 WSE (1983)

ródło: oprac. własne

Tab. 2. Status granic morskich państw arktycznych w obrębie do 200 nm. Oprac. własne

Granica	Ustalona w roku	Nieustalona
USA-Rosja na Morzu Beringa		X
		X
Kanada-Dania w Cieśninie Davisa (bez wyspy Hans)		X
Dania/Grenlandia-Islandia		
Dania/Grenlandia - Norwegia (Jan Mayen)		
Dania/Grenlandia - Norwegia (Svalbard)		
Islandia - Norwegia (Jan Mayen)		
Norwegia - Rosja na Morzu Barentsa		

* W 1990r. podpisano porozumienie, które jednak nigdy nie zostało ratyfikowane przez Rosję i OZOW,

nio tak e mo liwo prowadzenia bada naukowych. W praktyce swobod działalno ci gospodarczej wykorzystuj Norwegia i Rosja, za pozostałe pa stwa prowadzi jedynie badania naukowe (Filipek 2012).

Zgodnie z art. 2 Traktatu, do Norwegii nale y „utrzymywanie, przedsi branie i wydawanie zarz dze odpowiednich dla zabezpieczenia konserwacji, a w razie potrzeby, odnowienia fauny i flory tych obszarów i ich wód terytorialnych, z zastrze eniem e rodki te zawsze b d jednakowo stosowane do przynale nych wszystkich Wysokich Umawiaj cych si Stron, bez wyj tków, przywilejów i ulg jakichkolwiek, bezpo rednich czy te po rednich, na korzy któregokolwiek z nich”. Od połowy lat 70. XX wieku ist niej rozbie no ci mi dzy Norwegi a pozostałymi stronami Traktatu (głównie Rosj , Hiszpani , Wielk Brytani , Dani , Islandi) dotycz ce obowi zywania Traktatu (a tym samym praw przysługuj cych sygnatariuszom) na tworzonych przez władze w Oslo strefach morskich, jak te w odniesieniu do szelfu kontynentalnego. Warto zauwa y , i przedstawione zagadnienia stały si w lutym 2014 roku przedmiotem debaty zainicjowa nej w imieniu Komisji Rybołówstwa PE przez eurodeputowanego Jarosława Wał s (Wał s 2014).

3.1.3 Inne reimy

Z uwagi na członkostwo Polski w Unii Europejskiej Polska ma mo liwo wpływania na politykę w tym obszarze. W tym celu nale y odwołać się do polityki zwi zanej z obszarami subarktycznymi, w tym do polityki w zakresie rybołówstwa (np. UE jest stron organizacji Główna Zarządca Rybołówstwa (GZ) – NEAFC), transportu morskiego, eksploatacja zasobów energetycznych, w tym energii wiatrowej i energii geotermicznej czy polityka klimatyczna (SADA 2014). W tym celu nale y powrócić do przedstawionej w Rozdz. 11 opracowania.

Warto nadmienić, że Svalbard jest integralną częścią Królestwa Norwegii na mocy specjalnej ustawy z 1925 roku, która wyznaczyła utworzonej wówczas prowincji sprawuje gubernator (gubernator Svalbardu) – powiada on rządowi w Oslo oraz realizuje szerokie zadania administracyjne, głównie dotycz ce utrzymania porz dku publicznego oraz ochrony środowiska (Aniol 2010).

W ocenie władz norweskich Traktat dotyczy wyl cznie wskazanych w nim wysp oraz wód terytorialnych archipelagu i nie odnosi si do jakichkolwiek innych obszarów morskich. Pierwotnie szeroko morza terytorialnego wokół Svalbardu wynosiła 3 mile morskie, od 1.01.2004 r. wynosi 12 mil morskich, a jednocześnie nie ustanowiono tak e 24 milow stref przyległ . W 1977 roku Norwegia utworzyła wokół Svalbardu 200-milow stref ochronn rybołówstwa i od tamtej pory wykonuje swój jurysdykcj wobec statków obcej bandery (co kilkakrotnie doprowadzało do napi , głównie w relacjach z Rosj , ale nie tylko). Natomiast według pozostałych sygnatariuszy Traktatu, którzy przedstawiaj swoje stanowiska, ma on „zastosowanie tak e do pozostałych stref wokół Svalbardu, gdy logicznie rzecz bior c, przyznane prawa na morzu terytorialnym stanowi cym cz terytorium pa stwa nadbrze nego powinno – pomimo braku wyra nych zapisów traktatowych – przysługiwa tak e w innych strefach morskich” (Aniol 2010, s. 96). Warto te zauwa y , i w zasadzie nikt nie wysuwa zastrze e do Norwegii wobec tworzenia przez ni stref wokół Svalbardu, za CLCS zaakceptowała w 2009 roku prawo Norwegii do szelfu kontynentalnego wokół archipelagu.

3.2 Wymiar polityczny

Zainteresowanie władz polskich obszarami arktycznymi prawdopodobnie po raz pierwszy pojawiło się w okresie międzywojennym, kiedy Polska rozważała przystąpienie do Traktatu Svalbardzkiego. Jak wynika z materiałów archiwalnych, z uwagi na bogactwa naturalne archipelagu (złota, węgla i rudy oraz zasoby ryb) został on uznany w MSZ za „dogodny teren ekspansji gospodarczej”, który „w związku z projektowanymi rozbudową floty rybackiej i dobrym przygotowaniem technicznym fachowców polskich w zakresie eksploatacji bogactw mineralnych może mieć dla Polski znaczenie” (MSZ 1929). Polska zgłosiła więc przystąpienie do Traktatu dn. 2.09.1931 roku, za dokumenty ratyfikacyjne złożyła 7.04.1932 roku. Na chwilę obecną brak jest danych nt. jakiegokolwiek późniejszego zaangażowania władz przedwojennych w realizację pomysłu „ekspansji gospodarczej” na Dalekiej Północy – polskie rybołówstwo dalekomorskie sięgało jedynie Morza Północnego (Błady 2002). W takiej sytuacji uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że zaangażowanie władz w sprawy arktyczne ograniczało się przed II wojną światową do oficjalnego poparcia i do ograniczonego wsparcia materialnego dla wypraw organizowanych przez polskich badaczy w latach 30. XX w.

Renesans politycznego zainteresowania władz Polski obszarami arktycznymi nastąpił w połowie lat 70. XX wieku wraz z intensywnym rozwojem polskiej aktywności na obu obszarach okołobiegunowych. Do głównych przesłanek tego rozwoju należała chęć zdyskontowania aktywności naukowo-badawczej na płaszczyźnie gospodarczej (działania na rzecz rozwoju przemysłowego rybołówstwa dalekomorskiego, dostępu do surowców energetycznych) oraz politycznej (pełnoprawne członkostwo w Systemie Traktatu Antarktycznego od 1977 roku). Na mocy uchwał Rady Ministrów PRL z lat 1976 i 1977 podjęto szereg decyzji oraz działań, których rezultatami stały się m.in.: (1) powstanie w 1977 stacji antarktycznej im. H. Arctowskiego na Wyspie Króla Jerzego, (2) kontynuowanie badań naukowych prowadzonych na Svalbardzie w zmodernizowanej i rozbudowanej w 1978 roku całorocznej stacji badawczej w Hornsundzie. Centralną rolę w organizacji polskiej aktywności w obszarach polarnych (w których zaangażowane było w sumie kilka resortów) odgrywała Polska Akademia Nauk. W ramach działalności PAN w 1977 roku utworzono Komitet Badań Polarnych. Niestety, uwarunkowania wewnętrzne i międzynarodowe z lat 80. nie sprzyjały dalszemu rozwojowi polskiej aktywności w Arktyce, co – o czym warto pamiętać – w czasach PRL nierzadko opierało się na mniej lub bardziej oficjalnych porozumieniach oraz osobistych kontaktach polskich badaczy głównie z partnerami z Norwegii oraz ZSRR.

Odejście od zimnowojennej rywalizacji w Arktyce pod koniec lat 80. XX w. umożliwiło rozwój takiej kooperacji państw regionu, w której znalazło się miejsce również dla Polski. Właściwie ona charakteryzowała nowo powstające formaty współpracy regionalnej traktującej je jako szansę na nawiązanie dobrych relacji z partnerami, szybsze przezwyciężenie istniejących barier oraz budowanie wzajemnego zaufania. W tym elementem była także OH

wola utrzymania wypracowywanej przez kilka dekad pozycji Polski we współpracy naukowej prowadzonej na Svalbardzie. Najpierw Polska została włączona jako obserwator we współpracy prowadzącej do przyjęcia w 1991 roku dokumentu pt.: *Arctic Environmental Protection Agreement*, następnie za tym samym charakterze funkcjonowała na forum powołanej w 1996 roku Rady Arktycznej (Graczyk 2012). Do połowy pierwszej dekady XXI wieku współpraca arktyczna nie była jednak w polu zainteresowania polskiej administracji, skoncentrowanej w tym okresie na innych priorytetach (Graczyk 2012).

Sytuacja uległa zmianie w 2006 roku, gdy w Departamencie Prawo-Traktatowym MSZ utworzono stanowisko dedykowane wyłącznie problematyce polarnej, co umożliwiło bardziej regularny i bardziej zaangażowany niż do tej pory udział polskich przedstawicieli w pracach Rady Arktycznej, a nawet podejmowanie własnych inicjatyw na rzecz wzmocnienia pozycji Polski na arenie współpracy arktycznej (Graczyk 2012). Jednocześnie dyplomacja polska zainicjowała proces formułowania założeń polskiej polityki zagranicznej wobec regionu Arktyki. Najpierw, w maju 2008 roku podsekretarz stanu Andrzej Kremer na spotkaniu wiceministrów państw Rady Arktycznej przedstawił stanowisko na temat polskiego zaangażowania w Radzie Arktycznej. Wyraził ono je w następujących czterech punktach: (1) Polska jest zainteresowana udziałem naukowców w grupach roboczych Rady Arktycznej, a więc tam, gdzie są urzeczywistniane działania Rady; (2) Polska chce uczestniczyć w różnych projektach realizowanych przez Radę Arktyczną; (3) Polska opowiada się za swobodą badań naukowych w Arktyce; (4) Polska podkreśla potrzebę harmonijnego ułożenia stosunków między państwami członkowskimi Rady a obserwatorami, do których grona, jako kraj, należy (Grzela 2014, s. 157). Następnie, na spotkaniu Rady Arktycznej w Kopenhadze w maju 2010 roku przedstawione zostały przez ministra Jana Borkowskiego wyznaczniki polskiego podejścia wobec

Polska obecnie w

CZ II

OBSZARY
POLSKIEJ AKTYWNOŚCI
W REGIONIE ARKTYKI
– OBECNIE
I W PERSPEKTYWIE 2030

I lbrki@kZsrd

: |Zf Lni b

F ZphsZn f bls^d

F baZpynls^snd

Zarządzanie regionem i międzynarodowa współpraca polityczna

4.1. Charakterystyka sytuacji

System instytucjonalny w Azji stanowi odzwierciedlenie złożonej i zróżnicowanej natury regionu, pochodzących z nich relacji międzynarodowych. Zarządzanie Azją nie jest skupione w jednej instytucji czy organizacji, lecz rozproszone jest na różnych poziomach systemu międzynarodowego. Jedną z konsekwencji tej heterogeniczności jest także udział w systemie wielu aktorów, zarówno stowarych, jak i niepaństwowych. W naturalnie prymwiod państwa arktyczne. Równie w konse

pokrywy lodowej (Ryc. 3), zwanego te „Arktycznym Sanktuarium” (Greenpeace 2014b, s. 4). Ma to być obszar częściowo chroniony (rezerwat morski), „zamknięty dla wszelkich działań wydobywczych i szkodliwych” (Greenpeace 2014b, s. 4). Organizacja odwołuje się do sieci morskich obszarów chronionych według Konwencji o różnorodności biologicznej (Greenpeace 2014b, s. 4) oraz konceptu „morza otwartego” określonego przez UNCLOS. Zabroniona działalność w ARP obejmowałaby rybołówstwo oraz poszukiwanie i wydobycie surowców naturalnych z dna morskiego. Według Greenpeace podlegałyby bliżej kontroli przy całkowitym zakazie użycia ciężkiego oleju napędowego (A^Zr^?m^eHl^e- HFO), podobnie jak w Antarktyce (Greenpeace 2014b, s. 5).



Ryc. 4. Sugerowany obszar Rezerwatu Arktycznego.

ródło: <http://www.greenpeace.org/poland/PageFiles/535185/mapa-rezerwat1.jpg>

W tym kontekście budzi wątpliwość argumentacja dotycząca sytuacji prawnej Arktyki. Greenpeace odwołuje się w niej do braku „pojedynczego, ogólnego traktatu” (na kształt Traktatu Antarktycznego), „który regulowałby działalność ludzką na tym obszarze” (Greenpeace 2014b, s. 8). Zamiast tego „Ocean Arktyczny jest w chwili obecnej objęty jedynie mozaiką różnych zasad i regulacji (w większości których nie jest prawnie wiążąca), przez co

Głównymi akcjami były próby wdarcia się na platformy wiertnicze w Arktyce oraz blokada transportu ropy z jednej z nich w porcie w Rotterdamie. W trakcie próby przedostania się na platformę Prirazlomnaja na Morzu Peczorskim statek „Arctic Sunrise” wraz z trzydziestoma aktywistami został aresztowany przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa FR. Wśród aresztowanych był również obywatel Polski.

nara ony jest na eksploatacj , działania niszczycielskie i bezprawie” (Greenpeace 2014b, s. 8). Koncepcja Greenpeace wł cza do ARP również dno morskie oraz stwierdza, e „status prawny Arktyki nie jest oczywisty”, a „kraje arktyczne roszcz sobie [...] do niego [mi dzynarodowego dna morskiego – przyp. Autora] prawa, twierdz c, e to ich terytorium” (Greenpeace 2014a). Stanowisko takie stoi w sprzeczno ci z zapisami Konwencji o Prawie Morza, wył czaj cymi dno morskie z mi dzynarodowej jurysdykcji, je li pa stwa nadbrze ne mog u dowodni , e jest ono przedlu eniem ich szelfu kontynentalnego (do 350 mil morskich). Maj tym zK H b KHT Q HKKW Xgè DLaWEL© Q

o szczególnym znaczeniu ekologicznym i kulturowym oraz rozważenie przez państwa arktyczne możliwości ustanowienia Specjalnie Wyznaczonych Obszarów Morskich (Special Areas of Conservation) w celu ochrony środowiska morskiego na Oceanie Arktycznym.

Rekomendacje ABA zalecają postępowanie w ochronie dużej i wrażliwych pod względem ekologicznym obszarów morskich, lądowych oraz słodkowodnych (Rek. 5), budowanie w powiązaniu z już podejmowanymi narodowymi i międzynarodowymi działaniami zmierzającymi do identyfikacji takich obszarów, a następnie wdrożenie odpowiednich środków ochrony (Rek. 5A). Rekomendacje AMSA IIC i ABA 5A zostały już wypełnione w formie raportu przygotowanego przez trzy grupy robocze Rady: AMAP,

Ponadto ABA postuluje promowanie aktywnego uczestnictwa rdziennej ludności w tych procesach oraz w zarządzeniu ich roboczo

cz Norwegia, Kanada i Stany Zjednoczone. Na ostatnim spotkaniu PAME I 2015 przedłożono szkic dokumentu „Zielony Łódź – Zwiększenie efektywności zarządzania wodami śródlądowymi”, którego ukończenie planowane jest na jesień 2015 roku. Dokument ten zawiera takie elementy, jak: wspólna wizja, cele, zasady przewodnie, które powinny być stosowane przy projektowaniu sieci, a także aktualna mapa istniejących MPA.

Ponadto, PAME w ramach implementacji rekomendacji raportu AMSA pracuje również nad ustanowieniem specjalnie wyznaczonych obszarów na wodach otwartych Oceanu Arktycznego, co gwarantowałyby ochronę przed zagrożeniami związanymi z działalnością ełgów. Raport prezentujący poziom ryzyka na otwartych wodach Oceanu Arktycznego, stopień wrażliwości zasobów biologicznych na tym obszarze oraz dokonujący przeglądu takich instrumentów w ramach IMO, które mogłyby zostać wykorzystane do ochrony (np. Obszary Specjalne MARPOL lub Szczególnie Wrażliwe Obszary Morskie – PSSA), został przedłożony przez firmę konsultingową DNV w marcu 2014 roku (DNV 2013). Należy przy tym zaznaczyć, że obecnie żadna działalność wydobywcza nie jest planowana na otwartych wodach Oceanu Arktycznego. W pierwszej kolejności ochrona dotyczy zatem morza rybołówstwa oraz transportu morskiego (w 2014 roku na otwartych wodach Oceanu Arktycznego odnotowano obecnie 50 jednostek pływających pod różnymi banderami).

Celem stosunkowo szczegółowego nakreślenia prac Rady Arktycznej w tym zakresie jest ukazanie pełnego obrazu sytuacji w odniesieniu do koncepcji ochrony środowiska Oceanu Arktycznego. Wiele zarzutów przedstawionych przez Greenpeace jest chybionych, zwłaszcza tych w odniesieniu do niepodjęcia kroków w celu utworzenia sieci morskich obszarów chronionych (Greenpeace 2014b, s. 10). Współpraca w ramach grup roboczych Rady HWSN

4.2. Obecne zaangażowanie Polski

Analiza zaangażowania Polski w regionie Arktyki dotyczy bieżąco trzech obszarów wyodrębnionych według specyfiki form relacji i podmiotów. W pierwszej kolejności wskazane zostaną formy kontaktów wielostronnych, następnie relacje bilateralne, a na końcu kwestia relacji z organizacjami rdzennych ludów Arktyki.

4.2.1. Obszary arktyczne w relacjach wielostronnych Polski

Dotychczasowa uwaga została skupiona na poziomie globalnym i instytucjach z nim związanymi. Poziom regionalny i subregionalny w odniesieniu do zarządzania w regionie charakteryzuje się współpracą konkretniejszą i zorientowaną bardziej politycznie (Hoel 2009a, s. 446). Jeśli Konwencja o prawie morza stanowi prawnym międzynarodowym fundament systemu „holgZg” w Arktyce, to współpraca regionalna, przede wszystkim na forum Rady Arktycznej, jest jego filarem politycznym. W bezpośrednim sąsiedztwie i otoczeniu Polski współpraca na szczeblu subregionalnym jest szczególnie dobrze rozwinięta. Działają tutaj między innymi tzw. cztery rady północy (Rada Arktyczna, BEAC, Nordycka Rada Ministrów oraz Rada Państw Morza Bałtyckiego), które tworzą nakładające się na siebie sieci powiązań i współpracy, co ma wpływ nie tylko na Arktykę, ale również na Polskę, którą jest aktywnie z nimi powiązana. Z tych powodów trzy z nich (z wyjątkiem Nordyckiej Rady Ministrów) zostały tu przeanalizowane. Również organizacje międzynarodowe, takie jak Unia Europejska i Sojusz Północnoatlantycki mają określone interesy w Arktyce. Z uwagi na znaczenie dla polityki zagranicznej Polski zostanie opisana również rola tych organizacji (przy czym analiza zaangażowania UE w tym rozdziale jest zawieszona do kwestii Wymiaru Północnego).

Rada Arktyczna

Deklaracja ustanawiająca Radę Arktyczną (= „Złoty” „Rada”) została podpisana dnia 19 września 1996 roku w Ottawie. Rada jest jedynym międzynarodowym forum wysokiego szczebla (absolutnie) (Hilary 1996 art. 1) o mianach państw arktycznych. Nie jest przy tym organizacją międzynarodową w rozumieniu prawa międzynarodowego, i nie jest za taką uważana przez uczestniczące w niej strony. Status ten i brak osobowości prawnej wynikają w znacznej mierze z tradycyjnej niechęci Stanów Zjednoczonych do wchodzenia w wiążące zobowiązania międzynarodowe, zwłaszcza ograniczające swobodę działania, wymagające ponoszenia obywatelskich nakładów finansowych lub odnoszące się do niewygodnych istotnych kwestii bezpieczeństwa narodowego (Bloom 1999, s. 714, 721–722). Z tego względu Rada Arktyczna, powołana do istnienia na mocy deklaracji (a nie traktatu), uważana jest za instytucję „międzynarodowego” prawa (Hilary 1996) działającą na dobrowolnym uczestnictwie i zaangażowaniu państw (Koivurova i VanderZwaag 2007, s. 156). Niemniej jednak, forum to ma pewną formalną strukturę i określone wewnętrzne uregulowania.

Rada Arktyczna wyrosła bezpośrednio z dwóch inicjatyw zaproponowanych u schyłku zimnej wojny przez Finlandię i Kanadę (w odpowiedzi na przemówienie Michaiła

Gorbaczowa w Murmasku w 1987 roku). Fińska koncepcja współpracy środowiskowej w ramach Strategii Ochrony Środowiska Arktycznego (The Arctic Environmental Protection Strategy - AEPS), zapoczątkowanej w roku 1991, umożliwiła rozpoczęcie niekontrowersyjnej współpracy z udziałem ZSRR (i później Rosji), a kanadyjska koncepcja przyniosła powołanie takiego forum o szerokim mandacie, które ostatecznie w 1997 roku wchłonęło AEPS.

Mandat Rady Arktycznej obejmuje „wspólne problemy arktyczne, w szczególności kwestie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska oraz Hrozwoju”

(Graczyk 2011, s. 610-611). Zdefiniowano również do niejasn rolę obserwatorów, która sprowadza się do obserwowania prac RA, wnoszenia wkładu na poziomie grup roboczych, wygłaszanie o wiadcze za zgodę przewodniczącego, składania relewantnych dokumentów i prezentowania swojego stanowiska w dyskusjach w grupach roboczych. Obserwatorzy mogą również proponować projekty za pośrednictwem państwa arktycznego lub Stałego Uczestnika, jednak ich wkład finansowy nie może być większy od środków pochodzących od państw arktycznych (Kneř h_I kh^] nk^ 2013, art. 38); zob. te (Moleenaar 2012, Graczyk i Koivuova 2014). Status obserwatora trwa dopóty, dopóki dany aktor nie zaangażuje się w działalność sprzeczną z zasadami RA i jak długo trwa konsensus między państwami arktycznymi co do jego statusu.

Istotne znaczenie mają sformułowane w 2011 roku, ale pierwszy raz wykorzystane w Kirunie kryteria ustanowione dla obserwatorów (Kneř h_I kh^] nk^ 2013, Aneks 2). Wymaga się od kandydatów i przyjętych aktorów: (1) akceptacji i wspierania celów RA określonych w Deklaracji z Ottawy, (2) uznania suwerenności, suwerennych praw i jurysdykcji państw członkowskich w Arktyce, (3) uznania, że szerokie ramy prawne mają zastosowanie do Oceanu Arktycznego, w szczególności prawo morza, oraz że ramy te zapewniają solidną podstawę odpowiedzialnego zarządzania tym akwenem, (4) szacunku dla wartości, interesów, kultury i tradycji rdzennych ludów i innych mieszkańców Arktyki, (5) wykazania woli państwa z orów (an astm w

spotkaniami ministerialnymi. One również odbywają się co dwa lata, nie pokrywają się z tymi pierwszymi, dzięki czemu spotkania polityczne mogą mieć miejsce każdego roku. Państwa arktyczne nie sformalizowały jednak tej formuły i nie ma ona umocowania w Regułach Procedowania. Dotychczas miały miejsce dwa takie spotkania (w Kopenhadze w 2010 i 2010).

skiego Arktyki. Ma szczególny mandat leżenia adekwatno ci globalnych i regionalnych rodków politycznych, prawnych i

w pracach i projektach grup pozwala nie tylko na dostęp do danych naukowych oraz dzielenie się nimi, ale również na kształtowanie ewentualnych rekomendacji politycznych dla rządów państw arktycznych. Obserwatorzy mają możliwość zabrania głosu w odniesieniu do bieżących kwestii i udziału w dyskusjach. Kontakty międzynarodowe naukowców i specjalistów, zawiązane oraz umocnione w specyficznym, nieformalnym środowisku grup roboczych, mogą mieć znaczne przełożenie na współpracę bilateralną lub w innych instytucjach międzynarodowych, jak również w ramach innych projektów naukowych. W systemie trzypoziomowego konsensu w RA, ten osiągany na poziomie eksperckim grup roboczych ma najszerszy zakres i w najmniejszym stopniu podlega ocenie politycznej.

Polscy naukowcy brali czynny udział w kilku projektach GR, np. dotyczących kriosfery i bioróżnorodności. We wrześniu 2014 roku Instytut Oceanologii PAN w Sopocie był gospodarzem spotkania ACAP. Obserwatorzy niezwykle rzadko są organizatorami spotkań grup roboczych – ostatni taki przypadek miał miejsce w 1997 roku, kiedy spotkanie AMAP miało miejsce w Holandii. W ciągu ostatnich dwóch lat Polska była reprezentowana na spotkaniach ACAP, AMAP, EPPR i PAME.

Ważnym elementem polskiego zaangażowania jest również prowadzenie prac w ramach grup zadaniowych (Task Force). Na spotkaniu ministerialnym w kwietniu 2015 roku okazało się, którym grupom przedłużyć zostanie mandat. Z bardzo dużym prawdopodobieństwem stwierdzić można, że dotyczy to przede wszystkim Grupy Zadaniowej ds. Współpracy Naukowej (L'Arctic Council - SCTF). W

skiego poszukiwania i ratownictwa w Arktyce (Porozumienie SAR 2011) i Umowa o współpracy w kwestii gotowości i reagowania na zanieczyszczenia obszarów morskich olejem w Arktyce (Porozumienie MOPPR 2013).

Oba porozumienia mają istotne znaczenie, zwłaszcza polityczne i symboliczne, a do pewnego stopnia również prawne. Przede wszystkim są pierwszymi prawnie wiążącymi

szych Rang Urz dników oraz spotkaniach ministrów spraw zagranicznych. Trzeba jednak zauważyć, że do tej pory udział obserwatorów w pracach Rady był znikomy.

Przedstawiciele MSZ są zapraszani do udziału w spotkaniach ministrów spraw zagranicznych w charakterze obserwatorów (BEAC 2014), Polska nie angażuje się jednak bezpośrednio w istniejącą w tym regionie strukturę. Być może okazją do zmiany będzie przygotowywany przez Międzynarodowy Sekretariat Barentsa raport za rok 2014, który ma być rozesłany do ministerstw spraw zagranicznych państw-obszary z prośbą o propozycje na temat możliwych form udziału obserwatorów we współpracy. Przy formułowaniu takiego stanowiska na pewno bardzo istotne będzie wykazanie zrozumienia specyfiki współpracy w regionie i nieprzenoszenie do niej m.in. dodatkowych napięć wywołanych działaniami Rosji na innych obszarach, które i tak, wskutek pogarszającej się sytuacji gospodarczej Rosji, już teraz ograniczają ruch transgraniczny w obszarze Barentsa.

Wymiar Północny

Wymiar Północny (WP) stanowi od 2006 roku wspólną politykę Islandii, Norwegii, Rosji i UE. Wcześniej koncepcja Wymiaru Północnego opierała się na koordynacji różnorodnych działań i programów UE, dla której ten region – po przystąpieniu Finlandii i Szwecji do UE – stał się obszarem zintensyfikowanej aktywności (Haglund-Morrissey 2008). Aby zrównać pozycję partnerów w regionie, w szczególności wliczyć silniejszą Rosję w proces decydowania o priorytetach, postanowiono uczynić wszystkich partnerów współodpowiedzialnymi za wspólną politykę. Należy jednak zaznaczyć, że nadal większość finansowania wspólnych projektów pochodzi ze środków państw członkowskich UE i budżetu UE (wcześniej TACIS i Europejski Instrument Śiedztwa i Partnerstwa, obecnie, po 2014 roku, szerszy – gdy posiadający wymiar globalny – Instrument Partnerstwa), w dalszym ciągu WP – tak jak było to u podstaw fińskiej propozycji z 1999 roku – jest przede wszystkim mechanizmem mającym wzmocnić współpracę między Rosją a UE oraz przyczynić się do stabilizacji i ogólnej współpracy w regionie oraz do jego harmonijnego rozwoju. Z uwagi na napięcia związane z konfliktem na Ukrainie, współpraca z Rosją uległa zahamowaniu, przede wszystkim w aspekcie finansowym.

Wymiar Północny opiera się na czterech „Złoty kłopot” (w obszarach środowiska; transportu i logistyki; zdrowia i spraw socjalnych; kultury), które odpowiadają wspólnym przestrzeniom współpracy w ramach unijno-rosyjskiej umowy o partnerstwie z 2008 roku. Partnerstwa ds. Transportu i Logistyki oraz środowiska są najbardziej widoczne, co wyraża się w szczególności w liczbie praktycznych działań (przede wszystkim projektów wdrażanych w Rosji i na Białorusi). Do instytucji WP należą też zaliczone fora doradcze: Instytut WP, który może na określić jako zaplecze naukowe oraz Rada Gospodarcza WP, która ma być platformą dialogu dla sektora prywatnego w regionie.

Od początku XXI wieku w deklaracjach politycznych dotyczących WP przewija się idea tzw. „okna arktycznego” Wymiaru Północnego. Nie znalazła ona jednak jakiegokol

wiek praktycznej realizacji. Od 2013 roku nie ulega już terminu „okno arktyczne”, a podkreśla się raczej wzrost znaczenia europejskiej Arktyki i regionu Morza Barentsa w strategjach i działaniach wszystkich członków WP (Airoldi 2014).

Polska uczestniczy we współpracy w ramach partnerstw ds. kultury oraz transportu i logistyki, a także w mniejszym zakresie w partnerstwie ds. zdrowia i spraw społecznych. Polscy przedstawiciele obecni są w wielu instytucjach Wymiaru Północnego, na przykład Akademia Górniczo-Hutnicza jest członkiem Instytutu WP, a swój obecny status zaznaczył także Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (Główny Urząd Wydziałowy 2014). Polska nie wspierała natomiast finansowo partnerstwa ds. środowiska i nie brała udziału w tych projektach (Puka 2012, s. 81).

Polska jest i powinna być nadal zainteresowana udziałem w dyskusjach w ramach Wymiaru Północnego, szczególnie w odniesieniu do regionu bałtyckiego. Jakkolwiek projekty finansowane w ramach partnerstw WP to przede wszystkim działania wspierające planowanie, a znacząca część projektów infrastrukturalnych jest realizowana w Rosji czy na Białorusi (Główny Urząd Wydziałowy 2014), to dla Polski udział w dyskusji o strategiach transportowych i środowiskowych w regionie jest ważny, ponieważ może w przyszłości wpływać na decyzje finansowe w UE (Międzyresortowy Zespół ds. Polityki Morskiej RP 2014). W tym kontekście, choć dyskusje dotyczące północnej części regionu objętego wspólnymi politykami wymiaru północnego mogą się wydawać dla Polski drugorzędne, to jednak nie powinny być lekceważone.

Wymiar Północny można też postrzegać jako politykę łączącą obszar bałtycki i europejsko-arktyczny. Określenie niektórych problemów i kwestii strategicznych w obu regionach jako „wspólne” albo „powiązane” podkreśla potrzebę obecności państw Morza Bałtyckiego także w dyskusjach dotyczących europejskiej Arktyki. Przykładem może być tu infrastruktura transportowa, gdzie Bałtyk i jego wybrzeża są istotne dla połacie europejskich regionów arktycznych z europejskimi centrami społeczno-gospodarczymi.

W interesie Polski są stabilność i pokój na północy Europy (Kociński i wsp. 2014). Wymiar Północny jest platformą, w ramach której możliwe jest utrzymanie dialogu w sytuacji napiętych stosunków między Rosją a Zachodem. Z tego punktu widzenia warto brać udział w kształtowaniu tej formy współpracy. Obecnie, negocjacje nad nowym unijnoro-rosyjskim porozumieniem o partnerstwie – które miałyby istotny wpływ na dalszy rozwój dzia-

nia, Finlandia, Litwa, Łotwa, Niemcy, Polska, Rosja, Szwecja) oraz Islandia, Norwegia i UE. Status obserwatora przy Radzie posiadają m.in. Stany Zjednoczone (CBSS 2014). Do podstawowych obszarów działania Rady należą ochrona środowiska, rozwój gospodarczy, energetyka, edukacja i kultura, bezpieczeństwo cywilne i zwalczanie przestępstw, jednak każdemu z państw członkowskich sprawującym w Radzie jednoroczną prezydenturę wyznacza dla niej także własne priorytety (CBSS 2014). Obecnie prezydenturę w RPMB sprawuje Estonia, w lipcu 2015 roku obejmie ją Polska, a w kolejnym roku Islandia. Stały Sekretariat Rady ma swój siedzibę w Sztokholmie.

O ile celem pierwotnym RPMB było wspieranie demokratycznych przemian i inicjowanie współpracy gospodarczej w regionie, o tyle z czasem sytuacja zmieniła się wraz z przystąpieniem wszystkich państw nad Bałtykiem, oprócz Rosji, do Unii Europejskiej. Cztery grupy roboczych przekształcono i włączono je we współpracę w ramach UE w ramach „Horyzontu” w celu

Islandia od kilku już lat siorowniczkami wydatnego zwi kszenia obecno ci NATO na Dalekiej Pólnocy. Dania – do tej pory ostro na w formułowaniu swego stanowiska – pod pewnym warunkami byłaby gotowa wesprze zwi kszenie aktywno ci Sojuszu na Pólnocy. Z kolei Stany Zjednoczone nie wydaj si przywi zywa do tej sprawy zbyt du ego znaczenia, co prawdopodobnie wynika z ich dominuj cej pozycji militarnej w Arktyce. Decyduj ce znaczenie ma w tej sytuacji stanowisko rz du kanadyjskiego, który od kilku lat (pomimo niekiedy do ostrej retoryki wobec militarnej aktywno ci Rosji w Arktyce) wyra nie sprzeciwia si wprowadzeniu kwestii arktycznych do agendy politycznej Sojuszu. Ottawa, blokuj c dyskusj na ten temat, stara si przeciwdziała potencjalnym naciskom na jej polityk w sprawach m

4.2.2. Obszary arktyczne w relacjach bilateralnych Polski z państwami arktycznymi

Możliwość zaangażowania się Polski w regionie Arktyki dotyczy nie tylko wielu stronnych form kooperacji, lecz również stosunków bilateralnych z poszczególnymi państwami arktycznymi.

Finlandia

W „Strategii dla Regionu Arktycznego” z 2013 roku Finlandia określa się jako „aktywny aktor arktyczny obdarzony zdolnością pogodzenia ograniczeń i szans stworzonych przez środowisko arktyczne w sposób zrównoważony, jednocześnie nie opierając się na współpracach międzynarodowych” (Prime Minister’s Office Finland 2013); współpracą międzynarodową i pracą na rzecz zrównoważonego rozwoju regionu przy jednoczesnej ochronie środowiska naturalnego – tak jak w dokumentach pozostałych krajów arktycznych – zostały uznane za podstawowe zasady fińskiej obecności w Arktyce. Warto zauważyć, że Finlandia kładzie relatywnie większy nacisk na kwestie środowiska naturalnego – w porównaniu z innymi krajami arktycznymi – i jest największym ordownikiem wzmocnienia Rady Arktycznej jako forum współpracy regionalnej. Wiele się to z rolą Finlandii jako inicjatora współpracy arktycznej na początku lat 90. Finlandia zdecydowanie wspiera także obecność Unii Europejskiej w regionie. Kraj ten postrzega także współpracę arktyczną jako istotny element stabilizacji w regionie.

Finlandia uważa się wcale nie za kraj arktyczny, co stanowi po 2013 roku nowy sposób samookreślenia Finlandii w kontekście tak wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Podkreśla się przy tym specjalizację fińskiego przemysłu i nauki w technologiach oraz rozwijaniach właściwych dla wyzwaniom wynikającym z zimnego klimatu, szczególnie w zakresie technologii arktycznego transportu morskiego. Fińska strategia eksponuje także wysoki stopień specjalizacji fińskich podmiotów w odpowiedzialnej działalności górniczej na Północy, w transporcie i energii – tak w odniesieniu do paliw kopalnych, jak i arktycznych źródeł energii odnawialnej. Podkreśla się te niewątpliwie kluczowe role fińskiego potencjału w obszarze komunikacji i zaawansowanych technologii w zapewnianiu rozwiązań technologicznych odpowiadających nowym wyzwaniom w regionie. Nie jest więc zaskoczeniem, że edukacja, badania i rozwój są prezentowane jako jeden z głównych filarów polityki arktycznej oraz efektywnej obecności tego kraju i fińskich podmiotów w regionie.

W odniesieniu do nowych arktycznych szlaków transportowych rząd fiński widzi szansę na przyjęcie przez Finlandię jednej z ważnych pozycji w nowych układach transportowych i logistycznych, co ma być ważnym bodźcem rozwojowym przede wszystkim dla Laponii i regionów północnych. Dużą wagę przykładają przy tym do rozwoju społeczno-gospodarczego Laponii i uważają, że obecne międzynarodowe zainteresowanie Arktyką może przyczynić się do szybszego i bardziej harmonijnego rozwoju północnej części kraju.

Jak dotychczas, Polska i Finlandia podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych w grudniu 2013 roku poruszyły tematykę związaną z rolą Arktyki, jednak zakres tej dyskusji wydaje się ograniczony i drugoplanowy. Głównym regionem współpracy polsko-fińskiej jest region Morza Bałtyckiego. W grudniu 2014 roku Marszałek Sejmu Ra-

dosław Sikorski razem z delegacją poselską odwiedził Rovaniemi (gdzie otwarto polski konsul honorowy), a także Centrum Arktyczne przy Uniwersytecie Laponii.

Dwustronne relacje Polski z Finlandią w sprawach arktycznych stają się obecnie bardzo istotne ze względu na zbliżające się przewodnictwo Finlandii w Radzie Arktycznej (2017–2019) i otwarcie tego kraju – podobnie jak pozostałych państw nordyckich – na współpracę z aktorami spoza regionu. Co więcej, jako że Finlandia jest obecnie krajem arktycznym najmocniej promującym przebudowę Rady Arktycznej i podkreślającym zasadność debaty nad traktatowym umocowaniem współpracy międzynarodowej w regionie (Strategia Arktyczna, wypowiedzi byłego fińskiego SAO Hannu Halinena, min. Bruksela, 11 września 2014), jest ona w tym partnerem w dyskusji nad rolami i pozycjami obecnych państw-observatorów w Radzie Arktycznej. Efektywność zarówno pol

między innymi odnośnie wspólnych projektów wdrażanych w polskiej stacji w Hornsundzie (MSZ RP 2013).

W szerszym kontekście międzynarodowym Polska i Szwecja w ostatnich latach współpracowały nad rozwojem polityki wschodniej UE, co ma znaczenie tak dla obecnych relacji obu krajów, jak i relacji całej UE z Rosją. Polska i Szwecja poświęcają także w dwustronnych stosunkach wiele uwagi obszarowi Morza Bałtyckiego, współpracy międzynarodowej w tym obszarze i przyjętej w 2009 roku strategii UE dla tego regionu (MSZ RP 2013).

Norwegia

Norwegia jako pierwsza państwo arktyczne przeorientowała swoją politykę zagraniczną na region Arktyki, który w terminologii norweskiej nazywany jest *Arktisk region* (Arktisk region). Już w grudniu 2006 roku ogłoszono pierwszy Norweski Rozwój Strategii dotyczący Dalekiej Północy (*Arktisk utviklingsstrategi for den nordlige delen av Arktisk region*), w której opisano priorytety norweskiej polityki w Arktyce: relacje regionalne, stosunki z Rosją, generowanie wiedzy o regionie i wzmacnianie kompetencji, ochrona środowiska, kwestie rdzennej ludności (głównie Saamów), zasoby morskie, działalność związana z wydobyciem surowców energetycznych oraz rozwój biznesu.

Ogłoszenie Strategii zbieгло się z objęciem przez Norwegię przewodnictwa w Radzie Arktycznej (na spotkaniu ministerialnym w Salechardzie w Rosji w październiku 2006 roku). Początek trzech nordyckich przewodnictw, które ustaliły wspólne cele na lata 2006-2012 (art. 21, 2013), oznaczał wiele zmian w funkcjonowaniu RA, co było przede wszystkim zasługą Norwegii, która przekonała do tych pomysłów Danię i Szwecję. Postawiono skupić się na zmianach klimatu, zintegrowanym zarządzaniu zasobami naturalnymi, wsparciu Międzynarodowego Roku Polarnego 2007-2008, ludach rdzennych i lokalnych warunkach życia, jak również na kwestiach wzmocnienia instytucjonalnego RA. Zmieniono również logo RA i termin spotkania ministerialnych (z jesieni na wiosnę), przez co norweskie przewodnictwo było jak dotąd najbardziej skuteczne. Najistotniejsze było jednak uzgodnienie ustanowienia tymczasowego sekretariatu w Tromsø, który w 2013 roku przekształcono w Stały Sekretariat RA. Norwegia była również inicjatorem spotkania wiceministrów, z pierwszym nieformalnym spotkaniem tego typu w listopadzie 2008 roku w Tromsø (z pol-

Jeszcze w marcu 2003 roku norweskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych zleciło specjalnie utworzonemu w tym celu komitetowi sporządzenie raportu nt. kwestii związanych z regionem. Oficjalny Norweski Raport „Mot nord! Utfordringer og muligheter i nordområdet” („Ku Północy! Wyzwania i szanse na Dalekiej Północy”) opublikowano w grudniu tego samego roku. W kwietniu 2005 roku drugi raz Kjell Magne Bondevik przedłożył raport dla parlamentu (white paper) zatytułowany „Mo liwo ci i wyzwania na Dalekiej Północy” („Opportunities and Challenges in the High North”) Norwegian MFA 2009, w którym nakreślono całokształt norweskich interesów i oczekiwań w odniesieniu do Arktyki. Niedługo po wygranych wyborach, w listopadzie 2005 roku pierwszy raz Jens Stoltenberg ogłosił tzw. Deklarację Soria Moria o norweskiej polityce międzynarodowej, gdzie zapisano, że Daleka Północ jest obszarem strategicznym norweskiej polityki zagranicznej (Lokalt Følelse = „Lokalt følelse”). Deklaracja była wynikiem negocjacji między koalicjantami: Partią Pracy, Partią Centrum i Socjalistyczną Partią Lewicy, a jej nazwa pochodzi od nazwy hotelu w Oslo, w którym odbywały się rozmowy (Soria Moria to ten sam zamek z legendy norweskich).

Istotnym aspektem współpracy gospodarczej jest obecno polskich przedsi biorstw

W Polsce są realizowane zamówienia na statki wykorzystywane na wodach grenlandzkich. Royal Arctic Line (RAL) i gdańska stocznia Remontowa Shipbuilding SA podpisały w 2013 roku kontrakt na budowę pięciu statków dla RAL (Portal Morski 2013). Zakontraktowane statki będą wozić zaopatrzenie na Grenlandię oraz dystrybuować ładunki, a także pasażerów pomiędzy mniejszymi portami wyspy. Termin przekazania jednostek przewidziano na rok 2015.

Jeżeli chodzi o inne gałęzie gospodarki, którymi polskie przedsiębiorstwa mogłyby być zainteresowane na Grenlandii, warto zwrócić uwagę na sektor rybołówstwa, szerzej omówiony w Rozdziale 10.

Islandia

Licząc około 320 tys. mieszkańców Islandia jest najmniejszym spośród suwerennych państw arktycznych. Technicznie rzecz ujmując, o jej przynależności do tej grupy decyduje położenie na północ od wyspy małej wysepki Grimsey, przez którą przebiega linia koła podbiegunowego, czyli 66°33' równoleżnika północnej szerokości geograficznej. Jednocześnie jednak na płaszczyźnie politycznej Islandia od samego początku była związana z takimi forami współpracy arktycznej, jak Rada Arktyczna czy Euro-Arktyczna Rada Barentsa, a elity islandzkie lubi podkreślać w swoich wypowiedziach, że Islandia jest jedynym – w przeciwieństwie do krajów Arktycznej Półkuli – państwem, którego terytorium w całości leży w Arktyce (Össur Skarphéðinsson 2011). W trakcie islandzkiego przewodnictwa w RA w latach 2002–2004 opublikowano dwa raporty o bardzo dużym znaczeniu dla regionu, a mianowicie: *Knáttur og Zífur og Zífur ílfgrá* (ACIA) oraz: *Knáttur og Zífur ílfgrá* (ADHR), a w miejscowości Akureyri na północy wyspy swoje siedziby mają sekretariaty dwóch grup roboczych RA, tj. Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) oraz Protection of Arctic Marine Environment (PAME).

Priorytety Islandii wobec Arktyki zostały przyjęte w roku 2011 w rezolucji parlamentu, Althingi, która w dwunastu punktach ujmuje najważniejsze wytyczne islandzkiego podejścia wobec regionu (Althingi 2011). Na pierwszym miejscu stawiana jest Rada Arktyczna jako podstawowe forum współpracy regionalnej, ponadto potrzeba zabezpieczenia statusu Islandii jako państwa przybrzeżnego Oceanu Arktycznego i tym samym dążenie do zrównania jej z państwami „Arktycznej Półkuli”. Stąd tak silne naleganie parlamentu na ujmowanie tematyki Arktyki szerzej niż tylko w rozumieniu geograficznym, z uwzględnieniem specyfiki społecznej, ekologicznej i ekonomicznej regionu. Bardzo istotne jest też dla Islandii zacieśnianie związków z Grenlandią i Wyspami Owczymi w ramach West Nordic Council oraz dalsze rozwijanie współpracy z państwami i aktorami

„W 2005 roku Remontowa przekazała RAL kontenerowiec „Mary Arctica”, który został wyróżniony prestiżowym tytułem *Löngd og Zífur ílfgrá* (h₂) – przez brytyjskie stowarzyszenie projektantów statków i inżynierów okrętowców – Royal Institution of Naval Architects. Jego wejście do służby na trasie

mi, których interesy w Arktyce pokrywają się z islandzkimi. W tym celu Islandia pragnie rozwijać kontakty handlowe z państwami zainteresowanymi możliwościami gospodarczymi w regionie i aktywnie promuje się jako miejsce sympozjów, spotkań i dyskusji na temat Dalekiej Północy. Najlepszym tego przykładem jest organizowana z inicjatywy Prezydenta Ólafura Ragnara Grímssona konferencja Arctic Circle, która od dwóch lat odbywa się na jesieni w Reykjavíku. Jej otwarta formuła gromadzi bardzo różnorodnych uczestników, od przedstawicieli państw arktycznych i niearktycznych, przez firmy, organizacje pozarządowe, grupy naukowe, i jest w tej chwili jednym z największych wydarzeń tego typu związanych z Arktyką.

Z uwagi na swoje strategiczne położenie na północnym Atlantyku, Islandia przykładem do wzięcia do rozwoju transportu w Arktyce i ma ambicje stania się ważnym ośrodkiem na trasach morskich z Azji do Europy i Ameryki Północnej. Islandia przeciwstawia się miliitaryzacji regionu, co zrozumiałe w sytuacji państwa, które jako jedyny członek NATO nie dysponuje własnymi siłami. Popiera także prawa i działania organizacji arktycznych ludów rdzennych (choć jako jedyne państwo arktyczne ich nie posiada) i jak wszystkie pozostałe kraje arktyczne kładzie nacisk na kwestie ochrony środowiska oraz zrównowagę

Wytokowym wydarzeniem w relacjach polsko-kanadyjskich była wizyta ministerstwa Handlu i Gospodarki Kanady, a jednocześnie przewodniczącej Rady Arktycznej pani Leony Aglukkaq w Warszawie w dni 19-21.11.2013 roku. Jakkolwiek w wystąpieniu p. minister wygłoszonym podczas spotkania w ambasadzie pojawiły się uwagi dotyczące rozwoju relacji Polski i Kanady (szczególnie w kontekście Kompleksowej Umowy Gospodarczo-Handlowej – CETA), to nie dotyczyły one bezpośrednio kwestii arktycznych. Na przełomie lat 2013 i 2014 MSZ RP zwróciło się do pani Leony Aglukkaq z zaproszeniem – dla przewodniczącej SAO Rady Arktycznej – do udziału w konferencji w Warszawie. W ramach szwajcarskim planowanym na wiosnę 2014 roku. Jak wiadomo, rok 2013 był dla polsko-kanadyjskich kontaktów na najwyższym szczeblu (Prezydent odwiedził gubernatora Generalny David Johnston, premier Stephen Harper odwiedził ministra spraw zagranicznych Johna Bairda, minister finansów Joe Oliver i minister obrony narodowej Rob Nicholson), to sprawy arktyczne były poruszane w bardzo ograniczonym zakresie.

Jednocześnie nie można zauważyć rozwoju kontaktów gospodarczych, polegający na wejściu polskich firm na rynek kanadyjski w takich dziedzinach jak eksploatacja surowców energetycznych czy transport morski. Można wskazać na przykład dla kolejnych przedsięwzięć i może być wykorzystane w ramach pomocy w ramach programu Ministerstwa Gospodarki i Innowacji. Innym przykładem bliskich kontaktów polsko-kanadyjskich dotyczących w pewnym aspekcie arktycznych był udział żołnierzy z 6 Brygady Powietrznodesantowej w wiczeniu pod kryptonimem „KZŻE”; „Zg'a^*-”. Odbłyły się one w prowincji Nunavut na przełomie sierpnia i lutego 2014, a polscy żołnierze działali w warunkach subarktycznej zimy (Skowron 2014).

Stany Zjednoczone

Stany Zjednoczone bywają niekiedy określane jako „niechłonna potęga arktyczna” (Huebert 2009), gdy w okresie ostatnich dwóch dekad ich zainteresowanie Daleką Północą, a zwłaszcza zaangażowanie w tym regionie świata, w porównaniu z okresem zimnej wojny, uległo znacznemu ograniczeniu. Obecnie, na skutek zmian klimatycznych zachodzących wokół bieguna północnego i związanych z tym przeobrażeń natury

„Największym inwestorem polskim na terenie Kanady jest KGHM Polska Miedź SA, która w marcu 2012 roku nabyła 100 proc. udziałów w kanadyjskiej spółce wydobywczej Quadra FNX, za ponad 9 mld dol. Była to największa tego typu transakcja w historii polskich przedsięwzięć. Kolejnym znaczącym polskim inwestorem na rynku kanadyjskim jest firma Orlen, która w 2013 r. za kwotę prawie 800 mln dol. nabyła kanadyjską firmę TRIOIL” (PAP 2014).

Kanała Kanał Labradorski realizuje zamówienia dla BC Ferries – trzy promy pasażersko-samochodowe, które mają pływać w cieśninie Georgii koło Vancouver (BC Ferries 2014) oraz zbuduje wielozadaniowy statek offshore (AHTS) dla obsługi, w ciężkich, arktycznych warunkach, platform wydobywczych w rejonie Labradoru i Nowej Fundlandii (Forum Okrętowe 2014a).

Stany Zjednoczone przynależą do grona państw arktycznych ze względu na Alaskę, którą zakupiły od Rosji w drugiej połowie XIX wieku. Dopiero jednak od zakończenia drugiej wojny światowej znaczenie tego stanu w amerykańskiej polityce zwiększyło się, przede wszystkim ze względu na kwestie strategiczne i obronne, a od lat 60. XX wieku także interesy natury ekonomicznej, związane z eksploatacją surowców energetycznych na Alasce i ich udziałem w bilansie energetycznym całego kraju. Szerzej: Graczyk 2013.

geopolitycznej oraz bezpośrednio w związku ze zblizaniem się amerykańskim przewodnictwem w RA (od kwietnia 2015 roku) sytuacja ta ulega po raz kolejny zmianie, czego wyrazem jest najnowsza treść polityki arktycznej USA.

Jesienią 2014 roku Stany Zjednoczone określiły priorytety dla swojego przewodnictwa w RA na lata 2015–2017. Ma się ono koncentrować na kwestiach zarządzania Oceanem Arktycznym, zapobiegania i przystosowywania się do zmian klimatycznych oraz na sprawach rozwoju gospodarczego obszarów północnych.

Przejście przez USA przewodnictwa w RA wzbudza szerokie zainteresowanie ze względu na przypisywany temu państwu status supermocarstwa oraz duże oczekiwania związane z ponownym rosnącym w Stanach zainteresowaniem Dalekiej Północy. Wiele uwagi zwrócono na nominację admirała straży przybrzeżnej Roberta J. Pappa na stanowisko specjalnego przedstawiciela USA ds. Arktyki, wiele mówi się także o malejącej liczbie lodolamaczy oraz brakach logistycznych i infrastrukturalnych, stanowiących przeszkodę w rozwoju amerykańskiego zaangażowania w Arktyce. Wreszcie, cały czas pozostaje otwarta kwestia nieratyfikowania do tej pory przez Senat Stanów Zjednoczonych Konwencji NZ o Prawie Morza, pomimo zabiegów kolejnych administracji i reprezentantów

Problematyka dotycząca Arktyki w zasadzie nie stanowi tematu oficjalnych rozmów polsko-amerykańskich, co jest do zrozumienia w kontekście całokształtu tych relacji zazwyczaj skoncentrowanych na sprawach o bardziej strategicznym znaczeniu. Wskazuje na to, i warto wykorzystać okres wzrostu zainteresowania administracji ame-

rykańskiej. Jej podstawą stanowi „Narodowa strategia dla regionu arktycznego” ogłoszona przez Białe Dobre w maju 2013 roku (jedynie na tydzień przed spotkaniem ministerialnym RA w Kirunie). Koncentruje się ona na trzech podstawowych zagadnieniach: (1) zabezpieczeniu amerykańskich interesów w Arktyce przez zwiększenie zdolności logistycznych i operacyjnych amerykańskich sił zbrojnych i cywilnych na tym obszarze; (2) odpowiedzialnym zarządzaniu regionem – jego obszarem, rodzimymi zasobami naturalnymi i zasobami; (3) wzmocnieniu współpracy międzynarodowej w regionie. USA deklaruje, iż przy realizacji tych celów będzie kierować się zasadami zachowania pokoju i stabilności w Arktyce, podejmowania decyzji politycznych na podstawie rzetelnych danych naukowych i tradycyjnej wiedzy ludności rdzennej, stosowania innowacyjnych rozwiązań przy udziale szerokiego grona partnerów oraz konsultacji i współpracy z ludnością rdzenną Alaski (White House 2013). Jeszcze przed ogłoszeniem przez Prezydenta Obamę tego dokumentu, swoją strategię arktyczną ogłosiła w maju 2013 roku amerykańska straż przybrzeżna (US Coast Guard 2013), a niedługo potem, w listopadzie 2013 roku, stanowisko w tej sprawie zajęł również Departament Obrony (US Department of Defence 2013). Następnie, do ogólnikowego tekstu strategii narodowej uzupełniono w styczniu 2014 roku o plan jej wdrożenia (White House 2014), a w lutym tego samego roku Marynarka Wojenna opublikowała swój „mapę dróg” dla Arktyki na lata 2014–2020 (US Navy 2014).

Zobacz też: Graczyk 2013.

Polacy mieszkający na Alasce stanowią niewielki odsetek stanowej społeczności. E. K. f.

ryka skiej Dalek Pólnoc oraz czas przewodnictwa USA w RA do zmiany tej sytuacji. W ród zagadnie wartych poruszenia mo na wskaza tematyk roli obserwatorów w RA (kontynuacja spotka w tzw. formacie warszawskim) oraz mo liwo ci rozwoju kooperacji naukowej. Odpowiednio wcze nie podj te dzialania na tym polu moglyby zaowocowa powodzeniem, z korzy ci dla polskich interesów i polskiego wizerunku jako pa stwa aktywnie i odpowiedzialnie anga uj cego si w sprawy regionu. USA wydaj si by wla ciwym partnerem do realizacji takich wla nie zamierze .

Federacja Rosyjska

Polityka arktyczna Federacji Rosyjskiej na pocz tku XXI wieku z jednej strony wy ra a ch kontynuowania jej bardzo dlugiej i bogatej w do wiadczenia obecno ci eksplo racyjno-naukowej i gospodarczej w Arktyce, z drugiej za jest prezentowana jako gów na szansa na popraw sytuacji gospodarczej i politycznej tego pa stwa. Bez w tpienia w nierosyjskim opisie oraz globalnej analizie dzialalno ci Rosji na Dalekiej Pólnocy naj cz ciej mo na spotka trzy powi zane ze sob kwestie: (1) aspiracji terytorialnych do tych cych rozszerzenie stref obszarów szelfu rosyjskiego; (2) ambitnych planów dotycz cych eksploatacji surowców energetycznych; (3) restauracji militamej obecno ci Rosji w rosyjskiej Arktyce. W obecnej sytuacji jedynie kwestia wniosku do Komisji ds. Granic Szelfu Kontynentalnego, którego zlo enie jest zapowiadane na roku 2015, nie budzi – jak na razie – specjalnych kontrowersji. Pozostale dwie sprawy budz jednak co naj mniej wiele emocji, co wi esi z ogólnym stanem aktualnych relacji mi dzy Rosj a Za chodem (cho niekiedy spotyka si te glosy, by współpraca w regionie Arktyki była wolna od istniej cych sporów czy napi).

Na

H

ele

Zarządzanie regionem i

- 4) Mi dzynarodowe Stowarzyszenie Aleutów (Aleut International Association – AIA); reprezentuje Aleutów zamieszkuj cych Alask i rosyjski Daleki Wschód (około 17.000 osób);
- 5) Mi dzynarodowa Rada Gwich'in (International Gwich'in Council – IGC); została powołana w 1999 roku, wła nie po to, aby ludy Gwich'in (ok 9000 osób) miały swo ich przedstawicieli w Radzie Arktycznej i to wła nie na działalno ci w Radzie kon centruje si aktywno tej organizacji;
- 6) Arktyczna Rada Atapasków (Arctic Athabaskan Council – AAC); reprezentuje interesy Atapasków (w tym Dene), zrzeszaj c wioski i rady plemienne z Alaski, Ju konu i Terytoriów Północno-Zachodnich (ok 45.000 osób).

W Radzie Arktycznej praca organizacji rdzennych jest wspierana przez Sekretariat Ludów Rdzennych w Kopenhadze, który obecnie jest w procesie wł czania w struktury stałego sekretariatu Rady w Tromsø

Naley pami ta , e przy ograniczonych zasobach i rodkach, jakimi dysponuj or ganizacje rdzenne, ich przedstawiciele s niezwykle sprawnymi organizatorami i s do brze zaznajomieni z procesami mi dzynarodowymi, w których uczestnicz . Wi kszo organizacji stałych uczestników jest afiliowana przy organizacjach i procesach mi dzy narodowych, w tym przy Radzie Ekonomiczno-Społecznej ONZ i Ramowej Konwencji Klimatycznej. Ludy rdzenne s obecne tak e na innych forach współpracy regionalnej, w tym we współpracy w regionie Morza Barentsa. Rada Arktyczna mo e by jednak uznana za organizacj , w której ludy rdzenne maj wyj tkowo siln pozycj na tle prak tyki mi dzynarodowej (Koivurova i Heinämäki 2006, s. 101).

Obserwatorzy w Radzie Arktycznej, przez sam fakt decyzji o udziale w pracach Rady, Rad ud HÊ w

realizowane. Polska, która odegrała istotną rolę w ukształtowaniu statusu aktorów niearktycznych w systemie zarządzania w Arktyce, posiada ugruntowaną pozycję i renomę w kwestiach dyplomatycznych i naukowych.

Scenariusz II: Arktyczna wyspa na morzu globalnych relacji

Rozwój współpracy regionalnej znacznie przyspiesza, jednak uwaga zostaje skupiona na kwestiach instytucjonalnych i poprawieniu efektywności wspólnych działań w Arktyce. Sytuacja aktorów niearktycznych nie uległa znacznej zmianie, mimo ich zaangażowania ekonomicznego w regionie. Skoro tempo topnienia pokrywy lodowej oraz ceny surowców na globalnym rynku

S

Polska powinna wykorzystać Wymiar Północny w celu identyfikacji kwestii wspólnych dla regionu bałtyckiego i

EU Council (2014): COUNCIL DECISION 2014/137/EU of 14 March 2014 on relations between the European Union on the one hand, and Greenland and the Kingdom of Denmark on the other; dost pnie na stronie internetowej: <http://naalakkersuisut.gl/~ /media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Bruxelles/EU%20and%20Greenland/Partnership%20Agreement%20Partnership%20Agreement%20Final%20March%202014%202014.pdf>

Fenge, Terry, Downie, David Leonard (2003): Northern lights against POPs. Combatting threats in the Arctic. Montreal, Que.: Published for the Inuit Circumpolar Conference Canada by McGill-Queen's University Press

Forum Okr owe (2014): Zwodowano zaopatrzeniowiec arktyczny z

- Koivurova, Timo; VanderZwaag, David L. (2007): The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects w: *Nglo^klnh_ ; kbla < hnf [lZEZp K^obp '40 (1)*, s. 121-194.
- Kociński, Piotr; Lorenz, Wojciech; Puka, Lidia (2014): Poland in the Arctic: seeking the balance, w: *Perceptions and Strategies of Arcticness in Sub-Arctic Europe*, red. Andris Spruds i Toms Rostoks, Latvian Institute for International Affairs, s. 147-167.
- Lorenz, Wojciech (2013): Could the Arctic Warm Up NATO – Russia Relations? PISM (PISM Policy Paper no. 4 (52), 4(52)), dost. pnie na stronie internetowej: https://www.pism.pl/files/?id_plik=12933 w dniu 2014-12-14.
- Luszczuk, Michał (2014): Arctic Cooperation of the Nordic and East Asian States w: *H^hgfh bZ^2*, s. 213-225.
- MG (2012): Wiceminister Kasprzak z polskimi i islandzkimi ekspertami o energii geotermalnej. Ministerstwo Gospodarki RP, dost. pnie na stronie internetowej: <http://www.mg.gov.pl/node/16817>.
- Międzyresortowy Zespół ds. Polityki Morskiej RP (2014): Raport z realizacji polityki morskiej Rzeczypospolitej Polskiej w 2013 r. Warszawa, dost. pnie na stronie internetowej: http://www.mir.gov.pl/Gospodarka_Morska/Polityka_morska/Międzyresortowy_Zespl_ds_Polityki_Morskiej_RP/Documents/Raport_polityka_morska_2013.pdf.
- Molenaar, E. J. (2012): Current and Prospective Roles of the Arctic Council System within the Context of the Law of the Sea. w: *Ma^pnhgZlhgZcOnkZeh_F Zhg^Zg] < hZrZEZp '27 (3)*, s. 553-595. DOI: 10.1163/15718085-12341234.
- MSZ Finlandii (2014): Finnish Chairmanship of the Barents Euro-Arctic Council, dost. pnie na stronie internetowej: <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?contentid=288689&nodeid=48044&contentlan=2&culture=en-US> w dniu 2014-12-12.
- MSZ RP (2013): Strategic cooperation between Sweden and Poland – update of the Background Paper. 14 października 2013 r. Polskie i Szwedzkie Ministerstwa Spraw Zagranicznych.
- NDEP (2015): Contributors, dost. pnie na stronie internetowej: <http://ndep.org/about/partners/contributors/> w dniu 2015-01-28.
- Nilsson, Annika E. (2007): A Changing Arctic Climate: Science and Policy in the Arctic Climate Impact Assessment. Linköping University (Linköping Studies in Arts and Science).
- Nilsson, Annika E. (2012): Knowing the Arctic: the Arctic Council as a cognitive forerunner, w: *The Arctic Council: Its Plat` e a ž*

2)

Libri@kZsrc%]Zf`Lmi b' % ZphsZiZi f bls^dE baZpynls\snd''

Porozumienie SAR (2011): Agreement on Cooperation on Aeronautical and Maritime Search and

US Department of Defence (2013): Department of Defence Arctic Strategy, dostępne na stronie

5

F bazpynls\snd

Mi dzynarodowa wspólnpraca naukowa

Celem tego podrozdziału s prezentacja oraz analiza mi dzynarodowej wspólnpracy naukowej w Arktyce, a szczególnie jej aktualnego polityczno-mi dzynarodowego znaczenia oraz zaangażowania i roli polskich instytucji w tym zakresie. Zawarte na ko cu podrozdziału propozycje przyszłego udziału Polski we wspólnpracy naukowej w Arktyce

i wci stanowi punkt wyjścia do pozanaukowych inicjatyw współpracy regionalnej. Przykładem tego był tzw. proces z Rovaniem, czyli implementacja „Strategii Ochrony środowiska Arktycznego” (Arctic Environmental Protection Strategy – AEPS) przyjętej w 1991 (Graczyk, 2012). Uzasadnione jest także stwierdzenie, iż działalność grup roboczych Rady Arktycznej bazuje w dużym zakresie na rezultatach współpracy naukowej.

Podstawową platformą wielonarodowej współpracy naukowej w Arktyce jest obecnie Międzynarodowy Komitet Badań Arktyki (IASC), który rozpoczął swoje prace w 1991 roku (IASC, 2008). Jest on organizacją pozarządową, której misją jest wspieranie i ułatwianie współpracy badawczej wszystkich krajów biorących udział w poznaniu karkonoszy z rejonów Arktyki (obecnie IASC liczy 22 członków). IASC promuje i wspiera najistotniejsze interdyscyplinarne badania w celu lepszego poznania i zrozumienia regionu arktycznego oraz jego roli w systemie Ziemi. Do najważniejszych funkcji IASC należą: (1) zapewnianie obiektywnego i niezależnego doradztwa naukowego w kwestiach badań w Arktyce i przekazywanie istotnych informacji do publicznej wiadomości; (2) podejmowanie działań służących ochronie, łatwiejszej wymianie i dostępnosci danych naukowych dotyczących Arktyki; (3) wspieranie międzynarodowego swobodnego dostępu naukowców do wszystkich obszarów geograficznych oraz dzielenie się wiedzą, zapleczem logistycznym oraz innymi zasobami (IASC, 2008). Polskę w IASC reprezentuje Komitet Badań Polarnych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk (KBP PAN), a wybrani jego członkowie wchodzi w skład grup roboczych IASC. Niestety KBP PAN nie dysponuje środkami finansowymi umożliwiającymi pełne uczestnictwo w spotkaniach i działaniach IASC.

Innowacjami w nieustannie rozwijanym systemie arktycznej współpracy naukowej jest platforma Sustaining Arctic Observing Networks (SAON). Mechanizm ten traktowany należy jako proces koordynacji długoterminowych międzynarodowych programów badawczych, szczególnie funkcjonowania tematycznych sieci pomiarowych (monitoring), gromadzenia i udostępniania danych w wybranych dziedzinach naukowych rozwijanych aktualnie w Arktyce oraz wsparcia dla efektywniejszego wykorzystania istniejącego potencjału w zakresie infrastruktury i logistyki. SAON, mimo iż powstał z inicjatywy RA, jest od niej niezależny, zaopatrzony w środki niearktyczne – w tym Polska, która od 2012 roku jest członkiem SAON – mają status pełnoprawnych członków. Polscy badacze zaangażowani są w realizację zadań SAON szczególnie przez swój udział w programie Long-term Ecological Research in the High Arctic (SIOS), służącym prowadzeniu długoterminowych obserwacji środowiska morskiego i lądowego oraz klimatu na obszarze Svalbardu. SIOS znajduje się na aktualnej Polskiej i Europejskiej Mapie Drogowej Infrastruktur Badawczych. Polscy eksperci należą również do składu dwóch komitetów wykonawczych SAON (ds. sieci obserwacyjnych oraz ds. serwisów danych i informacji). Jakkolwiek aktywny udział Polski w SAON oferuje duże korzyści naukowe dla polskich badań arktycznych (np. stymuluje wysoki poziom prowadzonych badań, popularyzuje nasz potencjał intelektualny i infrastrukturalny, ułatwia dostęp do danych), to brak jest w obecnej chwili stałych mechanizmów wspierających, przede wszystkim finansowo, uczestnictwo polskich reprezentantów w organach i pracach SAON

Kolejn organizacj maj c znaczenie dla arktycznej wspólpnicy naukowej mi dzy pa stwami europejskimi jest Europejska Rada Polarna (European Polar Board – EPB). Rada ta jest odpowiedzialna za planowanie, koordynowanie i wspieranie europejskich polarnych inicjatyw badawczych,

Uwarunkowania te z jednej strony przyczyniają się do zwiększenia puli prowadzonych badań i liczby nowych państw zainteresowanych rozwijaniem swoich programów badawczych w Arktyce. Z drugiej jednak skłaniają one państwa arktyczne do ograniczania dostępu do swych terytoriów, co niekiedy jest uznawane za ograniczanie swobody prowadzenia badań naukowych.

Warto w tym kontekście zwrócić uwagę na utworzoną w ramach RA na podstawie Deklaracji z Kiruny (maj 2013) Grupę Zadaniową ds Współpracy Naukowej (L'Arctique: < h1 ^Zitng?Mld?h^ - SCTF) . Jej celem jest wypracowanie pod auspicjami RA międzynarodowego porozumienia – prawdopodobnie prawnie wiążącego – dotyczącego rozwoju i ułatwienia współpracy naukowo-badawczej państw arktycznych, a szczególnie jej zakresu tematycznego, udostępniania danych i wyników badań, dostępu do infrastruktury naukowej i H

nie udało się jednak wypracować żadnego mechanizmu wspierającego to zaangażowanie, co generalnie nie pozwala na pełne wykorzystanie potencjału polskiej nauki w sferze polityczno-dyplomatycznej.

5.2.2. Potencjał, kwestie instytucjonalne oraz Narodowy Program Badań Polarnych

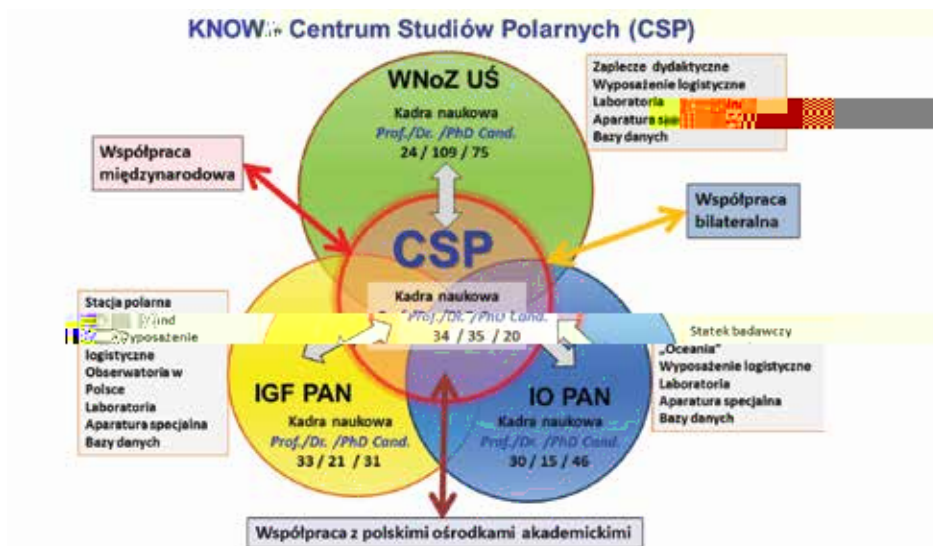
Aktualnie polskie badania w Arktyce realizowane są głównie przez instytuty Polskiej Akademii Nauk, o rodki uniwersyteckie oraz w mniejszej skali przez instytuty resortowe i są skoncentrowane w obrębie archipelagu Svalbard. W mniejszej skali lub sporadyczne badania prowadzone są na Islandii, morzach północnego Atlantyku i na Grenlandii. W zakres prowadzonych obserwacji naukowych wchodzi te prowadzone na lądzie (głównie we wskazanych tu stajach badawczych i ich okolicach) oraz na morzu (głównie przez Instytut Oceanologii PAN przy wykorzystaniu małego statku badawczego s/y Oceania). Wąwn rolę w systemie wsparcia logistycznego wypraw pełni statek naukowo-badawczy m/s „Horyzont II” należący do Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni.

Do polskich stacji działających na Svalbardzie należą całoroczna stacja im S. Siecieckiego (pod opieką Instytutu Geofizyki PAN) oraz sezonowe stacje uniwersyteckie:

- 1) stacja im S. Baranowskiego – należąca do Uniwersytetu Wrocławskiego, powstała w 1971 roku na przedpolu Lodowca Werenskiolda (Spitsbergen Zachodni);
- 2) stacja polarna Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej – korzystająca od 1986 roku z kompleksu budynków opuszczonego ośrodka Wroclawskiego Instytutu Polarnego i Arktycznego

Y nap rok

o

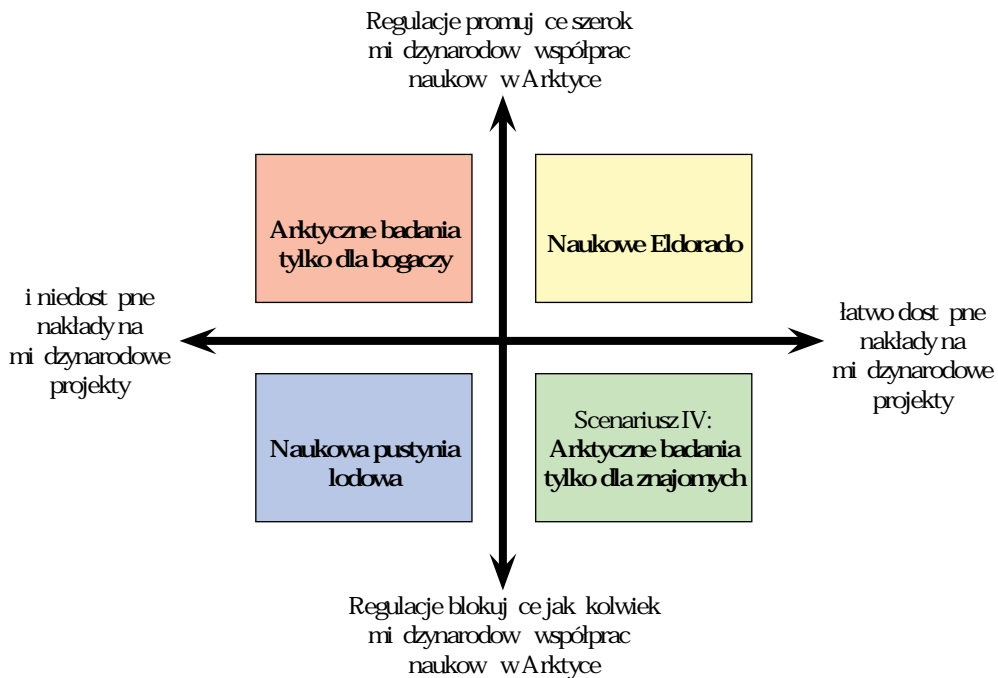


Ryc. 6 Schemat organizacyjny Centrum Studiów Polarnych. Źródło: <http://www.polarknow.us.edu.pl/csp/>

Wyzwania wynikają z funkcjonowania wielu zespołów badawczych, ograniczone środki na kosztowne badania, jak też niestabilna sytuacja systemu nauki w Polsce nie sprzyjały wykształceniu w minionych dwóch dekadach efektywnego systemu zarz

umiejscowienie w

aktualizacj Narodowego Programu Bada Polarnych prowadzone przez KBP PAN oraz



Ryc. 7. Scenariusze rozwoju współpracy naukowej w Arktyce.

Scenariusz I: Naukowe Eldorado

Pa stwa arktyczne zgodnie z duchem umowy nt. bada naukowych w Arktyce za wartej pod auspicjami Rady Arktycznej w roku 2017 ujednholicaj i upraszczaj regulacje naprasz uk uk

Jedynie projekty wybierane przez właściwe instytucje w państwach arktycznych na podstawie kryteriów stopnia znajomości albo względów politycznych. W niektórych państwach odnotowuje się przypadki korupcji związanej z uzyskiwaniem niezbędnych pozwoleń.

5.4. Wnioski dla Polski

Polska – być może zobligowana do respektowania jurysdykcji państw arktycznych na obszarze znacznej części Arktyki oraz dysponując bardzo ograniczonymi krajowymi środkami finansowymi na prowadzenie badań – ma w istocie bardzo ograniczone możliwości kształtowania pozanaukowych uwarunkowań międzynarodowej współpracy naukowej w Arktyce. A zatem, to, który ze scenariuszy będzie się realizował w nadchodzących latach (jeżeli w ogóle któryś z nich), nie zależy bezpośrednio od Polski, co jednak nie oznacza, iż polska polityka arktyczna nie powinna się tym zagadnieniem interesować.

Uwzględniając dotychczasowe zaangażowanie polskich naukowców we współpracę badawczą w Arktyce, zgromadzony już potencjał ludzki i materialny w tym zakresie, jak też nowe inicjatywy w polskim środowisku polarnym, należy uznać, iż w nadchodzących latach działalność naukowa będzie najbardziej rozwiniętą formą polskiej aktywności w

*) -

F baZpýnl'snd

EPB (2014): EU proposal on Polar Research Cooperation (EU-PolarNet). European Polar Board,

6

:]Zf Lmi b^

Zmiany klimatyczne i ochrona środowiska

Arktyka jest współcześnie nie postrzegana jako jeden z głównych regulatorów globalnego klimatu oraz traktowana jako wskaźnik tempa i zakresu globalnych zmian klimatycznych (IPCC 2013). Z tego powodu zmiany klimatyczne w Arktyce i ich konsekwencje stały się obiektem zainteresowania nie tylko państw i społeczeństw arktycznych, ale też innych państw, takich jak Chiny i Indie (Chaturvedi 2012), organizacji międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych, jak WWF czy Greenpeace (Greenpeace 2014; WWF). Wielu aktorów spoza regionu wykorzystuje zmiany klimatyczne jako argument legitymizujący ich zainteresowanie i obecność w regionie.

Poza wyzwania związane z zmianami klimatycznymi, na środowisko arktyczne mają wpływ zanieczyszczenia dalekiego zasięgu, w dużej mierze mające swoje źródło na południe od koła podbiegunowego, a także ta aktywność przemysłowa w regionie, której rozwój kształtują również aktorzy spoza regionu.

Z uwagi na globalny charakter zmian klimatu oraz zanieczyszczenia długiego zasięgu i ich następstwa również Polska powinna być zainteresowana, aby w jej polityce wobec Arktyki zagadnienia te nie zostały pominięte. Jeśli związane z nimi będą obecne polskie przedmiotów gospodarczych w regionie, przestrzeganie przez nie wysokich standardów środowiskowych będzie istotnym elementem oceny polskiej obecności w tej części świata. Celem poniższego rozdziału jest przedstawienie istotnych informacji na temat aktualnej sytuacji oraz perspektyw jej rozwoju, jak też próba określenia roli Polski w zakresie arktycznej kooperacji związanej ze zmianami klimatycznymi i ochroną środowiska naturalnego.

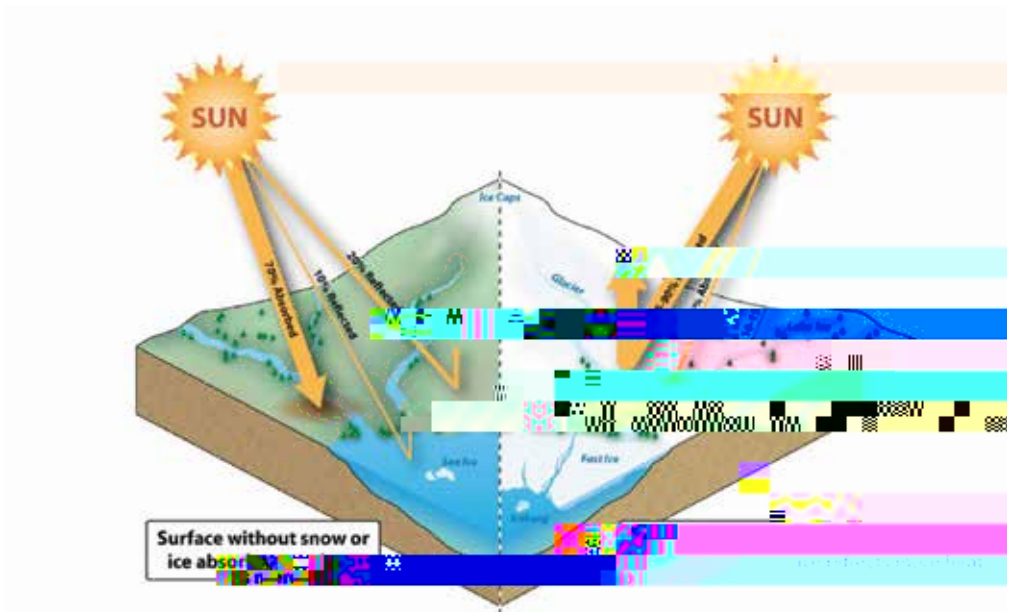
6.1. Charakterystyka sytuacji

Arktyka jest w sposób szczególny narażona na zagrożenia środowiskowe, których źródła i przyczyny znajdują się poza jej granicami. Dotyczy to przede wszystkim zmian klimatycznych i zanieczyszczeń mających daleki zasięg geograficzny (ACIA 2004; SWIPA 2011; AMAP 1997, 2011). Z drugiej strony, środowisko naturalne jest narażone na lokalne źródła zanieczyszczeń i zagrożenia, które są przede wszystkim związane z projekcją

mi wydobywczymi i transportem. Dodatkowo, wpływ zmian klimatycznych i środowiskowych na gospodarkę, kulturę i tradycyjny sposób życia w regionach arktycznych nie może być analizowany w oderwaniu od ogólnych przemian społecznych i gospodarczych.

Zmiany klimatyczne w Arktyce

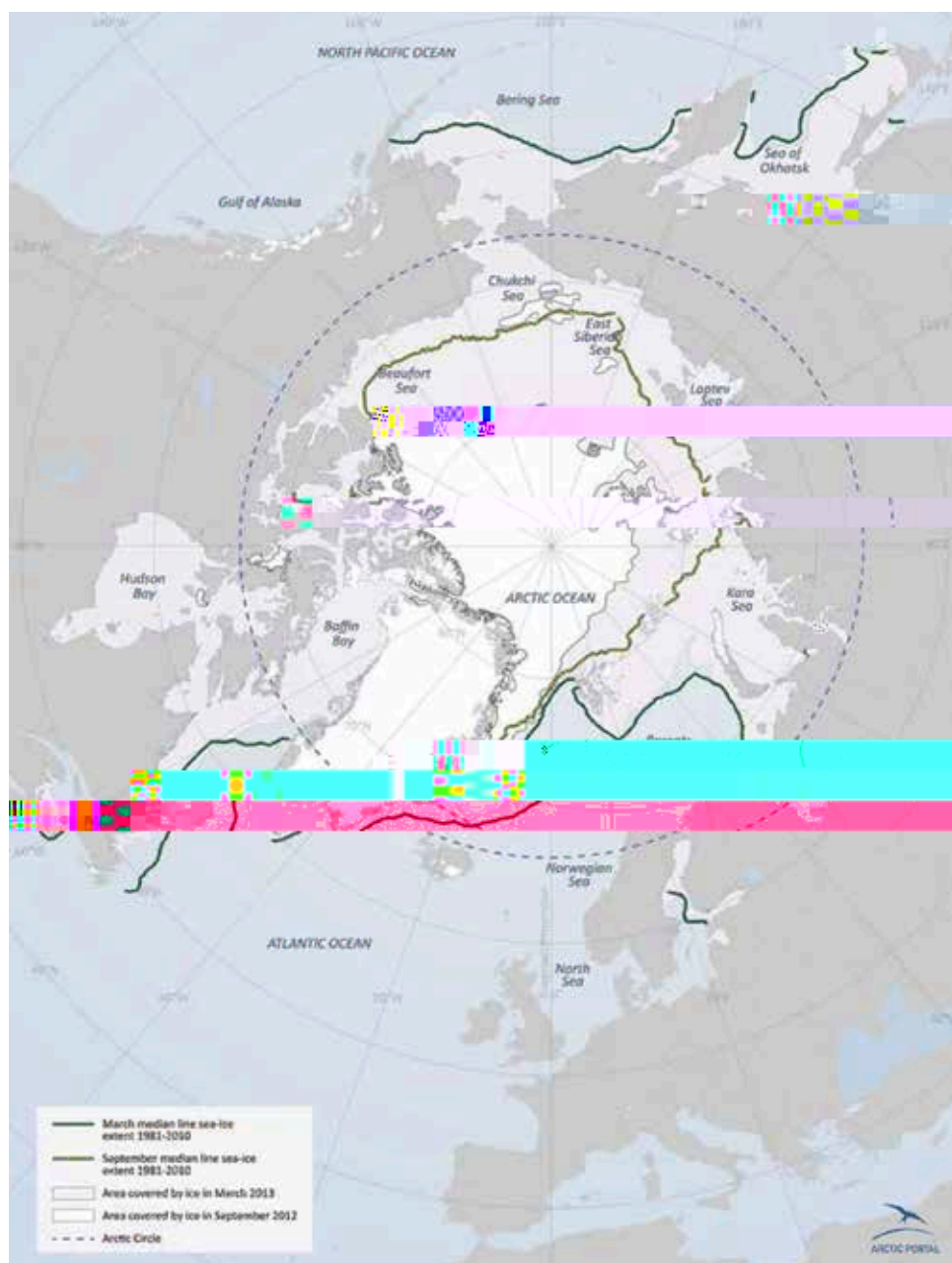
Zgodnie z ostatnim raportem IPCC (IPCC 2013), ocieplenie si globalnego klimatu jest „nieużytkowe”



Ryc. 8 Albedo dla terenu z i bez pokrywy nie lodowej.

ródł: Community Collaborative Rain, Albedo, Hail and Snow Network, strona sieci, <http://www.cocorahs-albedo.org/about/>

Ju obecnie widać wyraźne zmiany zachodzące tak w arktycznym środowisku lądowym, jak i wodnym, a charakteryzujące się szerokimi i gwałtownymi zmianami w kriosferze, hydrologii, siedliskach przyrodniczych, różnorodności biologicznej, jak też wpływem (tak korzystnym, jak i niekorzystnym) na sposób życia w regionie, zarówno ten tradycyjny, jak i nowy.



Ryc. 9. Zasięg pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym Wzrzesie 2012 (ostatnie minimum) i średnia z lat 1981–2010,

ródło: SADA 2014 na podstawie danych z US National Snow and Ice Data Center; 2013

Dla mieszkańców regionu cz. sto istotniejsze – niż zmniejszanie się letniej pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym – są zmiany w pokrywie lodowej na lądzie i pokrywy lodowej na rzekach i jeziorach, co ma wpływ na turystykę, transport czy sposoby życia, takie jak hodowla reniferów lub rybołówstwo (zob. Rozdz. 7) (SADA 2014; Stepien i wsp. 2014). Zmiany te znajdują swoje odbicie w stanie siedlisk przyrodniczych oraz kondycji fauny i

Zanieczyszczenia dalekiego zasięgu

Kwestia zanieczyszczenia dalekiego zasięgu jest jednym z pierwszych tematów, którymi zajmowała się w latach 90 Rada Arktyczna, co świadczy o szczególnym znaczeniu tego problemu dla regionu. Wysoko uprzemysłowione części świata na półkuli północnej – w tym w dużej mierze Europa – są istotnym źródłem zanieczyszczenia w Arktyce. Poza to, która stanowi jeden z czynników warunkujących zmiany klimatyczne w Arktyce oraz ma negatywny wpływ na zdrowie człowieka (EEA 2013d; Arctic Council 2013a), ma na ten rodzaj tego typu zanieczyszczenia wymieni dwutlenek siarki i tlenki azotu (mają one wpływ na zakwaszanie wody morskiej), rtęć (AMAP 2011), ołów, a także trwałe zanieczyszczenia organiczne (TZO). Do tych ostatnich zaliczają się, między innymi, heksachlorobenzen (HCH), polichlorowane bifenyle (PCB – istnieje ponad 200 różnych kongenerów), furan, lindan (γ-HCH), DDT, czy polibromowane uniepalniacze (BFR).

Wiele z tych zanieczyszczeń nie powstaje w regionach arktycznych, co znaczy, iż ich wysokie stężenia mierzone w regionie są w większo efektem transportu za pośrednictwem mas powietrza, prądów morskich, rzek, czy dryftu lodu morskiego (Wahlström 2012) z uprzemysłowionych regionów na południe od koła podbiegunowego (AMAP 1997). Zanieczyszczenia te pochodzą ze spalania paliw kopalnych, z wytwarzania i składowania produktów chemicznych i ich produktów ubocznych, rodków owadobójczych (lindan), produkcji urządzeń elektrycznych i elektronicznych (BFR), a także górnictwa i obróbki metali (rtęć). Znacząca część tych związków chemicznych ma negatywny wpływ na zdrowie ludzi i zwierząt (AMAP 1997, 2014b). Szczególnie TZO, których stężenie w tkankach organizmów żywych rośnie ku górze łańcucha żywienia, są zagrożeniem dla zdrowia ludności rdzennej regionu, gdyż w arktycznej diecie znaczący udział ma pożywienie pochodzące z polowań lub takich źródeł, jak lokalne rybołówstwo czy wypas reniferów (Fenge i wsp. 2003).

Regionalne źródła zagrożenia środowiskowych w Arktyce

Dyskusja o zagrożeniach dla środowiska w Arktyce często koncentruje się na problemach mających źródło poza regionem, jednak wiele kwestii środowiskowych związanych jest z aktywnością ekonomiczną mającą miejsce w Arktyce, przede wszystkim z wydobywaniem surowców naturalnych, infrastrukturą transportową, wytwórczością czy turystyką. Na obszarach morskich dotyczy to przede wszystkim wycieków ropy ze statków transportowych (wliczając w to także wypuszczanie ropy ze statku w celach operacyjnych), również powolniejszych wycieków z tankowców oraz platform wiertniczych, jak też wycieków w następstwie wypadków. Emisje związków siarki i azotu w transporcie morskim mają udział w procesie zakwaszania wód morskich, co ma negatywny wpływ na środowisko morskie. Ruch statków po morzach arktycznych wiąże się również z takimi problemami, jak hałas czy wprowadzanie gatunków inwazyjnych do arktycznych ekosystemów morskich (PAME 2009).

W środowisku lądowym projekty infrastrukturalne lub górnicze mogą prowadzić do zanieczyszczenia, ale także do fragmentacji ekosystemów i oddziaływać negatywnie na sposób życia zależne od zdrowia tych ekosystemów, takie jak hodowla reniferów czy rybołówstwo (SADA 2014).

Do lokalnych ródel zanieczyszcze nale y równie doda ródla materiałów promieniotwórczych (np. w regionie Nowej Ziemi i Półwyspu Kolskiego). Izotopy promieniotwórcze mog równie pochodzi spoza Arktyki (W sławski 2012).

Struktury polityczno-regulacyjne istotne dla zmian klimatycznych i rodowiskowych w Arktyce

Na poziomie mi dzynarodowym zmiany klimatyczne s przedmiotem negocjacji w ramach Ramowej Konwencji Klimatycznej z 1992 roku. Nale y jednak podkre li , i pomimo znaczenia zmian klimatycznych dla Arktyki, region ten nie jest jednak w sposób szczególny widoczny w negocjacjach i dyskusjach prowadzonych w ramach konwencji klimatycznej ONZ (Duyck 2012; UNFCCC 2012).

Sprawy istotne dla arktycznego rodowiska naturalnego s jednak poruszane w ramach wielu innych procesów mi dzynarodowych, w których Polska bierze udział tak bezpo rednio, jak i przez swój wpływ na wspólne stanowiska Unii Europejskiej (w obszarach, gdzie Unia dzieli kompetencje z pa stwami członkowskimi – jednym z tych obszarów jest ochrona rodowiska). Do takich konwencji i procesów zaliczaj si :

Konwencja o Ró norodno ci Biologicznej z 1992 roku; obecnie trwaj prace nad przysz ł identyfikacji obszarów o szczególnym znaczeniu dla ró norodno ci biologicznej w wodach arktycznych (UNEP 2014);

Konwencja o mi dzynarodowym handlu dzikimi zwierz tami i ro linami gatunków zagroż onych wygini ciem z 1973 roku; konferencja stron konwencji w 2013 roku zajmowała si np. kontrowersyjn kwesti wpisania nied wiedzia polarnego do Za ł cznika I, co oznaczałoby zakaz handlu mi dzynarodowego;

Mi dzynarodowa Komisja Wielorybnictwa (której Polska jest członkiem od 2009 roku);

Konwencja sztokholmska w sprawie trwałych zanieczyszcze organicznych z 2002 roku (patrz dalej) (ratyfikowana przez Polsk w 2009 roku), Konwencja genewska (UNECE LRTAP) z 1979 roku w sprawie transgranicznego zanieczyszczania powietrza na dalekie odległoci (ratyfikowana przez Polsk w 1985 roku), wraz z Protokołem z Aarhus z 1998 roku w sprawie trwałych zanieczyszcze organicznych (jak dot d nieratyfikowanym przez Polsk);

Konwencja z Minamata w sprawie rt ci z 2013 roku – jeszcze nie weszła w ycie;

Procesy negocjacyjne w ramach Mi dzynarodowej Organizacji Morskiej (wi cej w Rozdz 9); szczególnie w odniesieniu do zapisów tzw. Kodeksu Polarnego, a do kładnie cz ci II-A odnosz cej si do ochrony rodowiska morskiego, do Mi dzynarodowej konwencji o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki (decyzja w MOM jest spodziewana w maju 2015 roku);

Działania UE w obszarze zarz dzania rybolóstwem na północnym Atlantyku (np. w ramach regionalnych organizacji ds. rybolóstwa takich jak NEAFC) i zainteresowanie Komisji Europejskiej krokami pa stw arktycznych odno nie zarz dzania rybolóstwem w basenie Oceanu Arktycznego (wi cej w Rozdz 10).

Rada Arktyczna podj ła szereg inicjatyw zmierzaj cych do oceny efektów zmian klimatu; chodzi tu przede wszystkim o raporty Ocena Oddziaływania Zmian Klimaty w Ark

tyce (ACIA 2004) oraz nieg Woda, Lód i Wieczna Zmarzlina w Arktyce (SWIPA 2011), a z

wi ksze jest prawdopodobie stwo, e cz powstałych zanieczyszcze zostanie prze transportowana do regionów arktycznych. Z tego powodu Europa jest znacz cym ró dlem zanieczyszcze napływaj cych do Arktyki. Na przykład, za raportem: Kivh?hnm i kmZg] I hbr': ll^llf ^gm

jako recenzenci i autorzy (Meltofte i wsp. 2013). Obecnie także przynajmniej jeden ekspert PAN jest zaangażowany w projekt AACA. Dla porównania, w opublikowanym dzie si lat temu raporcie ACIA zabrakło polskich autorów, co kontrastowało z aktywnym udziałem ekspertów z Niemiec, Holandii czy Czech (ACIA 2004).

6.3. Scenariusze zmiany w perspektywie 2030

Analiza czciowo opiera si na wst pnych scenariuszach opracowanych na potrzeby raport >N: Krih?hnikgZ] Thbr: Il'lf ^g (Cavalieri i wsp. 2010), gdzie głównymi zmiennymi były dotkliwość zmian klimatycznych i jako zarz dziania w regionie. W niniejszej ekspertyzie za czynniki kluczowe w kontek cie zmian klimatycznych i ro dowiskowych zachodz ych w Arktyce uznano:

- 1) tempo zmian klimatu ł cznie z dotkliwo ci ich efektów w regionie;
- 2) skumulowan zdolno adaptacyjn w regionie (od lokalnej/wspólnotowej do regio nalno-mi dzynarodowej).

Do głównych czynników niepewno ci zaliczono:

dotkliwo skutków zmian klimatycznych w regionie;

zakres ograniczenia emisji gazów cieplarnianych;

zdolno adaptacyjn w regionie;

wzrost aktywno ci wydobywczej (surowce energetyczne i mineralne) i powi zany

zt aktywno ci rozwój transportu morskiego (patrz Rozdz 8 i 9);

globaln sytuacj gospodarcz ;

post p w dziedzinie technologii zmniejszaj ych negatywny wpływ dziaalnoci g spodarczej na środowisko naturalne.

Drugim czynnikiem kluczowym – je eli chodzi o zmiany środowiskowe – jest tzw.

gh `Z]ZiZrZgZ. Odnosi si ona do aktorów lokalnych (przedsi biorstw, władz lokal nych, ludów rdzennych), regionalnych, narodowych, a także forów współpracy mi dzy narodowej w regionie. W tej chwili ocena zdolno ci adaptacyjnej w regionie na ka dym z poziomów analizy jest sporym wyzwaniem. Z jednej strony uwa a si , e wiele podnio tów ma bardzo du zdolno do dostosowania si do zmieniaj ych si warunków ze

Autor tego rozdziału brał udział w warsztatach scenariuszowych w ramach projektu >N: Krih?hnikgZ] Thbr: Il'lf ^gm

W sferze działalności gospodarczej, szybki postęp zmian klimatycznych prowadzi przede wszystkim do większego niż przewidywany wzrostu natężenia transportu morskiego (inne obszary działalności gospodarczej są – według raportu SADA z 2014 roku – w małym stopniu zależne od zmian klimatycznych), ale państwa arktyczne i armatorzy są wystarczająco przygotowani administracyjnie i infrastrukturalnie, więc nie dochodzi do nadmiernego zwiększenia liczby wypadków i wycieków (SADA 2014).

Scenariusz II: Arktyka w opałach

Mała zdolność adaptacyjna i ograniczone działania różnych podmiotów skutkuje szybko postępującą degradacją ekosystemów. Sposoby życia mocno zależne od środowiska naturalnego i powiązane z nim kultury – szczególnie ludów rdzennych – znajdują się pod presją, a nie zostały wypracowane odpowiednie technologie i mechanizmy (finansowe, administracyjne, gospodarcze) przeciwdziałania pogarszaniu się warunków funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości. Niekiedy – np. w przypadku hodowców reniferów w niektórych regionach Syberii czy narodziłych na zmiany klimatyczne społeczności inuickich – zmiany przybierają charakter katastrofalny. Różne formy działalności gospodarczej – wykorzystujące nowe możliwości i zainteresowanie regionem ze względu na zmiany środowiskowe – są niewystarczającym zakresem objętych regulacjami.

Scenariusz III: „Business as usual”

Umiarkowane zmiany oraz średnia zdolność adaptacyjna środowiska naturalnego, brak właściwych działań państw i innych podmiotów w kierunku ochrony środowiska arktycznego lub niewystarczalnie takich działań oznaczają w dużej mierze kontynuację obecnych tendencji, czyli pojawianie się pierwszych strategii i planów adaptacji przy braku praktycznych działań. Zmiany klimatyczne i środowiskowe są widoczne, ale nie stanowią jeszcze wyraźnego zagrożenia dla funkcjonowania ekosystemów, co skutkuje

gana jako lider w obszarze polityki klimatycznej i jeden z najbardziej progresywnych aktorów w negocjacjach klimatycznych, jest obecnie krytykowana za niski poziom ambicji polityki klimatycznej (Creutzig i wsp. 2014). Na tle kryzysu finansowego i gospodarczego, jaki dotknął UE po roku 2008, takie kraje, jak Polska, których system energetyczny opiera się na węglu, często są obarczane odpowiedzialnością za takie tendencje w polityce UE. Choć polska polityka klimatyczna i polskie stanowiska negocjacyjne w UE mają swoje uzasadnienie w kwestii bezpieczeństwa energetycznego kraju, ma to negatywny wpływ na postrzeganie Polski (przynajmniej w oczach niektórych aktorów) w kontekście jej zaangażowania w regionie, gdzie zmiany klimatyczne są postrzegane jako najważniejszy czynnik wpływający na transformację środowiskową.

Raport LkZf Lmb: 11^11f ^gnh_ = ^o^di f ^gnh_ra^: Którzy rekomenduje Unii Europejskiej, aby w negocjacjach klimatycznych podniosła sprawy arktyczne, chociażby w kwestii uwzględnienia zmian zachodzących w Arktyce, w międzynarodowych celach klimatycznych (SADA 2014). Polska, jako członek UE, uczestniczy trzykrotnie przewodnicząc obradom konferencji stron ramowej konwencji klimatycznej i obserwator w Radzie Arktycznej, potencjalnie może odegrać tutaj konstruktywną rolę. Będzie to jednak zależało od decyzji politycznych, w których podjęć będzie

w prace AMAP nad raportami na temat rtęci (AMAP 2011; AMAP/UNEP 2013), gdy stanowiły one największy wkład Rady Arktycznej do negocjacji nad Konwencją z 1998 r. namata. Odnośnie krótkotrwałych zanieczyszczeń klimatycznych, należało wskazać, że jeśli Rada Arktyczna poczyni dalsze kroki w kierunku przeciwdziałania emisjom sadzy (PM_{2.5}), metanu i innych krótkotrwałych zanieczyszczeń klimatycznych, a obserwatorzy będą zaproszeni do tych prac, to Polska powinna włączyć się aktywnie w te prace, szczególnie na poziomie monitoringu i wypracowywania rekomendacji. Szczególnie, że Polska od 2013 roku jest członkiem Koalicji na Rzecz Klimatu i Czystego Powietrza (CCAC 2014), której celem jest ograniczenie emisji tych zanieczyszczeń.

Zespół zadaniowy Rady Arktycznej (Arctic Council Task Force on Air Quality) zaproponował w rekomendacjach z 2013 roku (Arctic Council 2013a), by państwa arktyczne poprzez współpracę z państwami obserwatorami w Radzie przedstawiły wspólne stanowisko lub przekaz co do celów redukcji sadzy i metanu. Zespół zadaniowy proponuje te cele obserwatorów do wzmocnienia monitoringu sadzy i redukcji jej emisji. Trudno w tej chwili stwierdzić, jak i czy w ogóle powyższe rekomendacje odnoszące się do obserwatorów w Radzie Arktycznej będą wdrażane. Podczas spotkania ministerialnego Rady Arktycznej w Kirunie powołano do życia Zespół zadaniowy do działań w sprawie sadzy i metanu (Arctic Council 2013b), który obecnie kończy prace. Jeśli Rada Arktyczna podejmie w przyszłości dalsze działania, wkład polskich przedstawicieli w prace Rady byłby korzystny tak dla Polski, jak i Rady Arktycznej. | P KL 8

Polski i polskich podmiotów gospodarczych przez aktorów arktycznych. Zachęcajcie do aktywności w regionie, polski rząd powinien także prowadzić z firmami wydobywczymi i transportowymi (czy w przyszłości w tym również w obszarze rybołówstwa) dialog w kwestiach ochrony środowiska arktycznego, aby zachęcać do przestrzegania najwyższych standardów. W dłuższej perspektywie, zakładając rozwój aktywności polskiego przemysłu w regionach arktycznych, przestrzeganie wysokich standardów będzie miało istotne znaczenie dla promowania polskiej obecności w regionie.

Bibliografia

ACIA (200)

3

-
- Kankaanpää, Paula (2012): Knowledge Structures of the Arctic Council: For sustainable development, w: The Arctic Council: Its Place in the Future of the Arctic Governance, red. Thomas S. Axworthy, Timo Koivurova i Waliul Hasanat, s. 84-112.
- KOBIZE (2013): KRAJOWY BILANS EMISJI SO₂, NO_x, CO, NH₃ NMLZO, pyłów, metali ciężkich i TZO ZA LATA 2010-2011 W UKŁADZIE KLASYFIKA CJI SNAP RAPORT SYNTETYCZNY. Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami, dostępne na stronie internetowej: http://www.kobize.pl/materialy/Inwentaryzacje_krajowe/2013/Bilans_emisji-raport_syntetyczny_%202011.pdf
- Koivurova, Timo; Kankaanpää, Paula; St. Pierre, Adam (2015): Innovative Environmental Protection: Lessons from the Arctic. w: [Online > go to 'grzeZp' = HB10.1093/jeq037](https://doi.org/10.1093/jeq/037).

Zmiany klimatyczne i

7

: |Zf Lmi b

Rozwój społeczno-gospodarczy

Rozdział ten ma na celu przedstawienie perspektyw rozwoju społeczno-gospodarczego Arktyki z wyłączeniem tematu eksploatacji surowców mineralnych, który jest przedstawiony szerzej w Rozdz. 8. Dla Polski powinien to być szczególnie ważny obszar zainteresowania ze względu na polską imigrację w krajach nordyckich i perspektywy obecności polskich przedsiębiorstw w europejskiej części Arktyki.

7.1. Charakterystyka sytuacji

Arktyka jest domem dla około 4 milionów ludzi i ojczyzną ludów rdzennych Północy. We wszystkich tzw. strategiach arktycznych państw regionu przykładą się wielką wagę do rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów północnych (Heininen 2012; Bailes i Heininen 2012). Kanada uczyniła rozwój ekonomiczny terytoriów arktycznych głównym priorytetem swojego przewodnictwa w Radzie Arktycznej (Arctic Council 2013). Problemy w regionach arktycznych – szczególnie w europejskiej części Arktyki – są często podobne do tych znanych z innych obszarów peryferyjnych oraz słabo zaludnionych, przy czym wchodzi w grę dodatkowo wyzwania wynikające z surowych warunków klimatycznych.

Różnice między poszczególnymi regionami arktycznymi są znaczne. W samej Rosji mamy do czynienia z regionami relatywnie ubogimi (np. Czukotka czy Półwysep Kolski), jak i bardzo zamożnymi, co często jest związane z wydobyciem paliw kopalnych (np. Nieniecki Okręg Autonomiczny). Nawet w północnej Europie różnice są znaczne; można tu porównać chociażby dynamicznie rozwijającą się norweską Północ i Finlandię Laponię, która przeżywa od wielu lat liczne problemy, w tym proces wyludnienia.

Szczególne cechy Arktyki – bardzo ważna na płaszczyźnie międzynarodowej – jest obecność ludów rdzennych i

obecno

fi

–

9

o cn

r

hk chln

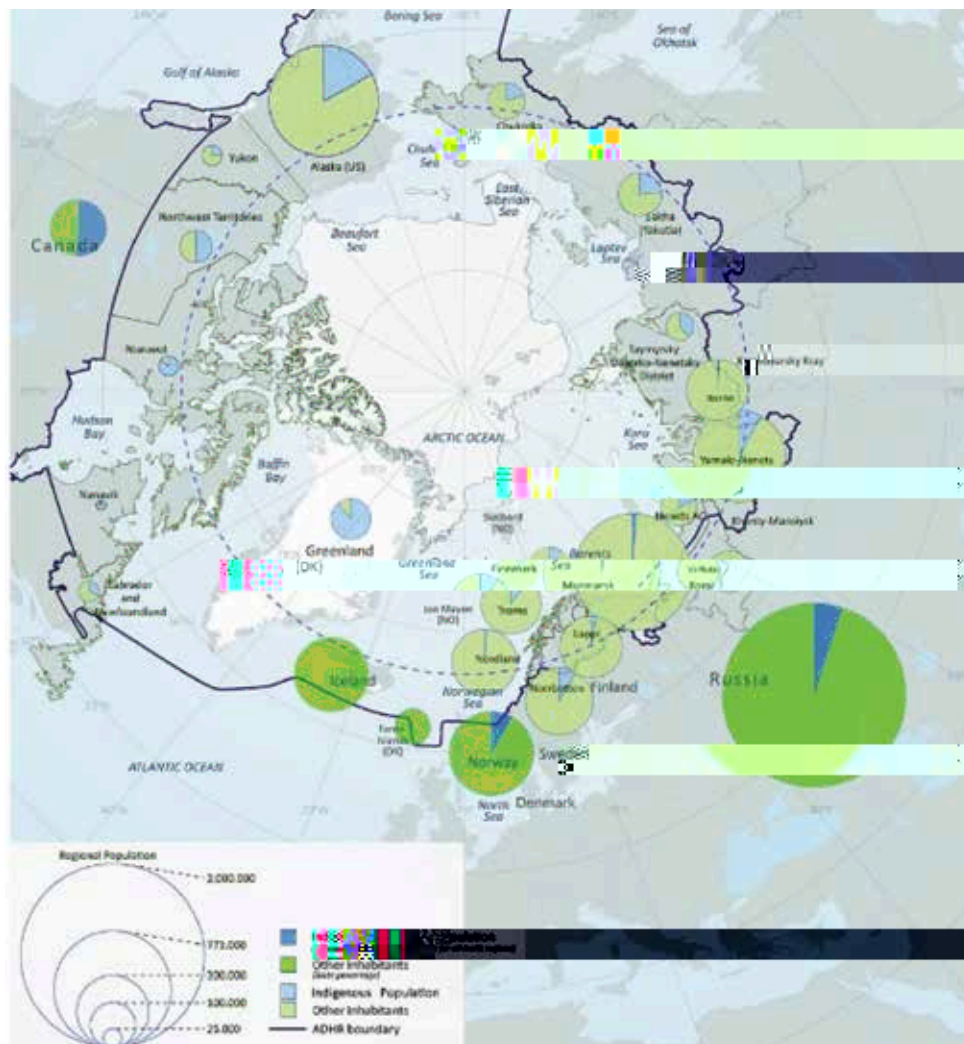
rá

a

rdzaniu poszczególnymi regionami. Ludność rdzenna stanowi od 3 do 85% mieszkańców różnych częściach regionu (w sumie ok. 10% z 4 mln mieszkańców Arktyki) (AHDR I 2004) (patrz Ryc. 11.).

Kwestie środowiskowe, ochrona kultury, języka

Ł H



Ryc. 12. Rozmieszczenie i wielkość populacji rdzennej i nierdzennej w regionach arktycznych. Źródło: SADA 2014.

Wielkie odległości od głównych ośrodków społeczno-gospodarczych, bardzo mała gęstość zaludnienia, zmniejszająca się liczba ludności na terenach wiejskich przy jednocześnie dynamicznie rozwijających się arktycznych miastach (takich jak Rovaniemi, Tromsø, Nuuk czy Iqaluit) to niewąlgiczne cechy regionów arktycznych.

W dziedzinie transportu i komunikacji problemami są nie tylko odległość, wysokie koszty i potrzeba subwencjonowania połączeń, ale przede wszystkim dominacja układu transportowego na osi północ-południe, przez co arktyczne regiony z centrami społeczno-gospodarczymi. Brak odpowiedniego skomunikowania wewnątrzregionalnego

(tak wewnątrz państw arktycznych, jak i poza granicami państw transgranicznych) stanowi barierą dla powstania wewnątrzregionalnej masy krytycznej niezbędnej dla rozwoju społeczno-gospodarczego (Dubois i Roto 2012). Jest to ważne szczególnie w kontekście zależności regionów północnych od wsparcia z budżetów centralnych, sektora publicznego i od wykorzystywania zasobów naturalnych. Sektor publiczny jest odpowiedzialny za 20-50% aktywności ekonomicznej i w europejskiej części Arktyki za 30-55% miejsc pracy (Megatrends 2011).

Ze względu na znaczenie eksploatacji zasobów naturalnych w strukturze gospodarczej regionów arktycznych, kondycja gospodarcza tych obszarów jest ściśle powiązana z wiatrowym popytem na surowce. Szczególnie wrażliwa na wahania koniunktury są liczne miejscowości, których gospodarka opiera się na pojedynczym dominującym przemyśle lub nawet jednym zakładzie (Dubois i Roto 2012). Jako że wahania koniunktury są typowe np. dla surowców metalicznych, długofalowa budowa efektywnej lokalnej gospodarki bazującej na przemyśle wydobywczym jest możliwa jedynie w nielicznych przypadkach (np. w szwedzkiej Kirunie).

Wiele regionów arktycznych w swoich strategiach rozwojowych wypunktowało znaczenie budowy gospodarki opierającej się na wiedzy (SADA 2014, s. 122-124). W Fennoskandynawii, dzięki dynamicznym ośrodkom (np. Oulu, Luleå czy Tromsø), ten kierunek rozwoju ma już w chwili obecnej silne podstawy, aczkolwiek ośrodkami te mogą być ograniczony wpływ na rozwój bardziej odległych i słabo zaludnionych części regionu. W innych regionach, np. na Grenlandii, niski poziom wykształcenia i brak kapitału ludzkiego ograniczają możliwości rozwoju gospodarki bazującej na wiedzy. W wielu miastach (np. Rovaniemi, Akureyri czy Archangielsku) instytuty badawcze i uczelnie wyższe stały się ważnymi elementami lokalnej gospodarki zapewniającymi znaczne liczby miejsc pracy.

Od dziesięcioleci duże znaczenie w gospodarce regionów północnych mają także odnawialne źródła energii (Latola i wsp. 2014), przede wszystkim budowa i eksploatacja elektrowni wodnych (obecnie zwłaszcza na Grenlandii, w północnej Kanadzie i Islandii), coraz częściej elektrowni wiatrowych (szczególnie w Fennoskandynawii). Rozwój tego działu gospodarki opiera się na pozyskiwaniu zaawansowanych technologiach i wsparcia od podmiotów publicznych.

Z regionów arktycznych, przede wszystkim z obszarów wiejskich, emigrują przede wszystkim kobiety i ludzie młodzi (Berman i Howe 2013). W przeciwnym kierunku napływają pracownicy przybywający na Północ tymczasowo do pracy przy wydobywaniu surowców. Jest to często związane z wyzwaniami społecznymi tak dla imigrantów, jak i ludności miejscowej oraz samorządów.

Napływ pracowników krótkoterminowych jest widoczny szczególnie w Północnej

Przemiany gospodarcze, społeczne i

względu na dynamiczny rozwój usług zdalnych). Proces ten jest obecnie widoczny na przykład w bardzo dynamicznie rozwijającej się północnej Norwegii.

7.3. Scenariusze zmiany w perspektywie 2030

Rozwój społeczno-ekonomiczny Arktyki zależy od olbrzymiej liczby czynników, a przyszłe ścieżki rozwojowe regionów arktycznych są obciążone znaczną niepewnością. Co więcej, różnice między poszczególnymi regionami są znaczne. Dlatego wskazane tu scenariusze należy traktować jako wielkie uogólnienie, nawet w porównaniu z innymi rozdziałami niniejszego opracowania. Za czynniki kluczowe – najważniejsze kwestie ce

W poszczególnych regionach arktycznych sytuacja w 2030 roku może być podobna do jednego ze scenariuszy – jest mało prawdopodobne, by cała Arktyka przyjęła jednolicie k rozwoju.

Scenariusz I: Stabilny rozwój

Przemysł wydobywczy i inne pierwotne działy gospodarki stają się kolami zamachowymi rozwoju regionów arktycznych, ale uzupełniane są w coraz większym stopniu elementami gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjności. Długoletnia dobra koniunktura w przemyśle wydobywczym sprawia, że przy dobrym zarządzaniu (istotnym elementem odporności społeczeństwa na zmiany) regiony arktyczne mają wystarczająco dużo czasu, aby za pomocą zrównoważonych inwestycji rozwinąć inne gałęzie gospodarki. Dzięki temu stają się bardziej odporne na ewentualne załamanie w przemyśle wydobywczym. Dobre zarządzanie pozwala na ograniczenie negatywnego wpływu przemysłu pierwotnego na środowisko i tradycyjny sposób życia, ale konflikty i problemy nie mogą być całkowicie wyeliminowane. Regiony arktyczne cechują się pozytywnymi trendami demograficznymi, włączając w to znaczący napływ imigrantów. Proces urbanizacji Arktyki pociąga za sobą wyludnienie obszarów peryferyjnych (z wyjątkiem miejscowości na przykład bezpośrednio sąsiadujących z większymi kopalniami), ale mniejsze niż w przypadku innych scenariuszy. Powstaje wiele instytucji edukacyjnych, kulturalnych i społecznych. Regiony inwestują w tworzenie połączeń wewnątrzregionalnych i transgranicznych, co przyspiesza powstawanie masy krytycznej na Północy i promuje miejscowe przedsiębiorczość.

Scenariusz II: Innowacyjna stagnacja

Pierwotne sektory gospodarki znajdujący się w stagnacji nie mogą być w pełni zastąpione innymi formami aktywności. Skutkuje to umiarkowaniem negatywnymi procesami demograficznymi (kontynuacją obecnych tendencji), spowolnieniem rozwoju społeczno-gospodarczego i rosnącymi zależnościami lokalnych przedsiębiorstw.

od bud etów centralnych staj si cechami charakterystycznymi arktycznej gospodarki. Brak rodków ogranicza inwestycje w edukacj , nauk i kultur , poszerzaj c przepa mi dzy centrami spoeczno-gospodarczymi na poludniu pa stw arktycznych a odlegly mi pólnocnymi peryferiami.

Scenariusz IV: Kl twa surowcowa

Przemysl wydobywczy prze ywa dlugotrwały okres boomu, jednak zla jako zarz dzania i brak alternatyw gospodarczych powoduj , e pozytywne tendencje s bardzo zlokalizowane i w niewielkim stopniu przeklada si to na rozwój spoeczno-gospodarczy calych regionów Pólnocy. Regiony arktyczne do wiadzaj jednoczesnego odpływu lud no ci rodzimly H w

oraz polskimi przedsiębiorstwami już aktywnymi w regionie powinny być ze sobą ściśle powiązane. Niezależnie wydaje się lepsze wykorzystanie potencjału istniejących forów współpracy gospodarczej i włączenie ich do procesu tworzenia podstaw polskiej polityki arktycznej wobec rozwoju regionów północnych, szczególnie w europejskiej części regionu.

Znacząco różnicami między regionami arktycznymi wymagają analizy, gdzie i w jakich obszarach mogą pojawiać się szanse dla polskich przedsiębiorstw. Północ krajów nordyckich (przy ograniczonym potencjale fińskiej Laponii) oraz Grenlandia wydają się najbardziej interesującymi obszarami, gdy otwierają się tam możliwości dla polskich firm budowlanych, inżynierskich, przemysłu okołostocznioowego, ale też dla współpracy w obszarze nauki, badań i rozwoju. W tych regionach i sektorach należy skoncentrować wysiłki promocyjne i informacyjne. Polska, w kontekście krajów nordyckich, ma ograniczony potencjał w sferze technologii zimnego klimatu czy sektorach informatycznym, wysokich technologiach, czy odnawialnych źródeł energii. Niemniej, gdyby pojawiło się zainteresowanie polskich podmiotów reprezentujących te działy aktywności gospodarczej, takie przedsiębiorstwa powinny uzyskać widoczne wsparcie informacyjne, logistyczne i dyplomatyczne, jako że działalność w tych sektorach może okazać się perspektywiczna, a współpraca z partnerami nordyckimi korzystna dla polskiego przemysłu.

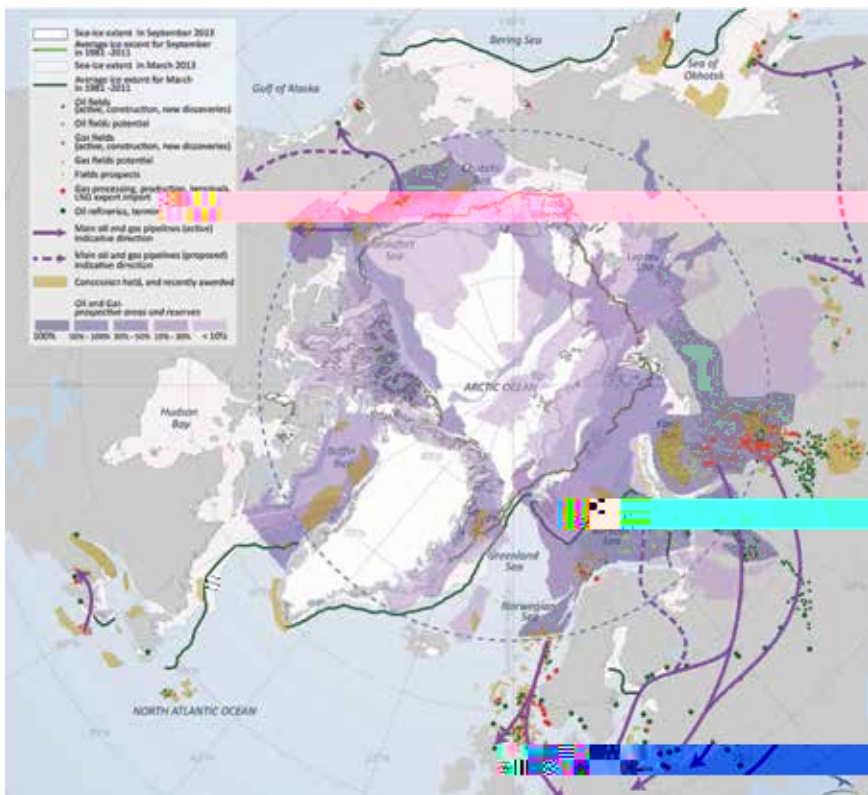
Obecnie promocja Polski i polskiej kultury w regionach arktycznych jest mało widoczna. Działalność promocyjna Instytutów Polskich, ambasad oraz takich instytucji, jak Dom Polski w Oslo czy stoż jest ograniczona do stolic lub południowych regionów krajów arktycznych. Jest to widoczne szczególnie w obszarze nordyckim, gdzie potrzeba obecności w regionach północnych jest najbardziej czytelna. Konieczne wydaje się zintensyfikowanie kontaktów z organizacjami polonijnymi, izbami handlowymi i gospodarczymi, a także organizacja wydarzeń kulturalnych na północy Fennoskandynawii, na Islandii czy w miejscach, gdzie polscy obywatele i podmioty są obecni (np. na Grenlandii w związku z planowanymi inwestycjami KGHM International). W Tromsø i Rovaniemi (od grudnia 2014 roku) funkcjonują polskie konsulaty honorowe, które również powinny być włączone w kształtowanie i wdrażanie polskiej strategii arktycznej.

Bibliografia

AHDR I (2004): Arctic Human Development Report. red. Niels Einarsson, Joan Nymand Larsen, Annika LH

- Bailes, Alyson JK; Heininen, Lassi (2012): Strategy Papers on the Arctic or High North: A comparative study and analysis, dost pnie na stronie internetowej: <http://www.rha.is/static/files/NRF/Publications/arcticstrats.pdf>
- Berman, Matthew; Howe, Lance (2013): Remoteness, transportation infrastructure, and urban-rural population movements in the Arctic, w. Proceedings from the First International Conference on Urbanisation in the Arctic. Conference 28-30 August 2012, Ilimmarfik, Nuuk, Greenland, red. Klaus George Hansen, Rasmus Ole Rasmussen and Ryan Webe, Rasmus Ole Rasmussen and Ryan Webe i Ryan Webe: Stockholm (Nordregio Working Paper, t. 6), s. 109-121.
- Budyta-Budzyńska, Małgorzata (2011): Integration or assimilation? Polish immigrants in Iceland.

temu. Trwaj ce od kilku lat zainteresowanie (na skal globaln) mo liwo ciami eksplo atacji zasobami arktycznymi tych surowców dotyczy głównie zasobów zlokalizowanych na obszarach przybrze nych oraz morskich (h_lahk). Jest ono w du ej mierze wynikiem informacji przedstawionych w maju 2008 roku przez Ameryka sk Słu b Geologiczn (Gautier i wsp. 2009), dotycz cych oszacowania nieodkrytych zasobów konwencjonal nych złó w glowodorów na obszarze na północ od koła podbiegunowego. „Posługuj c si wiedz geologiczn , wspart niewielk liczb danych otworowych oraz sejsmicznych, a tak e w znacznej mierze z konieczno ci matematycznymi metodami prawdopodobie stwa, oceniono, e w 33 potencjalnie interesuj cych prowincjach geologicznych Arktyki do odkrycia pozostało 90 miliardów baryłek ropy, 47 trylionów m gazu oraz 44 mi liardy baryłek płynnego gazu” (Lis 2009).



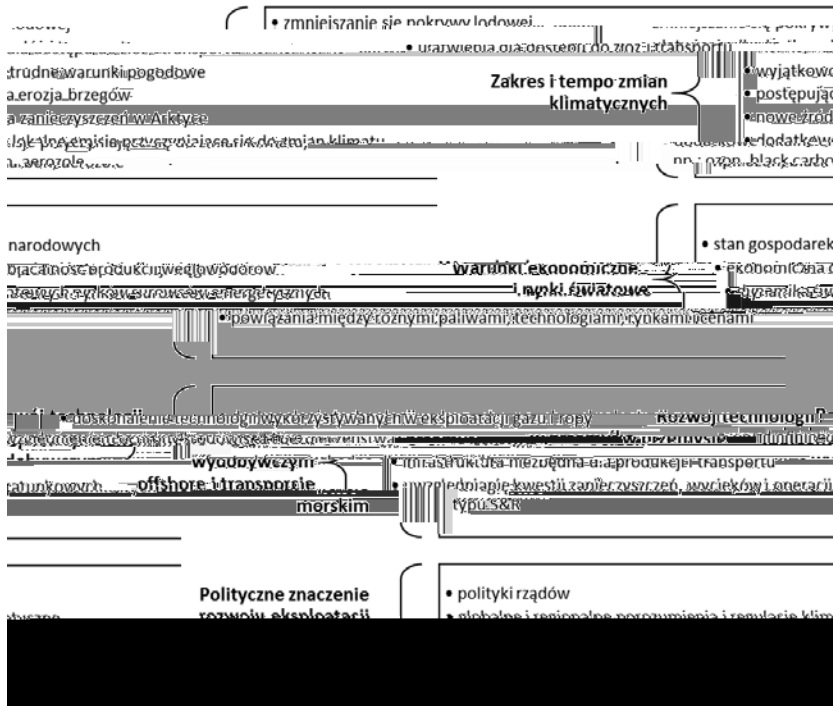
Ryc. 14 Główne obszary wydobywania ropy i gazu, kopalnie oraz zakres pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym

ródło: SADA 2014.

Poniewa oceniono, i ok. 84% tych złó zlokalizowane jest na arktycznych obszarach podmorskich, mo na zatem szacowa , i pod dnem Oceanu Arktycznego znajduje od 25-30% wiatowych zasobów gazu ziemnego i 10-15% ropy naftowej (Ciechanow ska 2012). Warto podkre li , i w prezentowanych danych ponija si kwesti ekono

Surowce energetyczne i

Generalnie, do czynników mających wpływ na obecną i przyszłą eksploatację zasobów ropy i gazu w Arktyce zalicza się: (1) zakres i tempo zmian klimatycznych; (2) warunki ekonomiczne na rynkach wiatowych; (3) postęp w zakresie technologii wydobywczych; (4) polityczne uwarunkowania. Dokładniejsze zestawienie przedstawiono na Ryc. 15



Ryc. 16 Czynniki wpływające na eksploatację surowców energetycznych w Arktyce (za: Łuszczuk i wsp. 2014)

Wysokie ceny gazu i ropy na rynkach wiatowych (w 2008 roku – powyżej 120 USD za baryłkę), pozytywne administracyjne i fiskalne bodźce ze strony arktycznych państw nadbrzeżnych, a także ambicje koncernów międzynarodowych skutkują dalszym spotęgowaniem oczekiwań oraz wdrażaniem projektów poszukiwawczych (np. Shell na Morzu Beauforta i Czukockim; Carin na Morzu Grenlandzkim; Rosneft/ExxonMobil na Morzu Karskim; Rosneft/ENI w rosyjskiej części Morza Barentsa). Po 2-3 letnim okresie prac widać jednak, i początkowe podejście było zdecydowanie zbyt optymistyczne – poszukiwania nie są tak owocne, a ich koszty okazują się zbyt wysokie (uwzględniając spadek cen ropy i gazu w 2014 roku). Podobnie wysokie jest ryzyko odnośnie do środowiska naturalnego wobec bardzo trudnych warunków operacyjnych.

w Norwegii i pola naftowego Prirazlomnoya na Morzu Peczorskim w Rosji wydają się potwierdzać to stanowisko (Henderson i Loe 2014). To wszystko oznacza, iż potrzeba jeszcze wiele czasu i nakładów (na technologie i infrastrukturę), aby wizje korzystania z surowców energetycznych na wiatow skał stały się choć trochę realne.

8.1.2. Mineralne surowce nieenergetyczne

Regiony arktyczne są również interesujące dla przemysłu wydobywczego ze względu na duży potencjał mineralny i bogate złoża (elazo, nikiel, cynk, złoto, miedź, fosfor, metale ziem rzadkich – REE, uran itd.), stabilną sytuację polityczną oraz generalnie przychylne i przejrzyste środowisko regulacyjne (Haley et al. 2011; van Dam et al. 2014). Górnictwo surowców nieenergetycznych w Arktyce jest bardzo zró nicowane, przy czym sytuacja zależy tak od regionu, jak i konkretnego surowca. W regionach o dłuższej i bogatszej historii górnictwa, jak Fennoskandia i Rosja, jeszcze do niedawna mówiło się o stagnacji, a nawet o zaniku przemysłu wydobywczego (Haley et al. 2011). W ciągu ostatnich 5-6 lat wyższe ceny surowców wraz ze znaczącą aktywnością regulacyjną oraz promocyjną rządów nordyckich i rządów terytorialnych w Kanadzie wzbudziły w środowisku przemysłowym i opinii publicznej duże zainteresowanie wydobyciem arktycznych surowców nieenergetycznych. Obecnie sytuacja wydaje się mniej korzystna ze względu na spadek cen wielu surowców, co potwierdza, że wiatowe ceny surowców są głównym czynnikiem determinującym rozwój aktywności wydobywczej w Arktyce (np. Tuusjärvi i wsp. 2014). Fluktuacje budżetowe cech charakterystyczne przemysłu wydobywczego są istotnym elementem w dyskusji o jego roli w długotrwałym rozwoju lokalnych i narodowych gospodarek w Arktyce (patrz Rozdz. 7). Należy tu podkreślić, że zmiany klimatyczne mają bardzo niewielki wpływ na przemysł wydobywczy, a dłuższe

portow, logistyk, czy wpływem na wizerunek regionów, w których dynamicznie rozwija się turystyka przyrodnicza (Suopajarvi 2013). Niezwykle wrażliwe na czynniki zewnętrzne środowisko naturalne wymaga stosunkowo długiego czasu, aby odzyskać stan pierwotny. Nawet przy przestrzeganiu stosunkowo wysokich standardów obowiązujących w krajach arktycznych, nie wydaje się możliwe całkowite uniknięcie zanieczyszczeń i katastrof ekologicznych. Przykładem może być kopalnia niklu Talvivaara w Finlandii, gdzie najpierw zanotowano wykraczające ponad normy emisje siarczanów, a między listopadem roku 2012 a majem 2013 roku doszło do kolejnych wycieków ze stawu osadowego (Wessman i wsp. 2014). Duże kontrowersje – obecnie szczególnie na Grenlandii i w Finlandii – związane są z wydobyciem uranu, nawet jako produktu ubocznego głównej działalności wydobywczej. Na Grenlandii zniesienie obowiązującego od dekad zakazu wydobycia uranu jest jednym z głównych tematów debat politycznych i stanowi problematyczną kwestię w stosunkach grenlandzko-duńskich (Vestergaard 2015). Z drugiej strony, duża część lokalnej ludności i władz lokalnych w regionie patrzy przychylnie na nowe projekty i dostrzega wymierne korzyści płynące z funkcjonowania kopalni. Przemysł wydobywczy – poza zapewnieniem przychodów do lokalnych budżetów i oferowaniem miejsc pracy – prowadzi do dywersyfikacji gospodarczej, a firmy górnicze często przeznaczają środki na rozwój lokalnej infrastruktury transportowej, edukacyjnej, społecznej czy kulturalnej. Biorąc pod uwagę, że okres operacyjny kopalni w regionie jest coraz krótszy, większe wymagania stawiane są operatorom co do planów zachowania działalności już na wczesnym etapie planowania – tak odnośnie kwestii środowiskowych, jak i społecznych (SADA 2014).

Państwa i regiony arktyczne w ostatnich latach aktywnie promują rozwój przemysłu górniczego. Finlandia i Norwegia w ostatnich latach znowelizowały prawo górnicze, między innymi upraszczając procedury administracyjne. Finlandia i Szwecja już w tej chwili mogą pochwalić się doskonale przygotowanymi mapami geologicznymi i geofizycznymi oraz łatwym dostępem do informacji dla podmiotów zainteresowanych eksploracją (Kokko i wsp. 2014). Norweska Służba Geologiczna prowadzi obecnie szeroko zakrojony program badań, aby dorównać nordyckim sąsiadom. Znaczne środki przeznaczane są na rozwój technologii górniczych i badania istotne dla przemysłu górniczego. W Finlandii za szandarowy przykład takich działań można uznać program GreenMining którego celem jest opracowanie technologii dla środowiskowo odpowiedzialnego górnictwa.

nie są także – szczególnie w krajach nordyckich i Kanadzie – badania w obszarze nauk społecznych odnośnie roli przemysłu wydobywczego w rozwoju społeczno-ekonomicznym, konfliktów związanych z projektami wydobywczymi czy systemów regulacyjnych. Szwecja i Finlandia zostały uznane w sondażu przeprowadzonym w 2013 roku wśród firm górniczych za kraje/jurysdykcje najbardziej przychylne dla przemysłu górniczego, a w pierwszej dwudziestce, obok kilku kanadyjskich prowincji, pojawiają się Norwegia, Grenlandia

F Z i l g ` h ` F l g ` k z e k ` l n k ` l ` l g ` G h r a ` l g ` G h p z r (MINN), <http://www.ngu.no/>, program został rozpoczęty w 2011 roku.

@k ` g ` F l g l g ` l k h ` k z f ` ^, TEKES (Fińska Agencja Finansowania Innowacji), www.tekes.fi/en/programmes-and-services/tekes-programmes/green-mining/

Pytania dotyczyły ogólnego potencjału, warunków działania i przychylności politycznej, jak i środowiska regulacyjno-administracyjnego.

i Alaska (Wilson i

i Rosji instytucja IBA nie jest wykorzystywana, a prawa ludów rdzennych do ziemi i zasobów są generalnie nadal nieuregulowane i są przedmiotem kontrowersji. Wszędzie istotnym elementem porządku prawnego jest ocena oddziaływania na środowisko, której w Ameryce Północnej oraz na Grenlandii towarzyszy szczegółowa analiza oddziaływania na kwestie społeczne (Hilf i Zilf ^gr). W krajach nordyckich i Rosji ten drugi element jest słabo obecny (Suopajärvi 2013). W niektórych systemów regulacyjnych w krajach arktycznych jest obowiązek prowadzenia konsultacji. Coraz większe znaczenie ma także tzw. społeczne przyzwolenie na działalność (Hilf ^gl ^ih ^kZ), które jest co prawda nieformalnym terminem pozaprawnym, ale za to używanym tak przez specjalistów przemysłu wydobywczego, jak i środowiska akademickie. W ide

zazy

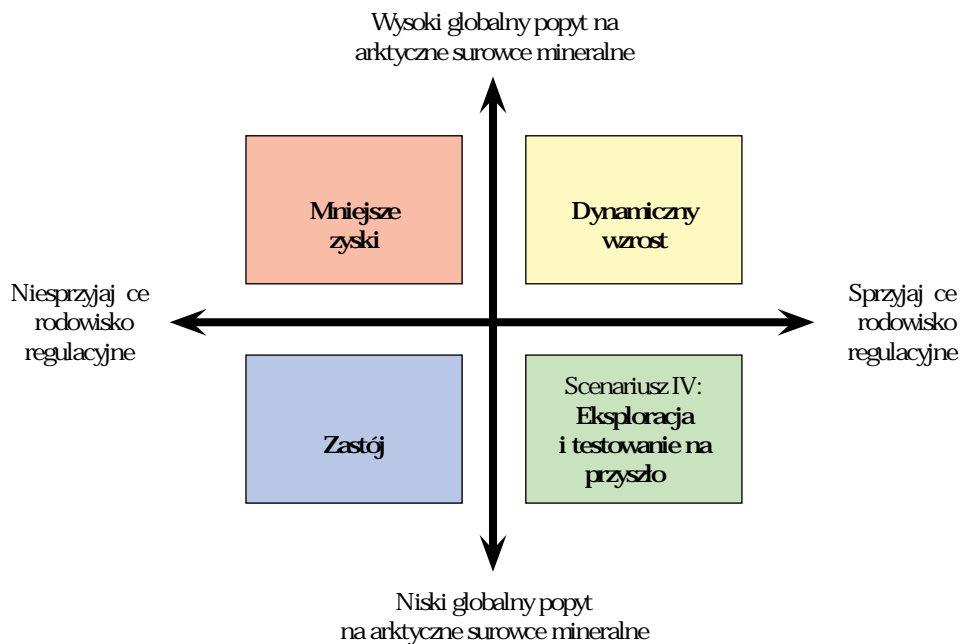


Ryc. 18 Działki PL711 i PL707 na Morzu Barentsa, w których udziały posiada PGNiG Upstream

- 2) jako ci środowiska regulacyjnego (co obejmuje min. zach ty dla inwestorów, wsparcie i subwencje na etapie rozpocz cia działalno ci, klimat polityczny i społecz ny wokół działalno ci wydobywczej).

W tej ekspertyzie przyjmujemy, e zmiany klimatyczne b d miały ograniczony wpływ na rozwój górnictwa w regionie w najbliż szych dekadach, z wyj tkiem kwestii transportu morskiego arktycznych surowców, a technologie wydobywania ropy, gazu i innych kopalin b d rozwija si stopniowo. Post p technologiczny b dzie cz ciowo wspierany przez pa stwa arktyczne. środowisko regulacyjne uznajemy za sprzyjaj ce tak e wówczas, gdy mamy do czynienia z bardzo wysokimi standardami środowiskowy mi, bezpiecze stwa i oddziaływania społecznego, ale maj cymi charakter realistycznych, przejrzystych, odpowiedzialnych i stabilnych regulacji.

Należy podkre lić, e przedstawione scenariusze maj charakter bardzo abstrakcyj ny, a ich celem jest jedynie uwra liwienie decydentów na czynniki niepewno ci. Jak wspomniano na pocz tku rozdziału, w rzeczywisto ci zarówno ka dy surowiec energetyczny i nieenergetyczny, jak i ka dy region arktyczny wymagaj osobnej analizy. Co wi cej, najwi ksza niepewno co do długofalowego planowania wi e si z fluktuacjami charakterystycznymi dla wszystkich rynków surowcowych.



Ryc. 19. Scenariusze rozwoju wydobywania surowców mineralnych w Arktyce.

Scenariusz I: Dynamiczny wzrost

Dynamiczny rozwój gospodarek wschodz ych, przede wszystkim w Azji, oraz stopniowo powolne odchodzenie od paliw kopalnych na skutek nieefektywnych działań

w ramach polityki klimatycznej skutkującej dużym popytem na arktyczne surowce – tak energetyczne, jak i

8.4. Wnioski dla Polski

W perspektywie długookresowej istnieje miejsce dla polskich przedsiębiorstw górniczych w krajobrazie wydobycia arktycznych surowców nieenergetycznych, szczególnie w przypadku scenariusza I: Dynamiczny Wzrost, gdzie powinna pojawić się przestrzeń dla rodzimych graczy spoza regionu. Obecnie młodsze gracze na rynku zajmują się często poszukiwaniem złóż metali, co związane jest z dużym ryzykiem, ale także potencjalnie bardzo wysokim stopem zwrotu. Wiskę podmioty przejmują często projekty na etapie produkcji, prowadząc także własne działania eksploracyjne. KGHM International mógłby prowadzić taką działalność poszukiwawczą, jak i – w dłuższej perspektywie i przy założeniu stabilnego rozwoju firmy – aktywno wydobyczą. Działalność w regionie jest znacząco ułatwiona, jeżeli dochodzi do przejęcia firm z

mógłby

Intf

Rozwój przemysłu wydobywczego i wzrost zainteresowania górnictwem ze strony rządów, agencji i środowiska akademickiego na Północy stwarzają te szanse dla polskich uczelni technicznych. Szczególnie Akademia Górniczo-Hutnicza (AGH) dysponuje znaczącym potencjałem współpracy z partnerami zagranicznymi. Współpraca z przemysłem, wdrażanie innowacyjnych projektów i stałe konfrontowanie pracy naukowej z praktyką sprawiają, że AGH jest interesującym partnerem dla instytucji z regionów arktycznych w szerokim zakresie projektów tak naukowych, jak i wdrożeniowych. Takie zagadnienia, jak szacowanie zasobów złóż kopalin, projektowanie kopalni, geomechanika osuwisk, geotechnika i struktura gruntów, bezpieczeństwo pracy w górnictwie, planowanie kopalni, czy rekultywacja i rewitalizacja terenów pogórnich należą do mocnej strony polskiej nauki i inżynierii.

Nie bez znaczenia są także możliwości zatrudnienia dla dysponujących ponadprzeciętnymi kompetencjami (choćby ze względu na proces kształcenia odbywający się w warunkach bliskiej współpracy z przemysłem) absolwentów polskich uczelni przy projektach wydobywczych w regionach arktycznych.

Bibliografia

- Ciechanowska, Maria (2012): Potencjał w górnictwie Arktyki. w: *Nafta-Gaz*, LXVIII (XII), s. 1176-1182
- Gautier, Donald L.; Bird, Kenneth J.; Charpentier, Ronald R.; Grantz, Arthur; Houseknecht, David W.; W

-
- Komisja Europejska (2012): MEMO/12/428 13/06/2012 Greenland's raw materials potential and the EU's strategic needs, dost pnie na stronie internetowej: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-428_en.htm
- Lis, Paweł (2009): Szacowanie wielko ci zasobów nieodkrytych złó ropy i gazu na północ od koła podbiegunowego w: Przegl d Geologiczny, vol. 57, nr 3, 2009, s. 207-209. 57 (3), s. 2007-2009.
- Łuszczuk, Michał; Justus, Debra; Thomas, Jennie; Klok, Chris; Gerber, Federica (2014): Developing Oil and Gas Resources in Arctic Waters, w: Strategic Assessment of Development of the Arctic. Assessment conducted for the European Union, we współpracy z Adam St pie , Timo Koivurova i o

Transport morski i przemysł stoczniowy

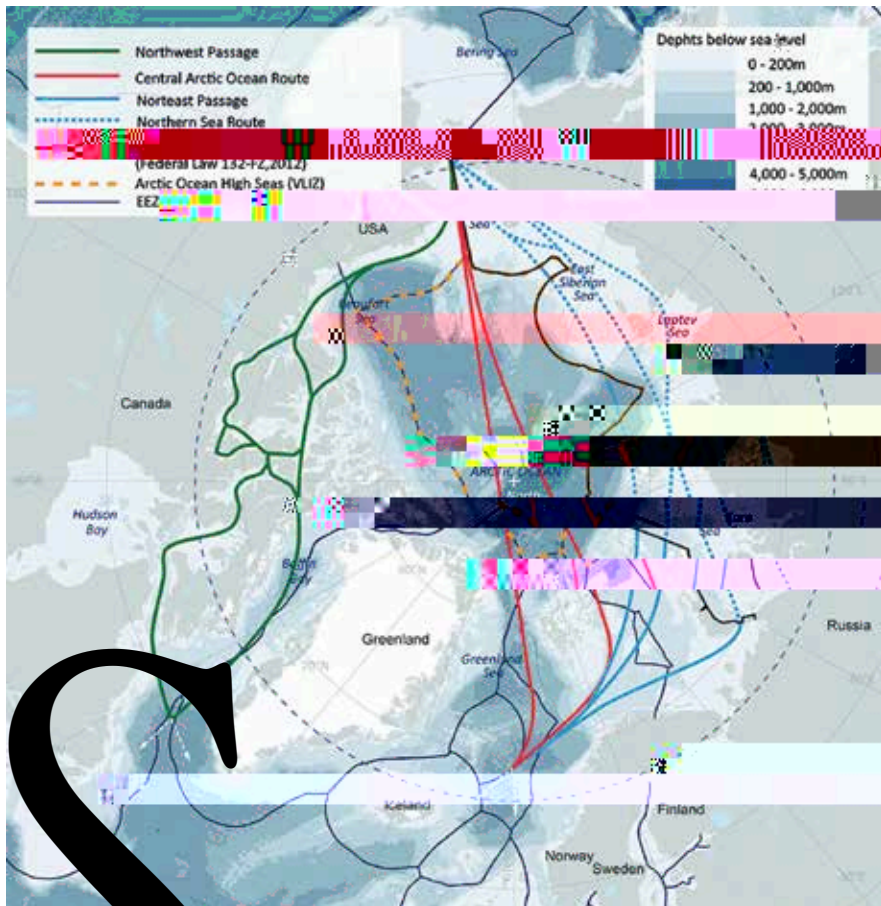
Niniejszy rozdział przedstawia w ogólnym zarysie zagadnienie transportu morskiego w Arktyce, a w szczególności znaczenie tej kwestii dla polskiego zaangażowania w sprawy arktyczne. Po pierwsze, przedstawiono charakterystykę sytuacji, główne trendy oraz czynniki kształtujące ich rozwój. Następnie, określono ramy instytucjonalne i prawne, dotyczące operacji morskich w regionie. W kolejnej części, zaprezentowano polskie związki z transportem morskim w Arktyce, zarówno w odniesieniu do działalności polskich przedsiębiorstw transportu morskiego czy stoczni, jak i instytucji. Na tej podstawie, w następnym podrozdziale, sformułowano cztery scenariusze rozwoju sytuacji z uwzględnieniem dwóch zmiennych wyselekcjonowanych w toku analizy. W końcu zostały zawarte rekomendacje możliwych działań Polski w omawianej dziedzinie.

9.1. Charakterystyka sytuacji

Potencjalny rozwój nowych szlaków morskich jest jedną z najczęściej przytaczanych korzyści ekonomicznych i szans na zwiększenie ludzkiej działalności w Arktyce wskutek zmian klimatu i topnienia arktycznej pokrywy lodowej. W latach 2007 i 2012 notowano kolejne rekordy letniego zasięgu pokrywy lodowej od czasu rozpoczęcia obserwacji satelitarnych. W sierpniu 2007 roku po raz pierwszy w historii północna część Przejścia Północno-Zachodniego (przez 10°

mi dzy Now Ziemi a wysp Wajgac) na zachodzie do Cie niny Beringa na wscho

- 2) **Przej cie m Północno-Zachodnim** (Główny i drugi ZILZ - NWP) przez Kanadyjski Archipelag Arktyczny,
- 3) **Szlakiem Transpolarnym** przez centralny Ocean Arktyczny.

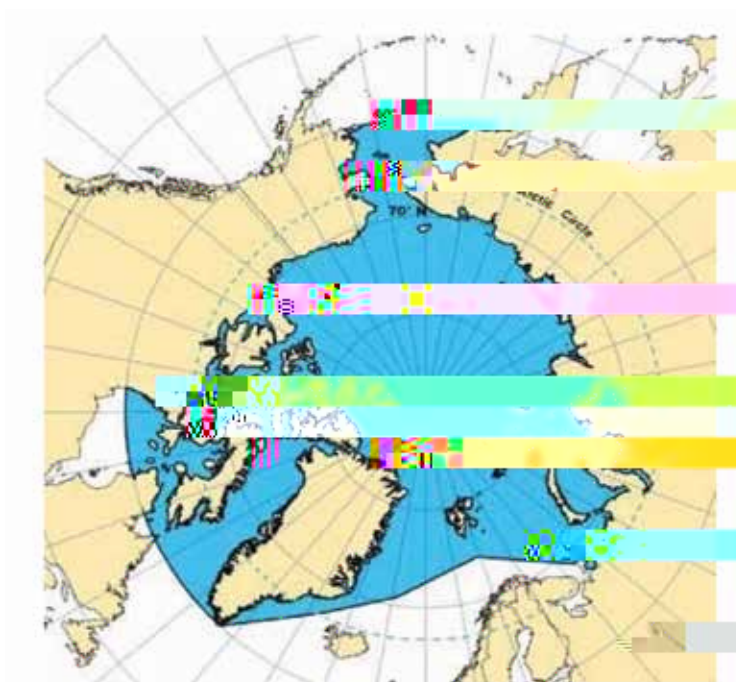


Ryc. 20 Arktyczne szlaki morskie.

ródło: SADA 2014.

Wcze niej jednak mog zaistnie warunki dla zwi kszenia wykorzystania arktycznych szlaków morskich w zale no ci od konstrukcji statków i ich klasy lodowej (Smith i Stephenson 2013). Ważnym czynnikiem byłyby okre lone warunki lodowe na danym obszarze oraz stopie dostosowania statku do panuj cych warunków. Zaznaczy przy tym nale y, e naj bardziej po dany – zarówno ze wzgl du na krótszy dystans, jak i omi ni cie jurysdykcji pa stw nabrze nych – szlak wiod cy przez centralny Ocean Arktyczny według modeli (Smith i Stephenson 2013) mo e sta si dost pny dla statków o najwy szej klasie lodowej (najlepiej dostosowanych do egługi w warunkach zalegaj cej pokrywy lodowej) ju

w



Ryc. 22 Granice wód arktycznych zdefiniowane w Kodeksie Polarnym IMO.

ródło: IMO 2010

Największe nadzieje związane są ze szlakiem transpolarnym, który mógłby znacznie

* -

I brik@kZsrd

Istotnym problemem jest brak harmonizacji standardów oraz regulacji międzynarodowych i narodowych w odniesieniu do żegluga arktycznej. Przejawia się to np. w zupełnie odmiennych i specyficznych dla Kanady i Rosji tzw. reżimach lodowych – wymaganiach odnoszących się do klas statków, wykształcenia załogi, wyposażenia etc. w określonych warunkach lodowych. Dopóki żegluga arktyczna podlega różnym regulacjom i standardom, dopóty jej rozwój będzie znacznie utrudniony. Oczywiście problem ten zostanie rozwiązany przez Kodeks Polarny, jednak jednolity reżim lodowy dla całego regionu musi zostać opracowany dodatkowo. Potrzebne utworzenie wspólnego systemu szczególnie ak-

u a

z transportem morskim w Arktyce oraz wyszczególniono instytucje, które mogłyby stać się podstawą polskiego zaangażowania w tę problematykę.

Pierwszoplanową instytucją w strukturach państwowych zajmującą się sprawami morskimi jest

nie masowców, siarkowców i promów, o łącznej nośności 2,7 miliona DWT. Pływają one pod obcymi (tanimi) banderami. Udział w globalnym rynku przewozów masowych wynosi ok. 0,5 procenta, co czyni z P M jednego z największych armatorów w Europie. P M jest również czołowym armatorem na świecie w transporcie płynnej siarki. Choć statki P M nie były do tej pory zaangażowane w tranzyt arktyczny, pływają jednak do rosyjskich portów nad Morzem Barentsa i Morzem Białym. P M posiada w swej flocie kilka naczyni masowców o polskiej klasie lodowej L3, co oznacza, że mogą one samodzielnie na usługę „w rozrzedzonych, drobno pokruszonych lodach na morzach niearktycznych w lekkich warunkach lodowych” (PRS 2013). Warto wspomnieć, że P M nie koncentruje się na żadnej określonej trasie, a kierunek azjatycki jest dominujący w działalności armatora. Nie jest zatem wykluczone, że w przyszłości (w zależności od rozwoju sytuacji transportowej w regionie) armator ten rozważy wykorzystanie szlaków północnych.

Innym polskim armatorem, który koncentruje się na trasach między Europą i Azją, są **Polskie Linie Oceaniczne S.A. (PLO)**. Specjalizują się one w transportach kontenerów między Gdanskimi i Gdynią a portami azjatyckimi (Hong Kong, Ningbo, Szanghaj, Szechen, Kaohsiung, Keelung). Przedsiębiorstwo jest jednak w trakcie odbudowy swojej pozycji rynkowej i trudno ocenić, w jakim stopniu północne szlaki morskie stanowiąby opłacalne rozwiązanie dla tego armatora, zwłaszcza, że wskazane porty azjatyckie leżą w strefie opłacalności szlaku przez Kanał Sueski i Cieśninę Malakka. Ponadto statki armatora nie posiadają odpowiednich klas lodowych (maksymalnie L3).

Operatorem, który teoretycznie posiada zdolności do operowania w Arktyce, jest drugi największy polski armator **Euroafrika Linie usługowe (Euroafrika Services Limited) Sp. z o.o.**, które powstały na początku lat 90. w wyniku wyodrębnienia ze struktur PLO. Przedsiębiorstwo posiada pięć drobnicowców mających klasę lodową L1 (ICE-1A w klasyfikacji DNV), co oznacza, że statki te są zdolne do samodzielnej służby w zimie na morzach niearktycznych w ciężkich warunkach lodowych (PRS 2013). W praktyce, statki o tej klasie (odpowiadają również klasie polarnej IACS PC6 i PC7), zdolne do służby w warunkach pierwszorocznej pokrywy lodowej do grubości 0,8 m, stanowiły większość statków, które wykorzystywały Północną Drogę Morską w sezonie letnim w ostatnich czterech latach. Dla porównania, klasa lodowa statku naukowo-badawczego „Horyzont II”, eksploatowanego przez Akademię Morską w Gdyni, odbywającego regularne rejsy na morza arktyczne, to L2 („możliwość samodzielnej służby w rozrzedzonych, drobno pokruszonych lodach na morzach niearktycznych w średnich warunkach lodowych” (PRS 2013)). Armator ten koncentruje się jednak na służbie do Afryki Zachodniej i Wielkiej Brytanii. Wykorzystanie potencjału floty wymagałoby zatem zasadniczej reorientacji działalności.

Pionierem w służbie arktycznej wśród polskich lub częściowo polskich przedsiębiorstw morskich jest **Chińsko-Polskie Towarzystwo Okrętowe S.A. w Szanghaju (Chinese-Polish Joint Stock Shipping Company – Chipolbrok)**. W sierpniu i wrześniu 2013 roku wielozadaniowy statek towarowy „Hong Xing”, pływający pod chińską banderą i z chińskim załogiem, odbył tranzytowy rejs z chińskiego portu Dalian do Rotter-

= $\sum p_i \cdot \text{baring}Z_i$ - całkowita waga towaru i standardowego obciążenia (paliwo, wody balastowe, pasażerowie, załoga) jakiego statek jest zdolny przewieźć.

damu wykorzystując Północną Drogę Morską. Media doniosły, że był to pierwszy statek handlowy z ChRL, który skorzystał z arktycznego szlaku w drodze do Europy.

Przedsiębiorstwo Chipolbrok zostało utworzone na mocy umowy bilateralnej między Chinami i PRL z 15 czerwca 1951 roku. Porozumienie to stało się pierwszym w historii ChRL przedsięwzięciem tego typu. Siedziba główna mieści się w Szanghaju, natomiast oddział europejski znajduje się w Gdyni. Mniejsze biura znajdują się w Houston i Singapurze. Oryginalnie, przedsiębiorstwo miało za zadanie utrzymywanie morskiego połączenia między Polską i Chinami, co zapewniło miało 12 statków – po sześć przekazanych przez każdą ze stron. Dzisiaj flota składa się z 17 statków, z czego dziewięć pływa pod banderą chińską lub Hong Kongu z chińskimi załogami, a osiem obsadzonych przez polskie załogi głównie pod banderę cypryjską. Statki z polską załogą noszą również polskie nazwy, pochodzące od nazwisk pisarzy i kompozytorów („Adam Asnyk”, „Parandowski”, „Kraszewski”, „Leopold Staff”, „Wieniawski”, „Szymanowski”, „Władysław Orkan”, „Norwid”). Obecnie działalność Chipolbrok ma charakter globalny, skoncentrowany na połączeniach między Europą (porty Morza Północnego, Bałtyckiego, rodzimnego) i Azją (Daleki i Bliski Wschód, Indie, Azja Południowo-Wschodnia), nie wykluczając także Ameryki Północnej (Zatoka Meksykańska). Armator specjalizuje się w transporcie towarów specjalnych, ciężkich, w niestandardowych wymiarach, takich jak lokomotywy, wagony, elementy konstrukcji. Firma prowadzi również sieć agencji i spółek-córek zajmujących się dostawą towarów dla klientów na świecie (Chipolbrok 2015).

W 2012 roku port w Winoujciu przyjął pierwszy w historii statek, który przybył do Polski Północną Drogą Morską z Azji (Obserwator Morski 2012). Masowiec „Nordic Barents”, należący do Investerings Gruppen Danmark, a eksploatowany przez armatora Nordic Bulk Carriers, zasłynął jako pierwsza jednostka, która w

stocznie o najwi kszympotencjale w zakresie produkcji i serwisowania statków do e
glugi arktycznej, jak te przykłady realizowanych przez nie zamówie .

Remontowa Shipbuilding S. A., Gda sk

Stocznia Remontowa Shipbuilding S. A. w Gda sku powstała w 1945 roku. W okre
sie swojego istnienia przedsi biorstwo wielokrotnie zmienialo swoj nazw od Stoczni nr
3 (do 1950), przez Stoczni Pólnocn (do 1993), Stoczni Pólnocn S. A., po obecn
nazw , któr przybrała w zwi zku z konsolidacj grupy kapitalowej REMONTOWA
HOLDING S. A. oraz unifikacj nazw tej firmy w 2011 roku. Holding oferuje komplek
sow realizacj zamówie na wysoko zaawansowane technicznie produkty – w cyklu od
projektu po w pełni wyposa ony statek (Remontowa 2014). Specjalizacj stoczni s
statki typu h_lahk, promy pasa ersko-samochodowe, holowniki portowe i pelnomor
skie, statki towarowe (kontenerowce, do transportu gazu LNG/LPG/LEG) oraz statki
specjalistyczne i wojskowe (w tym naukowo-badawcze i hydrograficzne) (Remontowa
2014). Oferta stoczni odpowiada zatem zapotrzebowaniu zwi zanemu z rozwojem eko
nomicznym Arktyki. Stocznia jest calkowicie oblo ona zamówieniami do 2016 roku.

W chwili obecnej Remontowa Shipbuilding S. A. realizuje kilka zamówie zlo onych
przez pa stwa arktyczne, w tym kilka bezpo rednio zwi zanych z operacjami na wodach
polarnych. Prezentowane tu zestawienie stanowi przyklad dzialalno ci stoczni, która na
przestrzeni lat zbudowala wiele statków eksploatowanych na Dalekiej Pólnocy. Znaczn
cz zlece pochodzi od powracaj cych klientów, zadowolonych z poprzednich realizacji.

Sztandarowym przykladem statków arktycznych budowanych obecnie w stoczni Re
montowa Shipbuilding jest pi kontenerowców (z tego trzy to prototypy) z wysok klas
lodow dla du skiego amatora **Royal Arctic Line**, który obsluguje regularne pol czenia
i dostawy zaopatrzenia mi dzy Dani i Grenlandi . Stocznia zbudowala jeden du y
kontenerowiec o pojemno ci 606 TEU z dat dostarczenia w 2015 roku. B dzie to statek
siostrzany dla jednostki „Mary Arctica”, który Remontowa Shipbuilding zbudowala
w 2005 roku (statek zostal wyró niony tytulem *LbgbZgnlali h_rn^RZk* przez mi dzyna
rodow organizacj the Royal Institution of Naval Architects z siedzib w Wielkiej Bry
tanii). Kontenerowiec ten przeznaczony b dzie do regulamej obslugi pol czenia mi dzy
portami Aalborg i Nuuk, jak rownie zast pi statek „Arina Arctica” przy zadaniach spe
cjalnych i dostawach do ameryka skiej bazy lotniczej w Thule na pólnocy Grenlandii
oraz do stacji badawczych w Antarktyce. Dwa kolejne rednie statki zaopatrzeniowe,
o pojemno ci 108 TEU, zast pi jednostk „Pajuttaat” i b d zaopatrywa osady w pol
nocnej Grenlandii. Pierwsza jednostka tego typu zostala zwodowana w listopadzie
2014 roku. Dwie mniejsze jednostki (poj. 36 TEU) h

*/-

I brik@kZsrd

cja arktycznych zasobów naturalnych (w gławodorów, mineralów i rybolówstwa) oraz handel regionalny. Jednak nawet gdyby te dwie „praprzyczyny” nie napotkały żadnych ograniczeń, to jednak uwarunkowania intensyfikacji egługi arktycznej są znacznie bardziej skomplikowane i wymagają uwzględnienia szeregu innych okoliczności i spełnienia sprecyzowanych warunków. Niektóre z nich istotne są dla transportu docelowego, inne dla tranzytowego, ale główne są wspólne dla obu typów egługi. W pierwszej kolejności przedstawione zostaną te najwłaśniejsze.

Topnienie pokrywy lodowej. Badania i obserwacje satelitarne wskazują, że średnia grubość pokrywy lodowej na Oceanie Arktycznym jest nawet o 40% mniejsza w sezonach letnich i o 8% mniejsza w sezonach zimowych niż pod koniec lat 70., kiedy rozpoczęto regularny monitoring. Wskaźnikiem powierzchnia wody wolna od lodu oznacza również mniej lodu killkurocznego i wieloletniego, który stanowi największą przeszkodę w egłudzie. W sezonie letnim pokrywa lodowa jest zatem nie tylko mniejsza, ale również cieńsza, co umożliwia operowanie statków nawet o średnich lub stosunkowo słabych wzmocnieniach lodowych. Z wniosków przedstawionych m.in. przez IPCC wynika, że przy zachowaniu obecnej tendencji globalnych zmian klimatu Ocean Arktyczny może stać się wolny od lodu w sezonach letnich. Nie ma jednak zgody co do przybliżonej daty, kiedy mogłoby to nastąpić (różne scenariusze i modele prezentowane były w ACIA, AMSA, IPCC i innych raportach). Immanentną cechą tego czynnika jest nieprzewidywalność, która znacznie utrudnia planowanie rozwoju transportu morskiego w Arktyce. Niemniej jednak jest to czynnik fundamentalny dla jakiegokolwiek dyskusji o możliwościach zwiększenia egługi na szlakach arktycznych. Pewne wydaje się jednak, że brak pokrywy lodowej może być jedynie przez kilka miesięcy w sezonie letnim, natomiast lód, który pojawi się w zimie, będzie słabszy, a przez to łatwiejszy do pokonania przez odpowiednio przystosowane jednostki.

Brak infrastruktury. Deficyt infrastruktury stanowi istotny czynnik zwiększający ryzyko użytkowania szlaków arktycznych. Odległość od portów, od osiedli ludzkich, nie wspominając już o oddaleniu od bazy poszukiwania i ratownictwa, może być decydującą w przypadku awarii, wypadku lub sytuacji w pomocach nawigacyjnych, takich jak latarnie morskie, boje wietlne etc., od powiedniczych mapach batymetrycznych określonych obszarów, systemów nawigacyjnych, obserwacyjnych i ledzących pozycji statku. W tym względzie konieczne jest zwiększenie pola widzenia satelitów AIS, które obecnie wciąż nie pokrywają całości tego obszaru. Właśnie jest także udoskonalenie serwisów meteorologicznych i systemów satelitarnych monitorujących ruchy pokrywy lodowej z dynamicznym ustalaniem kursu. Nie można pomijać również odpowiednich metod walki z zanieczyszczeniami i wyciekami ropy naftowej, co jest szczególnie utrudnione w wodach pokrytych lodem. Nie istnieją obecnie skuteczne technologie zdolne ograniczyć skutki takiego wycieku, jeżeli substancje szkodliwe dostaną się pod lód. W ochronie środowiska morskiego doniosłe znaczenie ma także istnienie odpowiednich instalacji portowych przeznaczonych do odbioru niebezpiecznych i szkodliwych substancji ze statków, zwłaszcza ze względu na wprowadzoną w Kodeksie Polarym zasadą dotyczącą uwalniania określonych substancji bezpośrednio do morza (dozwolonych na innych obszarach morskich).

Te elementy wpływają na bezpieczeństwo egługi w ogóle, a w ekstremalnie trudnych warunkach klimatycznych w Arktyce w szczególności. Dopóki braki te nie zostaną uzupełnione,

pełnione, dopóty koszty transportu związane z analizą ryzyka i kształtowanej przez analizę cen ubezpieczenia będą stanowiły znaczącą przeszkodę dla dalszego rozwoju arktycznych dróg morskich. Wzmiankowany już rosyjski program budowy dziesięciu centrów SAR wzdłuż północnego wybrzeża Federacji Rosyjskiej jest w tym, choć ograniczonym

portowo-zaopatrzeniowy. Natomiast w odniesieniu do transportu tranzytowego między Azją i Europą alternatywą jest także Kolej Transsyberyjska. Czynniki warunkujące rozwój usług tranzytowych w znacznej mierze uzależnione są od globalnych wpływów makroekonomicznych i politycznych.

Wielkość i kierunek globalnych przepływów handlowych. To poziom wymiany handlowej między określonymi regionami północnej hemisfery będzie determinował tranzytowy transport morski w Arktyce. Należy jednak podkreślić, że szlaki arktyczne w dającej się przewidzieć przyszłości pozostaną jedynie uzupełnieniem tradycyjnych szlaków morskich. Jedynie określone towary na konkretnych trasach i w ograniczonym zakresie mogą wpływać na zwiększenie ogólnego rozmiaru tego typu transportu w regionie.

Koszty transportu. Korzystanie z arktycznych szlaków motywowane jest przede wszystkim krótszym dystansem między określonymi portami, a przez to oszczędności w czasie, paliwie oraz w emisji zanieczyszczeń. Redukcja kosztów jest zatem krytycznym bodźcem dla dalszego rozwoju arktycznych szlaków morskich. Kategoria ta jest jednak znacznie bardziej złożona i wpływa na nią szereg pomniejszych czynników.

Czas i dystans. Szlaki arktyczne są krótsze od tych przez Kanale Sueski i Panamski na określonych trasach tranzytowych między portami w Europie Północnej i Azji Północno-Wschodniej. Oszczędności w pokonanym dystansie nie zawsze oznaczają oszczędności w czasie z uwagi na mniejsze prawdopodobieństwo w trudnych warunkach lodowych i pogodowych. Dodatkowymi przyczynami wydłużenia czasu mogą być konieczność oczekiwania na asystę lodolamacza lub przymus sformowania konwoju.

Oszczędność paliwa. Teoretycznie, przebycie krótszego dystansu powinno zapewnić mniejsze zużycie paliwa. Według raportu z 2015 roku z Uniwersytetu „

Transport morski i

nia osad i obsługi nielicznych platform wydobywczych, ze względu na ograniczenia ekonomiczne ograniczony jest jednak do minimum

Scenariusz IV: Transport okazjonalny

Pokrywa lodowa na Oceanie Arktycznym nie ulega znacznemu zmniejszeniu nawet w sezonach letnich. Na centralnym Oceanie Arktycznym zalega lód wieloletni. W znacznej mierze utrzymuje się obecna sytuacja lodowa. Postęp technologiczny, regulacje i współpraca międzynarodowa oraz polityka państw nadbrzeżnych sprawiły, że koszty transportu znacznie spadły. Firmy ubezpieczeniowe – zadowolone z

transportu morskiego i stoczni. Proces taki pozwoliłby na wyszczególnienie tych dziedzin, w których Polska jest w stanie wnieść istotny wkład na arenie międzynarodowej, przede wszystkim we współpracy regionalnej w Arktyce. Obecne zaangażowanie wydaje się być nieadekwatne do potencjału i możliwości popartych rzeczywistymi osiągnięciami w dziedzinie konstrukcji statków i obsługi wymiany handlowej na Morzu Bałtyckim.

Niezdłona jest przy tym lepsza koordynacja między MIR i MSZ w odniesieniu do współpracy w ramach Rady Arktycznej. Grupa Robocza PAME stanowi ważną platformę współpracy między państwami arktycznymi, przynosić również możliwości równo-

10

F ZphsZi f bls^d

Rybolówstwo

Rybolówstwo stanowi jedn z głównych dziedzin gospodarki w Arktyce, do której – kiedy mowa o połowach – zalicza się oprócz centralnego Oceanu Arktycznego i mórz przybrzeżnych także obszary leżące na południe od Wysp Owczych, cała Zatoka Hudsona oraz wody otaczające Alaskę (CAFF 2013; AHDR I 2004; SADA 2014). Wielkość połowów ryb i skorupiaków na tym obszarze przekracza odpowiednio 10% i 5,3% światowych połowów. Polska, niegdyś potentat w dziedzinie rybolówstwa dalekomorskiego – w tym też na wodach mórz subarktycznych i arktycznych – działa obecnie w tym regionie jedynie na niewielką skalę, co nie powinno jednak oznaczać rezygnacji ze wspierania działających tam jednostek, a także prób zabezpieczenia jej interesów w przyszłości. Przez swoją aktywność na forum Unii Europejskiej i nie tylko Polska wciąż może

ki" (ang.: *Arctic Zone*). Są one o tyle istotniejsze, że to właśnie na tych obszarach łączących Ocean Atlantyczny i Spokojny z Oceanem Arktycznym oraz na szelfach kontynentalnych wzdłuż wybrzeży północnych Euroazji i Ameryki Północnej morskie systemy są najbardziej złożone, w przeciwieństwie do centralnego Oceanu Arktycznego, którego produktywność biologiczna jest bardzo niska.

Ze względu na połowy arktyczne gatunkiem o największym znaczeniu jest dorsz. Na Morzu Barentsa oprócz dorsza występuje także gromadnik, halibut i karmazyn, dookoła Islandii i Wysp Owczych gatunki ryb dennych oraz makrela, łódź i ponownie gromadnik, w wodach grenlandzkich szczególne znaczenie mają skorupiaki i halibut grenlandzki, a w Morzu Beringa poławia się przede wszystkim rdzewca (SADA 2014). O ichtiofaunie morskiej tych obszarów – opisanych jako „bramy do Arktyki” – jest relatywnie dokładnie opisana ze względu na duże znaczenie komercyjnego łowiska, o ichtiofaunie Oceanu Arktycznego, mimo że o wiele uboższej w gatunki (13–87 gatunków w porównaniu z 385 na Morzu Beringa i 153 na Morzu Barentsa), wciąż jest bardzo słabo poznana (CAFF 2013, rozdz. 6).

Pomimo czynionych wysiłków i prowadzonych badań nadal brak wystarczającej liczby danych, które dokładnie dokumentowałyby sezonowe zmiany w dystrybucji poszczególnych gatunków ryb morskich w centralnych wodach arktycznych, trudno w tej sytuacji pisać o obserwowalnych tendencjach. Powoli daje się jednak zauważyć migrację na północ wybranych gatunków ryb diadromicznych (przenieszczających się między wodami morskimi a słodkowodnymi) w obszary, gdzie zmiany klimatu powodują zmiany także w środowisku morskim. Na tej chwili nie sposób jednak dokładnie przewidzieć, jakie będą konsekwencje tych zmian. Z jednej strony wykształcają się temperatury i większe masy cieplejszej wody, napływające do Oceanu Arktycznego od strony Atlantyku, mogą przynieść wzrost produktywności tych obszarów (np. przez przyrost populacji, potencjał wzrostu ryb), z drugiej mogą skutkować gwałtownymi przeobrażeniami siedlisk oraz podwyższeniem poziomu stresu termicznego dla wybranych gatunków.

Nie bez znaczenia jest także czynnik ludzki, którego rola rośnie wraz z otwierającymi się perspektywami rozwoju gospodarczego w Arktyce. Mowa tutaj nie tylko o rybołówstwie (zarówno w skali lokalnej, jak i o globalnej), ale także o transporcie morskim czy sektorze wydobywczym. Wszystkie te elementy mogą znacząco, bezpośrednio (przez połowy) lub pośrednio (niszczenie siedlisk) oddziaływać na stan populacji ryb, a przez to wpływać także na jakość życia ludności rdzennej i społeczno zamieszkujących arktyczne obszary przybrzeżne, łowców na własne potrzeby i dla własnego utrzymania. Podobnie, jeżeli gatunki komercyjnie poławianych ryb będą przemieszczały się bardziej na północ, w obszary, z których do tej pory ryb nie poławiano, a w ład za nimi podrybna flota, może dojść do konfliktu interesów, który jeszcze bardziej pogorszy sytuację małych społeczności nadmorskich. Ponadto, trzeba mieć na uwadze, że liczne gatunki ryb arktycznych ze względu na siedliska położone blisko dna morskiego są szczególnie podatne na połowy włokami dennymi, w wyniku czego mogą się one łapać jako przyłów bez wartości komercyjnej, zubażając jednak cały morski ekosystem Arktyki, którego integralność stanowi (CAFF 2013, Rozdz. 6).

Podstaw wszelkich działań w Arktyce musi być pogłębienie wiedzy na temat jej bioróżnorodności, morskich ekosystemów i zależności między nimi a zmianami klimatu

oraz działalno ci człowieka. Na obecn chwil posiadana wiedza jest w najlepszym wy

szczegółowych uregulowań dotyczących połowów na morzu pełnym w tej części Oceanu Arktycznego. O ile wcześniejsze nieistnienie takich przepisów nie stanowiło problemu ze względu na pokrywy lodowe, które trwale pokrywały wody tego obszaru, o tyle obecnie, kiedy przykładowo w lecie 2012 roku 40% lodu stopniało, sprawa nabiera większego znaczenia i stała się już przedmiotem dyskusji przedstawicieli państw nadbrzeżnych, czyli Danii, Kanady, Norwegii, Rosji i Stanów Zjednoczonych. Mimo że perspektywy komercyjnych połowów na wodach centralnego Oceanu Arktycznego są znikome ze względu na głębokość i panującą tam niską temperaturę, konieczne są prowadzenie rzetelnych badań naukowych i bardziej dogłębne poznanie tego rejonu oraz zachowanie zasady najwyższej przezorności, aby zapobiec eksploatacji zasobów morskich w warunkach niepełnej wiedzy na temat tamtejszego ekosystemu.

10.2. Obecne zaangażowanie Polski: przykłady obecności i aktywności

Polskie połowy na wodach północnych mają długą historię związaną z rozwojem i rozkwitem naszej floty dalekomorskiej, od lat 30. do 90. XX wieku. Po okresie rozwoju rybołówstwa na Bałtyku w latach 20., w 1931 roku po raz pierwszy polskie kutry rybackie zaczęły łowić na wodach poza Morzem Bałtyckim, a w 1938 roku polski statek udał się na Morze Barentsa. W okresie tym powstały także pierwsze polskie przedsiębiorstwa połowów dalekomorskich, m.in. Morze Północne Mopól (1931), Mewa (1933), Pomorze (1937), którego trawlerzy później w okresie wojennym prowadziły eksploatację na łowiskach Islandii, jak również towarzystwo Korab (1938), które jako pierwsze w całości opierało się wyłącznie na polskim kapitale i którego jeden z ługrów, „Korab II”, prowadził przez pewien czas podczas wojny połowy na łowiskach Grenlandii (Błady 2002, s. 16-18; Zaczęniuk 2014). Od 1920 roku – kiedy nie posiadali myślniej floty dalekomorskiej – do roku 1939 polski stan posiadania zwiększył się o 29 jednostek operujących poza Bałtykiem. Po II wojnie światowej odbudowę polskiego rybołówstwa rozpoczęto w 1946 roku, także w tym właśnie roku powstało Przedsiębiorstwo Połowów Dalekomorskich Dalmor. Dzięki odpowiedniej organizacji i wsparciu państwa polskie rybołówstwo morskie zaczęło się szybko rozwijać. Na początku lat 50. rozszerzono łowiska m.in. o Morze Barentsa i Rynn norweskie, a pod koniec tej dekady utworzono kolejne przedsiębiorstwa dalekomorskie: Odrę w Winoujciu oraz Gryf w Szczecinie, które działały do – odpowiednio – r. 2000 i r. 2002. Od lat sześćdziesiątych do osiemdziesiątych Polska dysponowała już ogromną dalekomorską flotą, a w latach siedemdziesiątych zaliczana była do pierwszej dwudziestki największych państw świata. Jednocześnie nie postępująca nadmiernie eksploatacja łowisk i rozszerzanie obszarów połowowych doprowadziły do ograniczenia stref połowowych przez państwa

jednak na obec n chwil , ze wzgł du na ogromn zło ono tych procesów, trudno prze widzie ich ostateczny wynik. St d uznanie wpływu zmian klimatycznych za jeden z klu czowych czynników niepewno ci w przedkładanych tu scenariuszach.

Za drugi taki czynnik przyj to kształt zapisów prawnych reguluj cych korzystanie z

wyra ne, jednak cz z nich ma tak e charakter korzystny dla wybranych gatunków or ganizmów morskich. Wspólnota mi dzynarodowa obejmuj ca nie tylko pa stwa nad brze ne, ale tak e szereg innych aktorów zainteresowanych rozwojem gospodarczym w regionie odpowiednio wcze nie podj ła kroki zapobiegaj ce nieuregulowanym i nad miernym polowom, sygnowane s tak e odpowiednie rodki na badania naukowe, które prowadzone w sposób systematyczny na wielu obszarach stale powi kszaj wiedz nauko w na temat ekosystemu rodkowego Oceanu Arktycznego i pozwalaj go lepiej chroni .

Scenariusz II: Dzika Północ

Zmiany klimatyczne maj bardzo du y i dotkliwy wpływ na morskie ekosystemy Arktyki. Z jednej strony post puj ce zakwaszenie oceanów, szybko zmieniaj cy si stan siedlisk i napływ gatunków inwazyjnych, a z drugiej strony szybk e zmiany w siłach i kierunku wiatru, co prowadzi do zmiany siły i kierunku prądów morskich. Wskazano na to, że w wyniku zmiany klimatu, w Arktyce nastąpi zmniejszenie liczby dni, w których temperatura wody będzie odpowiednio wysoka, aby umożliwić przetrwanie i rozmnożenie się gatunków, które nie są przystosowane do zimnego środowiska. Wskazano również na to, że w wyniku zmiany klimatu, w Arktyce nastąpi zmniejszenie liczby dni, w których temperatura wody będzie odpowiednio wysoka, aby umożliwić przetrwanie i rozmnożenie się gatunków, które nie są przystosowane do zimnego środowiska. Wskazano również na to, że w wyniku zmiany klimatu, w Arktyce nastąpi zmniejszenie liczby dni, w których temperatura wody będzie odpowiednio wysoka, aby umożliwić przetrwanie i rozmnożenie się gatunków, które nie są przystosowane do zimnego środowiska.

10.4 Wnioski dla Polski

Wnioski dla Polski w kwestii rybołówstwa na obszarach arktycznych wi si bardziej z

the one hand, and the Government of Denmark and the Home Rule Government of Greenland (2), on the other hand. UE (L 293/5).

UStat (2013): Gospodarka morska w Polsce w 2012 r. Urząd Statystyczny w Szczecinie, dostępne na stronie internetowej: http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gust_gospodarka_morska_2012.pdf.

Zaczeniuk, Tomasz (2014): Rozwój polskiego rybołówstwa, dostępne na stronie internetowej: <http://www.moje-morze.pl/tybo.html>.

CZ III

**UE I WYBRANE PAŃSTWA
EUROPEJSKIE WOBEC ARKTYKI:
LEKCJE DLA POLSKI**

11

F b a Z p y n l s \ s n d
: | Z f ' L m i b ^

Polityka Unii Europejskiej wobec Arktyki

Wzrost aktywności polskiej dyplomacji w odniesieniu do regionu Arktyki nieznacznie wyprzedził w czasie podobny proces w przypadku działalności instytucji unijnych. Choć rozwój unijnej polityki wobec Arktyki – szczególnie na początku – był do pewnego stopnia spójny i nieco kontrowersyjny (Airoldi 2008; Łuszczuk 2010b), to ogólnie został jednak uznany w Warszawie za ważny determinant dalszego polskiego politycznego zaangażowania w sprawy dotyczące Dalekiej Północy (Graczyk 2012; Łuszczuk 2012; Grzela 2014). Wyrazem tego stało się m.in. ogłoszenie przez MSZ na początku 2011 roku, i jednym z tzw. filarów polskiej polityki wobec regionu Arktyki jest „aktywny udział Polski w kształtowaniu europejskiej polityki wobec Arktyki” (Szpunar 2011). Biorąc to pod uwagę, a przede wszystkim polityczne i praktyczne znaczenie potencjalnego wzajemnego oddziaływania polskiej oraz unijnej polityki arktycznej, zostanie tu przeprowadzona dokładniejsza analiza tego zagadnienia.

11.1. Ewolucja i główne obszary polityki UE wobec Arktyki

Region Arktyki przez stosunkowo długi okres znajdował się w zasadzie poza obszarem zainteresowania instytucji WE/UE. Co najwyżej, można w tym kontekście wskazać kilku nastoletni okres obecności Grenlandii we wspólnotach europejskich (1973–1985) (Braška 2007) oraz kilka inicjatyw Brukseli odnoszących się do typowo arktycznych form eksploatacji wyczerpywalnych zasobów, takich jak polowania na fokę, zakładanie sidła czy polowanie na wieloryby. Sytuacja uległa pewnej zmianie w następstwie rozszerzenia UE o Finlandię oraz Szwecję w 1995 roku, kiedy Unia została postawiona wobec konieczności zajęcia się problemami północnych krajów nowych państw członkowskich, a zatem obszarów, które od tej pory stały się równie i

(zob. Rozdz. 4.2.1). W jej ramach pojawiło się tzw. okno arktyczne, projekt, który jednak na przestrzeni lat pozostawał na marginesie współpracy. Warto też pamiętać, iż od 1994 roku dwa państwa arktyczne – Islandia i Norwegia – są ściśle związane z UE. Umowa

Komunikacie z 2012 roku (KE i Wysoki Przedstawiciel 2012b) wskazała trzy podstawowe obszary swego zaangażowania w Arktyce. Należą do nich:

- 1) wiedza – wspieranie badań i przepływu wiedzy, aby odpowiadać na zmiany klimatyczne i środowiskowe w Arktyce;
- 2) odpowiedzialność – podejmowanie odpowiedzialnych działań, aby rozwój gospodarczy w Arktyce był oparty na zrównoważonym korzystaniu z surowców i znajomości środowiska naturalnego;
- 3) zaangażowanie – wzmocnienie konstruktywnej współpracy i dialogu z państwami arktycznymi, ludami rdzennymi i innymi partnerami.

W tym elementem europejskiego wkładu są nie tylko badania i rozwój, ale także europejska infrastruktura naukowa i satelitarna, w tym takie programy, jak GMES (Globalna Infrastruktura Naukowa i Satelitarna). Unia Europejska wspiera i deklaruje dalsze wsparcie dla takich inicjatyw, jak LaZK (Lądowe Arktyczne Korpusy) (SEIS) (EEA 2014) i SAON (patrz Rozdz. 5) (KE i Wysoki Przedstawiciel 2012a). UE jest także zainteresowana rozwijaniem przyjaznych środowiskowo i cechujących się niskim poziomem ryzyka technologii w przemyśle wydobywczym (KE i Wysoki Przedstawiciel 2012b, 2012a). Przyjęta w czerwcu 2013 roku dyrektywa w sOU H dyiq&ar oi si H

społeczno-gospodarczy regionu, rol Unii w zmniejszaniu zanieczyszczeń napływających do regionów arktycznych oraz znaczących liczb badań i studiów (KE i Wysoki Przedstawiciel 2012b, 2012a). Jednym ze standardowych przykładów jest tutaj raport „Northward: The Arctic Region” (Cavalieri i wsp. 2010), zlecony przez Komisję w celu określenia zakresu odpowiedzialności Unii za stan środowiska arktycznego.

Ciekawą inicjatywę – podnoszoną w dokumentach Parlamentu, Komisji i Rady z lat 2011–2014 – jest propozycja utworzenia Arktycznego Centrum Informacyjnego Unii Europejskiej – byłoby funkcjonujące jako sieci europejskich instytucji naukowych, badawczych i informacyjnych posiadających wiedzę w zagadnieniach związanych z Arktyką (www.arcticinfo.eu). Członkiem tej sieci jest także Komitet Badań Polarnych PAN (SADA 2014).

Od 2008 roku podejście Unii Europejskiej do regionów arktycznych podlegało ewolucji i procesowi pogłębiania unijnej współpracy zarówno na problemy charakterystyczne dla regionu, jak na perspektywy oraz oczekiwania aktorów arktycznych. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z 2008 roku (PE 2008) zawierała na przykład niefortunne odniesienie do budowania systemu zarządzania Arktyką, czerpiąc inspirację z Traktatu Antarktycznego, a Komunikat Komisji z 2008 roku (KE 2014a) krytykował fragmentację zarządzania regionem. Spotkało się to z nieprzychylnym podejściem państw arktycznych. Byłoby zbyt bezpośrednio zadeklarowano również stanowisko Komisji odnośnie wolności obsługi na arktycznych szlakach morskich. W późniejszych dokumentach z lat 2011–2014 ro-

wol

oburzylto zarówno organizacje inuickie, jak i Kanad .

zane z obszarami i dowymi. Należy raczej spodziewać się tworzenia kolejnych dokumentów pokazujących postępy w działaniach Unii i dalszą konkretyzację ogólnych celów i priorytetów. Polityka UE w Arktyce najprawdopodobniej pozostanie wierna z

- 2) wypromowania się wśród państw członkowskich UE jako jednego z europejskich liderów wiedzy na temat problematyki arktycznej (choćby w wybranych dziedzinach), przez wzmocnienie pozycji Polski w europejskich organizacjach zajmujących się badaniami arktycznymi, wsparcie rozwoju dyplomacji naukowej (udział w spo

KE; Wysoki Przedstawiciel (2012b): Wspólny Komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady Kształtowanie polityki realizowanej przez Uni Europejsk w regionie Arktyki: post py po czynione od 2008 r. i dalsze działania JOIN(2012) 19 final. Bruksela,

12

F ZphsZi f bls^d

wskazuje na wielki potencjał arktycznych surowców i jego znaczenie dla rozwoju niemieckiej oraz europejskiej gospodarki, jednocze nie jednak zastrzegaj c, e wszelkie próby wydobywania i wykorzystywania tych surowców musz odbywa si przy zachowaniu najwy szych standardów ochrony rodowiska;

wskazuje na konieczno przestrzegania zasady przezorno ci w dziedzinie ochrony rodowiska naturalnego Arktyki, a tak e tworzenia obszarów chronionych w celu zachowania ró norodno ci biologicznej regionu;

wyra aj c przekonanie, e Niemcy jako partner dysponuj cy ogromn wiedz w za kresie bada , technologii i standardów rodowiskowych mog przyczyni si do zrównowa onego gospodarczego rozwoju Arktyki, wskazuje na ich gotowo do współpracy z pa stwami nadbrze nymi Oceanu Arktycznego, szczególnie w sekto rze morskim i dziedzinie technologii polarnych;

opowiada si za wolno ci eglugi na Oceanie Arktycznym (przez Przej cia Pólnoc nozachodnie, Pólnocnowschodnie i potencjalny szlak biegn cy przez biegun pół nocny) zgodnie z wysokimi normami bezpiecze stwa i ochrony rodowiska;

podkre la znaczenie działa na rzecz wolno ci prowadzenia bada naukowych wzpiecze stwa zbX amychB wa i sektypodkre la 8 a

z sektorem morskim i wykorzystaniem szlaków eglugowych przez Morze Arktyczne,
z wydobyciem surowców energetycznych, mineralnych i metali ziem rzadkich oraz z ry
bolówstwem

Jednym z

uprawnionym do oceny działań i programów rządowych pod kątem ich wpływu na środowiska naturalne, a także przyczyniania się do ochrony środowiska i zrównowagonego rozwoju. W raporcie, który ukazał się w 2012 roku, po przeprowadzonych otwartych konsultacjach z przedstawicielami świata nauki, przemysłu i organizacji pozarządowych, Komitet wezwał rząd do opracowania całościowej brytyjskiej strategii arktycznej (EAC 2012). W tym celu w 2012 roku przeprowadzono konsultację przedmiotem konsultacji z przedstawicielami władz ośrodka staw arktycznych (odniosły się do niego pozytywnie), rząd z reprezentantami przemysłu (stosunek pozytywny), sektora pozarządowego (wiele negatywnych) oraz nauki (sceptyczny wobec bardzo ogólnego charakteru tekstu). Mimo tych niekorzystnych zmian, dokument został przyjęty przez gabinet ministrów i opublikowany na początku 2013 roku.

W pierwszym Minislands Regionów Polarnych rozpoczynający dokument znajduje się konkluzja: Wielka Brytania jest najbliższym sąsiadem Arktyki i gotowa jest wspierać i promować suwerenne prawa państw arktycznych, również ludzi, którzy żyją i pracują w tym regionie, oraz ekologiczne środowisko naturalne tego regionu. Pierwsza część tekstu poświęcona jest podsumowaniu opisu, czym jest Arktyka, przemianom, które w niej zachodzą, skutkom zmian klimatu oraz konsekwencjom, jakie zachodzą z powodu zmian klimatu, tak jak również zmian w ekosystemach. Podkreśla się „nierozzerwalny związek” (integralny) Arktyki z procesami globalnymi, zarówno w odniesieniu do środowiska naturalnego, klimatu, jak spraw społecznych, gospodarczych czy prawnych.

Część druga dokumentu nakreśla podstawowe zasady podejścia Wielkiej Brytanii w kwestii Arktyki. Oprócz geograficznej bliskości oraz historycznych związków sięgających czasów polarnych wypraw, to właśnie wspomniane już „nierozzerwalne związki” Arktyki z globalnymi procesami sprawiają, że Wielka Brytania posiada swoje uzasadnione interesy w tym obszarze i ma do odegrania rolę w stawianiu czoła wyzwaniom, przed którymi staje Arktyka. Polityka Wielkiej Brytanii wobec regionu arktycznego opiera się na wizji Arktyki bezpiecznej, dobrze zarządzanej w porozumieniu z ludami rdzennymi i w zgodzie z prawem międzynarodowym, gdzie poszczególne polityki są prowadzone z uwzględnieniem rzetelnych danych i przy pełnym poszanowaniu środowiska naturalnego, a wszelki rozwój następuje w sposób odpowiedzialny (k'li hglb'e'] ^o^ eif ^gh) Wszystkie formy zaangażowania Wlk. Brytanii mają służyć realizacji tej wizji na zasadzie poszanowania, przywództwa i współpracy.

Zasada poszanowania odnosi się do pełnego uznania suwerennych praw państw arktycznych do sprawowania jurysdykcji nad ich terenami i zasobami naturalnymi.

F ZphsZi f bls^d% lri@kZsrd'

ny bioró narodno ci na morzach otwartych, najlepiej przez porozumienia wyko
nawcze do Konwencji NZ o Prawie Morza;

- 7) je eli chodzi o kwestie zwi zane z ochron fok i wielorybów to Wielka Brytania jako członek Mi dzynarodowej Komisji Wielorybnictwa popiera moratorium na połowy wielorybów oraz wciela w ycie prawo unijne reguluj ce handel produktami foczymi;
- 8) Unia Europejska wspomniana jest te w kontek cie rybolówstwa na wodach arktycznych, gdzie Wielka Brytania b dzie „działa z i przez Uni ” na rzecz zrównowa onego zarz dzania zasobami morskimi w zgodzie z warunkami ekosystemu i przy zachowaniu zasady przezorno ci.

W odniesieniu do działa przemysłowych w Arktyce wskazuje si na konieczno stosowania tam najwy szych standardów ochrony rodowiska tak w sektorze wydobyw czym, jak i transportu morskiego.

Wiele miejsca wtek cie po wi cono kwestiom brytyjskich interesów gospodarczych w Arktyce. Rz d jasno deklaruje swoje poparcie dla dziaalnoci brytyjskich firm w re gionie, które – według zapisów dokumentu – winny prowadzi swoje inwestycje w spo sób odpowiedzialny (k'li hgl h'ē' [nllg'1l Zrlobn) i w bezpo rednim porozumieniu z Rad Arktyczn , pa stwami arktycznymi i ludno ci rdzenn . Główne dziedziny zaintereso wania Wielkiej Brytanii w Arktyce to: sektor energetyczny, transport morski, turystyka, rybolówstwo, badania biologiczne do celów medycznych i przemysłowych oraz sektor usług istotnych dla prowadzenia dziaalnoci biznesowej w obszarach podwy szonego ryzyka. W kontek cie energetyki, z brytyjskiego punktu widzenia, szczególna rola przy pada Norwegii, która jest nie tylko głównym dostawc gazu ziemnego na Wyspy Brytyj skie, ale tak e bardzo istotnym partnerem dla brytyjskich firm działaj cych na Pólnocy. St d du e poparcie rz du brytyjskiego dla budowy nowej infrastruktury, która pol czy-b ° 77 p 200 łaby nowe, jeszcze nieeksploatowane norweskie zło a gazu z istniej cym na Morzu Pólnocnym ruroci giem, celem zabezpieczenia przyszłych dostaw dla gospodarki uzale nio nej od importu tego surowca. W kwestii transportu morskiego dokument nie oferuje zbyt wielu szczegółowych zapisów, poza uznaniem IMO za główn instytucj regulacyjn i zaangażowaniem na rzeY W

Tekst przygotowany przez brytyjską administrację ma charakter konsensusowy i nastawiony jest na zadowolenie wszystkich stron, przede wszystkim jednak państw arktycznych, do których głównie jest skierowany. Nie porusza właściwie żadnych kwestii spornych, opowiada się zarówno za wydobyciem surowców energetycznych w Arktyce, jak i za wzmocnionymi działaniami przeciwko postępującej zmianie klimatu, a jego język w wielu miejscach dokładnie odpowiada kryteriom przyjętym wobec obserwatorów RA w trakcie spotkania ministerialnego Rady w Nuuk w 2011 roku. Mimo iż innymi z tego powodu dokument ten został przez niektórych krytycznie oceniony jako zbyt łagodnie formułujący stanowisko Wielkiej Brytanii wobec głównych arktycznych aktorów, bez dostatecznego wypuklenia brytyjskich racji i interesów (Dodds i Depledge 2014; Bailes 2014). Przykładowo prezydent Islandii w swoim wystąpieniu w Londynie na jesieni 2013 roku, niedługo po ukazaniu się brytyjskiego tekstu, określił brytyjskie polityczne i gospodarcze zaangażowanie Wielkiej Brytanii w Arktyce jako znikome, wobec czego samo deklarowanie się jako „najbliższa sąsiadka Arktyki” jest niewystarczające (Depledge 2013b). Stąd było możliwe w kolejnym roku udział ogromnej, choć nieoficjalnej brytyjskiej delegacji w konferencji: *Kvika* w Reykjavíku. W jej skład wchodziło zarówno brytyjscy parlamentarzyści, przedstawiciele sektora prywatnego, jak i naukowcy. Wydaje się jednak, że tym razem rozmach, z którym wydarzenie to przygotowano, przekroczył pewne granice, wysuwając dla odmiany w tym celu co do zbyt młodej postawy Wielkiej Brytanii. Można z tego wysunąć wnioski o potrzebie zachowania równowagi między jasno sformułowanym stanowiskiem danego państwa wobec Arktyki z jednej strony, a unikaniem niepotrzebnego prowokowania państw arktycznych z drugiej.

Celem brytyjskiego dokumentu opisującego politykę tego państwa było wyszczególnienie uzasadnionych interesów Wielkiej Brytanii w regionie, warto więc dodać, jak było ona wnieść do spraw Arktyki, a także uspokojenie państw arktycznych co do intencji brytyjskiej obecności w tym obszarze. Jednocześnie ten tekst nie stanowi konkretnego planu działania, a jego zapisy mają podlegać regularnej ewaluacji, aby zapewnić jak najwiskiej zgodności z szybko rozwijającą się sytuacją w regionie.

12.3 Polityka Francji wobec Arktyki

Francja posiada status obserwatora przy RA od 2000 roku. Podobnie jak w wielu państwach, także we Francji widoczny jest wzrost zainteresowania Arktyką, czego pierwszym istotnym sygnałem było nominowanie w marcu 2009 roku przez prezydenta Nicolasa Sarkozy'ego byłego francuskiego premiera, Michela Rocard'a, na stanowisko ambasadora ds. negocjacji międzynarodowych dotyczących Antarktydy i Arktyki. W oficjalnych dokumentach Arktyka była wymieniona do tej pory m.in. w białej księdze obrony i bezpieczeństwa narodowego z 2013 roku w kontekście strategicznych konsekwencji topnienia lodu i nowych możliwości wykorzystania północnych dróg morskich oraz w obszernym raporcie francuskiego Senatu z lipca 2014 roku na temat

Zainteresowanie Francji regionem arktycznym ma swoje źródło – obok bardziej współczesnych motywów natury gospodarczej i politycznej – w prowadzonych przez ten kraj badaniach polarnych. Główną instytucją nadzorującą jest Instytut Paul-Emile Victor (IPEV), który w 2011 roku zatrudnił 55 osób i dysponował budżetem 31,5 mln euro, z których 80% pochodziło ze środków publicznych (IPEV 2014). Ponadto, Francja posiada w Arktyce, na Svalbardzie, dwie stacje badawcze: Charles Rabot bezpośrednio w Ny-Ålesund oraz Jean Corbel, położony od niego kilka kilometrów na południowy wschód, które są częścią wspomnianej już bazy niemiecko-francuskiej AWIPEV. Francja prowadzi badania także w innych lokalizacjach w Arktyce korzystając przy tym ze wsparcia Stanów Zjednoczonych (na Alasce), Kanady, Grenlandii czy Szwecji (w Kirunie). Jednak mimo w sumie dwudziestu programów badawczych, już w 2007 roku działania Francji zostały uznane za niewystarczające, na przykład w porównaniu z prowadzonymi przez Niemcy, w ocenie francuskiego senatora Christiana Gaudina. Zwracając uwagę na ograniczenia finansowe i zasobów ludzkich, podkreślał on jednocześnie niekonieczność wzmocnienia tego zaangażowania, jeżeli Francja chciałaby odgrywać znaczącą rolę w regionie i mieć większy wkład w prace Rady Arktycznej (Sénat 2014). Na obecną chwilę francuskie badania skupiają się głównie na Svalbardzie, a brak środków, w tym lodolamacza, może stanowić przeszkodę w ich dalszym rozwoju. Stało się więc koniecznością przeciwdziałanie tej sytuacji i zapewnienie lepszej koordynacji rozproszonych do tej pory francuskich działań w obszarze Arktyki, w 2013 roku stworzono Francuską Inicjatywę Arktyczną ([Zobacz: k7n7n^?kZgZb](#)), która w pierwszym etapie swojej działalności przeprowadziła konsultacje wśród francuskich naukowców związanych z regionem arktycznym celem wyznaczenia obszarów priorytetowych i silnych stron francuskich badań w Arktyce. Efekty tych konsultacji zostały opublikowane w sierpniu 2014 roku (Chantier Arctique Français 2014). Wyniki miały na celu nie tylko wskazanie francuskich priorytetów naukowych wobec partnerów międzynarodowych, ale także stała się częścią wspomnianej już, obecnie przygotowywanej, francuskiej „mapy

tak e konsultacje z przedstawicielami organizacji pozarz dowych. W swoim raporcie z lipca 2014 roku komisja senacka zwracała uwag na to, e Francja jest ostatnim wiel kim krajem (po Wielkiej Brytanii i Niemczech), który nie dysponuje jeszcze jasno okre lon strategią arktyczn . Jednocze nie sugerowano mo liwo wykorzystania tego opó nienia na korzyść Francji, która – uwzgl dniaj c do wiadczenia i propozycje innych aktorów – b dzie w stanie zaj w wobec Arktyki stanowisko „prawdziwie europejskie” (całki ef ^grinłki aég), zwi zane z rozwojem polityki unijnej.

Cztery obszary działa zostały nakre lone w procesie przygotowania wytycznych francuskiej polityki arktycznej:

- 1) identyfikacja potencjalnych interesów Francji w regionie;
- 2) wzmocnienie legitymizacji Francji w arktycznych forach, głównie w Radzie Arktycznej, oraz w szerzej uj tych sprawach zwi zanych z Arktyk ;
- 3) d enie do zachowania równowagi mi dzy interesami narodowymi i wspólnoty mi dzynarodowej w systemie zarz dzenia Arktyk ;
- 4) promowanie zrównowa onego i odpowiedzialnego rozwoju w regionie.

Je eli chodzi o interesy ekonomiczne francuskich firm w Arktyce, to upatruj one dla siebie potencjalnych mo liwo ci rozwoju w sektorze transportowym, poszukiwania i wydobywania gazu ziemnego (ale nie ropy), budowy i zapewniania potrzebnej infrastruktury oraz obserwacji prowadzonych z przestrzeni kosmicznej. Mowa jest tak e o francuskim sektorze rybołówstwa, którego ewentualne interesy w Arktyce powinny by uwzgl dnione i zabezpieczone w ramach wyl cznych kompetencji unijnych.

Ponadto Francja, jako członek NATO, Unii Europejskiej i pa stwo posiadaj ce arsenał atomowy, zwraca baczn uwag na zagro enia stabilno ci i pokoju w Arktyce. Nie nale y jednak przecenia znaczenia tych elementów we francuskiej polityce arktycznej, w której na plan pierwszy wysuwaj si ochrona rodowiska, gospodarka i bezpiecze stwo niemilitarne. Du e znaczenie maj tak e rozwi zania instytucjonalne, a szczegól nie Rada Arktyczna, któr Francja uznaje za główny organ wła ciwy dla spraw arktycznych. St d gło no wyra ane niezadowolenie Francji z bardzo ograniczonej w jej ocenie roli przypisanej obserwatorom przy Radzie oraz zwracanie uwagi na kwestie wyl czone spod obrad RA (przykładowo zarz dzenie ywymi zasobami morskimi). W odniesieniu do ram prawnych, Francja wskazuje na mo liw potrzeb rozszerzenia, rewizji lub ustanowienia nowych instrumentów prawnych w zwi zku ze zwi kszaj cym si dost pem i nowymi rodzajami aktywno ci na Oceanie Arktycznym, takimi jak egluga czy rybo łówstwo. Równocze nie jednak w pełni uznaje suwerenne prawa arktycznych pa stw przybrze nych na obszarach podlegaj cych ich jurysdykcji.

Podobnie jak w przypadku Niemiec, tak e francuskie przedsi biorstwa ju teraz s obecne w

125

13

I brik@kZsrd

F baZpýnls\snd

:]Zf Lmi b

4)

+*1

I brik@kZsrcdF baZpynls\src% jZf Lmi b %F ZphsZiZ f bls^d''

5)

Wśród tych instytucji znajdują się zarówno główne organy państwa, jak też wszystkie jednostki publiczne i prywatne dotychczas zaangażowane w działania prowadzone w Arktyce lub których działalność ma znaczenie dla tego regionu. Wskazane tu narzędzia są przypisane poszczególnym celom polityki arktycznej oraz sklasyfikowane według pilności realizacji jako pierwszorzędne (P) i drugorzędne (D), przy czym efektywność polityki arktycznej zależy od realizacji wszystkich wskazanych propozycji, a nie ich selektywnego doboru.

MOCNA POZYCJA POLSKI W ARKTYCE MOŻE ZOSTAĆ OSIĄGNIĘTA ZA POMOCĄ

1) aktywnego zaangażowanie w regionie

1.1) na forum Rady Arktycznej

1.1.1) zaangażowany udział w procesach dostępnym z poziomu obserwatora:

1.1.1.1) wzmocnienie polskiego udziału w pracach grup roboczych Rady Arktycznej jako podstawowej formy zaangażowania w sprawy regionu przez

identyfikację mocnych stron i obszarów szczególnego zainteresowania polskich badań naukowych w Arktyce; (P)

skoordynowanie i wzmocnienie zaangażowania właściwych resortów w prace wybranych grup roboczych i grup zadań

; w

s(

hf .

o P

(

++)

I bni@kZsrdf baZpynls'srd% jZ' Lni b' %F ZphsziZ f bls'd''

skupienie uwagi na kwestiach praktycznych i rzeczywistych

- 5) podjęta przez Polskę szczególnie w państwach arktycznych akcja promocyjnej na rzecz międzynarodowej popularyzacji, polskiego dorobku, osiągnięć i tradycji aktywności w Arktyce (dyplomacja publiczna); (P).
 - 5.1) zapewnienie dobrze widocznej i aktywnej obecności przedstawicieli Polski podczas międzynarodowych wydarzeń z zakresu tematyki arktycznej;
 - 5.2) przygotowanie materiałów promocyjnych we współpracy MSZ, KBP PAN, PKPoli i polskich przedsiębiorstw;
- 5) opracowania dokumentu adresowanego do środowiska międzynarodowego, a zwłaszcza wspólnoty arktycznej, prezentującego i promującego polską politykę arktyczną wraz z opisem konkretnych przykładów polskiej obecności i aktywności w regionie; dokument ten powinien być rezultatem współpracy ministerstw i departamentów związanych ze sprawami arktycznymi, tj. MSZ, MIR, MNiSW, MG, M, MRiRW, a także środowiska naukowego i podmiotów gospodarczych zainteresowanych obecnością w regionie. (D)

WZMOCNIONA AKTYWNOŚĆ INSTYTUCJI KRAJOWYCH NA RZECZ POLSKIEGO ZAANGAŻOWANIA W ARKTYCE MOŻE ZOSTAĆ OSIĄGNIĘTA ZA POMOCĄ

- 1) wprowadzenia mechanizmów bieżącej wymiany informacji o podejmowanych przez poszczególne instytucje publiczne działaniach (wyznaczenie tzw. specjalistów ds. Arktyki (: krh' h_b^kl) w poszczególnych urzędach, dystrybuowanie informacji drogą e-mailową i przez ogłoszenia na Polskim Portalu Arktycznym – prowadzonym przez Sekretariat Polskiego Konsorcjum Polarnego, regularne spotkania, tj. szkolenia, konferencje, warsztaty); (P)
- 2) usprawnienia mechanizmu planowania i koordynowania polskiego zaangażowania w Arktyce w formie prac Międzyresortowego Zespołu ds. Polityki Arktycznej RP; (P) Do zadań Zespołu należy powinno
 - przygotowanie projektu dokumentu pod tytułem „Polityka arktyczna Rzeczypospolitej Polskiej”;
 - monitorowanie przebiegu realizacji polityki arktycznej RP, w tym przygotowywanie rocznych raportów i innych dokumentów na potrzeby instytucji krajowych oraz unijnych;
 - przygotowywanie informacji na posiedzenia Rady Ministrów w sprawach związanych z polityką arktyczną RP oraz z polityką UE wobec Arktyki;
 - przygotowywanie projektów stanowisk Rady Ministrów odnoszących się do dokumentów dotyczących unijnej polityki arktycznej, w szczególności konkluzji Rady Unii Europejskiej;

- skowy w Arktyce oraz zasad udziału i finansowania polskich instytucji w mni dzyna rodowych projektach w zakresie monitoringu ; (P)
- 6) wsparcia dyplomatycznego, informacyjnego i finansowego konsorcjów polskich uczelni i przedsi biorstw w podejmowaniu współpracy badawczo-rozwojowej z partnerami z krajów arktycznych i unijnych, w tym, przede wszystkim, udziału we wspólnych projektach realizowanych w ramach unijnego programu „Horyzont 2020” (wsparcie aktywnego udziału Polskiego Konsorcjum Polarnego w Europejskim Konsorcjum Polarnym); (P).
 - 7) intensyfikację współpracy MSZ, Komitetu Bada Polarnych PAN i Polskiego Konsorcjum Polarnego na rzecz promocji polskich badań, ich wyników (poszczególnych publikacji czy też periodyków) i potencjału współpracy naukowej (na przykład podczas konferencji typu Arctic Circle, dzięki prowadzeniu Polskiego Portalu Arktycznego oraz przy okazji spotkań bilateralnych); (P)
 - 8) zapewnienie stałego uczestnictwa polskiego przedstawiciela w dalszych pracach Grupy Zadaniowej ds Współpracy Naukowej RA i wzięcie udziału w dyskusjach w roli promotora interesów polskich obserwatorów w tym zakresie (po uprzednim ich konsultowaniu, np. podczas spotkań formatu warszawskiego). (P)

WSPÓŁPRACA GOSPODARCZA ZWIĄZANA Z REGIONEM ARKTYKI MOŻE ZOSTAĆ ROZWINIĘTA ZA POMOCĄ

- 1) starannego przygotowania i kompetentnego wdrożenia inicjatywy Ministerstwa Gospodarki (2014) (ogłoszonej w XI 2014) na podstawie bliskiej, skoordynowanej współpracy MSZ (szczególnie placówek zagranicznych), MG (PAIILZ) oraz polskich przedsi biorstw (także z sektora MIP) przez
 - 1.1) zidentyfikowanie potencjału polskich przedsi biorstw (branża, firmy, projekty) w odniesieniu do potrzeb regionu arktycznego (P):
 - 1.1.1) stworzenie bazy danych nt. polskich podmiotów gospodarczych aktywnych na obszarach arktycznych już obecnie oraz potencjalnie w przyszłości;
 - 1.1.2) identyfikację regionów i sektorów o najwyższym potencjale kooperacji z udziałem polskich firm (przemysł wydobywczy, produkcja maszyn górniczych, sektor energetyczny, sektor rybolówczy, przemysł stoczniowy, turystyka);
 - 1.2) rozwijanie możliwości współpracy gospodarczej (D) przez
 - 1.2.1) pogłębione kontakty polskich instytucji odpowiedzialnych za współpracę gospodarczą z ich odpowiednikami w państwach arktycznych oraz organizacjami polonijnymi, forami współpracy gospodarczej oraz polskimi firmami w regionie;
 - 1.2.2) aktywne poszukiwanie partnerów zagranicznych (np. kontakty z izbami handlowymi i gospodarczymi w państwach arktycznych oraz ich przedstawicielstwami w Polsce);

1.2.3) aktywne poszukiwanie ofert współpracy w ramach programów unij

AKTYWNOŚĆ NA ARENIE MIĘDZYNARODOWEJ MOŻE ZOSTAĆ ROZWINIĘTA ZA POMOCĄ

- 1) powiązania na poziomie koncepcyjnym polskiej polityki arktycznej z innymi wymiarami, obszarami polskiej polityki zagranicznej (odniesienia w dokumentach strategicznych czy w wypowiedziach ministra SZ w Sejmie); (P)
- 2)

STRESZCZENIE

Wobec wielowymiarowych zmian, w tym geopolitycznych oraz klimatycznych, zachodzących w Arktyce, dotychczasowe zaangażowanie Polski w tym regionie (sięgając do lat 30. XX wieku) warto przededefiniować i rozwinąć. Polska nie ma na chwilę obecną wyrotnych i bezpośrednich interesów politycznych oraz gospodarczych w Arktyce, jednak jej wielowymiarowa aktywność we współpracy międzynarodowej dotyczącej tego regionu może stanowić czynnik wspierający bezpieczeństwo państwa oraz umacnianie międzynarodowej pozycji, szczególnie w wymiarze unijnym, europejskim oraz transatlantyckim. Podstawą zaangażowania w regionie powinna stać się jasno sformułowana polityka arktyczna. Opracowanie to jest autorską propozycją rekomendacji dotyczących kształtu i treści polskiej polityki arktycznej: jej zasad/fundamentów, wizji, interesów, celów oraz narzędzi. Opiera się na wnioskach płynących z (1) wieloaspektowej analizy zmian zachodzących w regionie Arktyki na przestrzeni ostatniej dekady oraz ich implikacji w obszarach istotnych z polskiego punktu widzenia,

j t v

z'

1996), dysponuje argumentami prawnymi międzynarodowymi oraz politycznymi na rzecz rozwoju swojego zaangażowania w Arktyce. Dobrym przykładem jest tu organizacja przez polskie MSZ spotkania przedstawicieli państw obserwatorów Rady Arktycznej wraz z jej prezydentką w tzw. formacie warszawskim (Polska, Złoty, Niemcy, Finlandia, Islandia). Ze względu na zachodzące w regionie zmiany, arktyczne zaangażowanie Polski należy uporządkować, a także chronić przed utratą jej osigniętej pozycji, istniejącego potencjału i środków już zainwestowanych w polską obecność w regionie. Zdecydowanie warto także działać zmierzając do zmodernizowania oraz produktywnie rozwinięcia, co może przysłużyć się interesom Polski oraz wzmocnieniu jej pozycji międzynarodowej. Jednym z warunków efektywnego wykorzystania szans jest opracowanie dokumentu pt. „Polityka arktyczna Rzeczypospolitej Polskiej”

POLSKA AKTYWNOŚĆ W ARKTYCE – W CO I JAK WARTO INWESTOWAĆ ?

Zarządzanie Arktyką : akcje Rady Arktycznej idą w górę

Arktyczna współpraca regionalna i jej instytucje stanowią unikalny przykład stosunkowo efektywnego i elastycznego zarządzania regionalnego. System ten – oparty na komponentach prawnym (UNCLOS) i politycznym (Radzie Arktycznej – RA), funkcjonuje na różnych poziomach relacji międzynarodowych – począwszy od globalnego po subregionalny i bilateralny. W ostatnich latach zakres współpracy regionalnej istotnie się rozwinął, a jej poziom polityczny osiągnął wysoki pułap, co dobrze widać zwłaszcza na przykładzie funkcjonowania Rady Arktycznej, która stopniowo wzmocniając swoją strukturę zyskuje coraz więcej cech organizacji międzynarodowej. Jednocześnie nie można dostrzec, iż atmosfera współpracy między państwami w regionie zależy od rozwoju sytuacji międzynarodowej poza regionem. Z polskiego punktu widzenia, najistotniejszą kwestią jest aktywne zaangażowanie w instytucjach współpracy regionalnej, wśród których największe znaczenie ma Rada Arktyczna. Inicjatywy podejmowane na jej forum już pozwoliły Polsce na zbudowanie dość silnej pozycji wśród obserwatorów przy Radzie. Niemniej jednak, brak merytorycznego zaangażowania w statutowe prace RA na poziomie roboczym może osłabić ten status, zwłaszcza na tle spodziewanego zaangażowania nowych obserwatorów.

Międzynarodowa współpraca i dyplomacja naukowa: małe ryzyko, duże zyski

Współpraca naukowa w Arktyce to nie tylko jedna z najlepiej rozwiniętych form kooperacji międzynarodowej w regionie, ale też fundament współpracy politycznej, przybierający formę tzw. dyplomacji naukowej, szczególnie tej prowadzonej na poziomie grup roboczych Rady Arktycznej. Najszerszą, a zarazem najważniejszą platformą współpracy naukowej w Arktyce jest Międzynarodowy Komitet Badań Arktyki (IASC). Wąskie zadania realizowane są również w ramach prac Sustaining Arctic Observing Networks (SAON), Europejskiej Rady Polarnej, Svalbard Science Forum czy też aktualnie rozwijanego Europejskiego Konsorcjum Polarnego. Polska ma swoich przedstawicieli we wszystkich tych organizacjach i forach. Uwzględniając do tychczasowe zaangażowanie we współpracę badawczą, zgromadzony już potencjał ludzki oraz materialny w tym zakresie, jak też nowe inicjatywy w środowisku polarnym w kraju oraz Europie, należy uznać, iż w nadchodzących latach działalność naukowa w dziedzinie najbardziej rozwiniętych form polskiej aktywności w Arktyce. Jest to obiecująca perspektywa, gdyż polskie badania w Arktyce stanowią nie tylko wizytówkę Polski, lecz także legitymizują jej obecność w Radzie Arktycznej i stanowią „bilet wstępu” do regionu. W takiej sytuacji nie tylko wsparcie i ochrona polskiej aktywności naukowej przynajmniej na jej obecnym poziomie, ale także i zdyś

kontowanie płynnych z niej szans i możliwości stanowi powinny jeden z pierwszoplanowych elementów polskiej polityki arktycznej.

Zmiany klimatyczne i ochrona środowiska arktycznego: spore niepewności, jeszcze większe wyzwania

Źródła wielu arktycznych problemów środowiskowych znajdują się przeważnie nie poza regionem. Zmiany klimatyczne postrzegane są jako główny czynnik wpływający w dłuższym okresie na stan środowiska arktycznego. Ponadto, trwale zanieczyszczenia organiczne, tlenki siarki i azotu oraz rtęć docierają do Arktyki z uprzemysłowionych obszarów położonych na południe od koła podbiegunowego. Kwestie te są przedmiotem międzynarodowych konwencji i procesów negocjacyjnych. Wiele uwagi poświęca im także Rada Arktyczna, gdzie wkład obserwatorów – odpowiedzialnych za znaczące emisje zanieczyszczeń – mógłby być postrzegany jako szczególnie wartościowy. Polska ma wpływ na stan arktycznego środowiska naturalnego jako znaczący, chociażby ze względu na swój wielki, emitent zanieczyszczeń w kontekście europejskim. Dlatego też Polska powinna być aktywnym uczestnikiem prac Rady Arktycznej w takich kwestiach, jak klimat i zanieczyszczenia długiego zasięgu, a także powinna włączyć tematykę arktyczną w proces kształtowania polskich stanowisk artykułowanych na różnych forach międzynarodowych. Co więcej, należy w ramach dyplomacji publicznej odnośnie Arktyki także podkreślać znaczenie osiągnięć Polski w redukcji emisji takich gazów cieplarnianych, jak i zanieczyszczeń dalekiego zasięgu na przestrzeni ostatnich 20 lat. Na postrzeganie Polski jako partnera odpowiedzialnego i zaangażowanego będą miały wpływ: 1) istotny wkład polskiej nauki w poszerzanie wiedzy o zmianach środowiskowych (promocja tego wkładu), 2) przestrzeganie wysokich standardów środowiskowych przez polskie podmioty gospodarcze działające na Północy.

Rozwój społeczno-gospodarczy Arktyki: kto szuka, ten zarabia

Do charakterystycznych cech, a zarazem typowych wyzwań regionów północnych należą: mała gęstość zaludnienia i znaczące odległości, ograniczona dostępność transportowa, zależność regionów od wsparcia budżetów centralnych, bazowanie rozwoju na surowcowych działach gospodarki, dynamiczna ekspansja niektórych ośrodków miejskich, a także obecność ludów rdzennych i wynikające z tego ich prawa. Polska powinna być zainteresowana rozwojem społeczno-gospodarczym regionów arktycznych ze względu na obecność tam polskich imigrantów oraz dobre perspektywy działalności polskich przedsiębiorstw w regionie. Ponadto, od aktorów niearktycznych oczekuje się wykazania wrażliwości na kwestie społeczne. Regiony arktyczne są zróbnicowane pod względem rozwoju i tendencji społeczno-gospodarczych. Dlatego też przy ocenie perspektyw polskiej obecności w regionie należy każdą jego część analizować indywidualnie i koncentrować działania na najbardziej obiecujących obszarach (Północna Norwegia, Islandia i Grenlandia) i sektorach (ekologicznym, budownictwa, inżynierijnym, informatycznym, eksportowym, współpracy badawczo-rozwojowej). W regionie zwiksza się rola imigrantów, a zatem istnieje potrzeba analizy i podnoszenia w ramach dyplomacji publicznej wkładu polskich imigrantów w rozwój regionu. Działania dyplomatyczne i strategiczne (np. program „Arktika”) powinny być podejmowane przy wykorzystaniu istniejących struktur współpracy handlowo-gospodarczej, promocji gospodarczej i kulturalnej, a także długoterminowej współpracy z partnerami lokalnymi.

+,)

Surowce energetyczne i nieenergetyczne: ruletka dla wytrwałych

Z uwagi na wspólną politykę rybołówstwa, areną tych działań jest Unia Europejska. Polska powinna tu zwracać uwagę także na rozwój rybołówstwa na wodach arktycznych. Mimo olbrzymiej redukcji polskiej floty dalekomorskiej w ostatnich latach, ma ona wciąż potencjał rozwojowy – w tej perspektywie warto patrzeć na rybołówstwo w Arktyce. Jednocześnie nie wolno zapominać o ograniczonej wiedzy na temat regionalnych ekosystemów morskich i zależnościach między nimi a zmianami klimatu i wpływem człowieka, wielką rolę odgrywającą w Arktyce zarówno odpowiednie mechanizmy zarządzania, jak i zachowanie zasady najwyższej przyczynowości.

UE w Arktyce: warto grać razem

Aktywność Unii Europejskiej w Arktyce jest dla Polski znaczącym punktem odniesienia przy kształtowaniu polskiej polityki arktycznej. UE – mająca od dekad wpływ na region przez oddziaływanie środowiskowe, ekonomiczne i polityczne – rozpoczęła proces formułowania swojej polityki arktycznej od lat 2007–2008. Instytucje europejskie, zważywszy na problemy w relacjach z partnerami arktycznymi (UE wciąż nie ma formalnego statusu obserwatora w Radzie Arktycznej), poczyniły znaczne wysiłki, by UE była postrzegana jako odpowiedzialny partner mający wiele do zaoferowania aktorom arktycznym. Przeprowadzona „Ocena oddziaływania środowiskowego Unii Europejskiej na Arktykę” czy tworzenie struktur dialogu z arktycznymi ludami rdzennymi są przykładami takich działań. UE jest znaczącą fundatorką badań arktycznych oraz współkreatorką polityki regionalnej na północy Europy, odgrywa też ważną rolę w procesach międzynarodowych mających znaczenie w odniesieniu do tego regionu. Unijna polityka arktyczna jest koordynowana na poziomie urzędów KE i ESDZ, jednak Unii brakuje „ambasadora” odpowiedzialnego za sprawy arktyczne. Polska jest stosunkowo widoczna w unijnej debacie dotyczącej Arktyki, szczególnie na forum Parlamentu Europejskiego, stara się także z zaangażowaniem odnosić do inicjatyw instytucji unijnych podejmowanych na rzecz rozwoju unijnej polityki arktycznej. Kooperacja z UE w zakresie spraw arktycznych stanowi również ważny aspekt polskiej polityki

Europejscy obserwatorzy w Radzie Arktycznej: warto się (od siebie) uczyć

Za czynnik sprzyjający wypracowaniu polskiej polityki arktycznej należy uznać to, iż niektórzy europejscy obserwatorzy w

Z

~

SUMMARY
THE CHANGING ARCTIC AND POLAND'S PRESENCE IN THE REGION:
KEY FACTORS AND PROSPECTS

Given the multidimensional transformation taking place in the Arctic, it is timely to re-define and develop Poland's engagement in the region. Although Poland has neither vital nor direct political and economic interests in the Arctic, the state's multifaceted involvement in international cooperation in that region may improve national security as well as enhance Poland's international standing especially in the EU, European and transatlantic dimensions. A clearly defined and comprehensive Arctic policy should be the foundation for further Polish engagement in the region. This policy should be determined on the basis of the previous achievements, current potential as well as identification of key rationales and of the areas for future activities.

The authors offer recommendations about the shape and contents of a Polish Arctic policy, its rules/foundations, vision, interests, objectives and instruments. It is based on conclusions stemming from: (1) a comprehensive analysis of changes that have been taking place in the Arctic over the last ten years and their implications for areas that are of interest to Poland, (2) possible u° of s th t am H ta8

ICT, exports, R&D cooperation). With immigrants playing an increasingly prominent role in the region, the contribution of Polish immigrants to the region's development needs to be analysed and highlighted through the means of public diplomacy. The existing trade and economic cooperation, economic and cultural promotion, and long-term cooperation with local partners should be used to support diplomatic and strategic actions (i.e. @h krh programme).

Energy and non-energy resources: a roulette for steadfast players

Arctic regions boast large deposits of energy (oil and gas) and non-energy (iron, nickel, gold, zinc, rare earth elements, to name but a few) resources, and the probability of new discoveries is high. Yet, from the perspective of their exploration, each sub-region and each raw material need to be considered individually. Though climate change does affect extraction, it is a secondary driver to global prices of raw materials, especially as mining in the Arctic often entails high costs and substantial environmental hazards. Political decisions, legal regulations and local socio-economic conditions are also important for to the success of projects, with extraction often being seen as controversial. In recent years many countries have amended their laws governing extractive industries and implemented projects supporting environmentally and socially sustainable mining. Polish petroleum companies and KGHM are conducting exploration work in the Barents Sea and Greenland. However, next to the biggest firms, special attention should be given to the prospects of Polish equipment suppliers and sub-contractors. Polish universities have a solid base from which to cooperate with partners from Arctic regions on research and development projects relevant for responsible resource extraction.

Sea transport and shipbuilding: increasing opportunities and recurring problems

The melting of ice cover opens up new opportunities for the navigation and maritime transport in the Arctic. The increase in ship traffic has been moderate in recent years. According to different studies (e.g. 2009 AMSA report) it is predominantly destination traffic (to and from the Arctic) that holds the greatest promise for expansion in the medium-term

PRIORITY ACTIONS FOR DEVELOPING POLAND'S ARCTIC POLICY

Based on their analysis of the situation in the Arctic and Poland's position in the region, the authors have developed recommendations for the shape and substance of Poland's Arctic policy.

They suggest that the policy be built on carefully chosen foundations, or a set of international law norms, rules and customs, which have been adopted by the Arctic community and will express Poland's respect for the region's inhabitants and natural environment.

Next, the decision to develop the policy should be made according to succinct and clear expectations as to its outcome, that is, the vision of Poland's active role as the Arctic's partner.

Polish involvement in the Arctic should correspond with the various needs and aspirations of the country, as manifested in specific political, economic and social interests in the Arctic areas and the processes taking place there.

The authors propose the following principal objectives of the Arctic policy. Poland's strong and stable position in the region, follo o Hstab

INFORMACJE O AUTORACH



Piotr Graczyk jest absolwentem stosunków międzynarodowych na Uniwersytecie Warszawskim, a obecnie pracownik naukowy i doktorantem na Uniwersytecie Arctycznym w Tromsø. Jego zainteresowania badawcze obejmują systemy polityczne, w szczególności cię i d Arktycy, a także normy i politykę w Arktycy oraz zarządzanie polami lodowcowymi w tym regionie. W swoim doktoracie badał politykę międzynarodową na polityki międzynarodowej i polityki międzynarodowej w tym kontekście, a także Arktycy i jej politykę międzynarodową na wodach międzynarodowych.

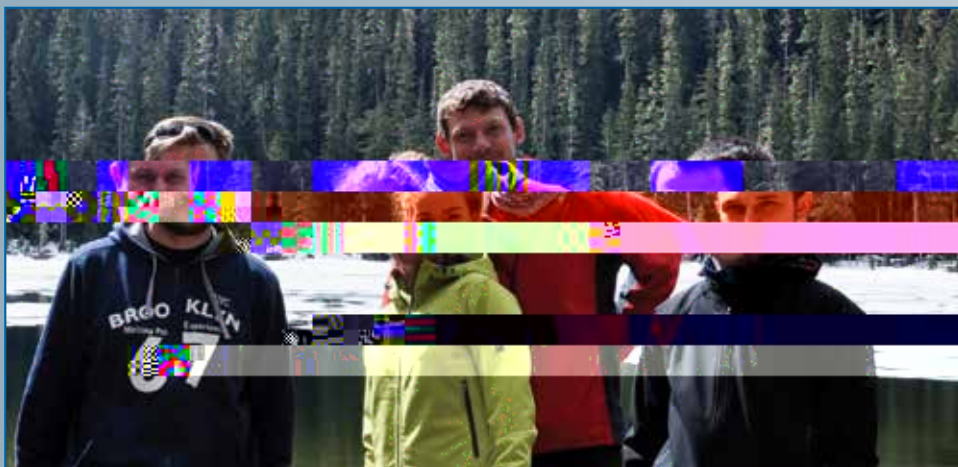
stent polityczny w Sekretariacie Rady Arctycznej w Tromsø, a także członek delegacji na spotkania Rady. Uczestniczy w programie badawczym i konferencjach międzynarodowych. Publikował m.in. w czasopiśmie "Zagranica i Polityka".



Adam St pie jest pracownikiem naukowym w Centrum Arktycznym przy Uniwersytecie Lapo skim (Arctic Centre, University of Lapland; Arktinen keskus, Lapin yliopisto) w Rovaniemi (Finlandia). Do jego zainteresowań badawczych należą: zagadnienia polityczne i prawne w regionach arktycznych, międzynarodowa współpraca ludów rdzennych, oraz zmiany społeczno-ekonomiczne w Arktyce. Praca magisterska, którą obronił w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, była poświęcona samskim instytucjom etnicznym funkcjonującym ponad granicami państw narodowych. W ostatnich latach Adam St pie pracował nad kwestiami związanymi z polityką Unii Europejskiej wobec Arktyki, między innymi przez udział w projektach „Nurtowanie tradycji i kultury w Arktyce” i „Współpraca międzykulturowa w Arktyce”. Praca doktorska przygotowana przez niego na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Lapo skiego jest poświęcona współpracy rozwojowej między partnerami posiadającymi elementy wspólnej tożsamości i praktykującymymi, jako form pomocy, dzielenia się doświadczeniami i wiedzą. Dodatkowo prowadzi zajęcia z prawa i polityki w Arktyce w ramach programu studiów arktycznych pod egidą Uniwersytetu



Malgorzata mieszek jest pracownikiem naukowym w Centrum Arktycznym przy Uniwersytecie Lapo skim (Arctic Centre, University of Lapland) w Rovaniemi (Finlandia). Jej zainteresowania naukowe obejmują kwestie dotyczące systemu zarządzania w Arktyce, roli aktorów niearktycznych w regionie, w tym w szczególności państw europejskich, a także zagadnienia wpływu i wzajemnych zależności między nauką i polityką. Malgorzata mieszek jest absolwentką Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Wiedeńskiego oraz College of Europe w Natolinie. Jest także członkiem Zespołu Nauk Społecznych i Historii Polskich Badań Polarynych Komitetu Badań Polarynych PAN oraz stypendystką Badań Polarynych, zaangażowaną w prace „Lubuskiemu Arktycznemu Centrum” i „Polskiemu Centrum”. Ponadto, brała udział w międzynarodowym projekcie „Współpraca międzykulturowa w Arktyce” w ramach którego była jednym z głównych autorów publikacji poświęconej raportom Rady Arktycznej, pt. „Współpraca międzykulturowa w Arktyce”. W ramach działalności pozaakademickiej prowadziła zajęcia na temat Arktyki na Uniwersytecie Dzieci, jest także członkiem zespołu przygotowującego konferencje „Arktyczne wyzwania” i „Arktyczne wyzwania”.



< ^e' bgZs | sz i h d b c i h a r b i Z d m \ s g ^ c i h i n | d o Z a Z i k r ` h r h p Z g Z i k s ` s ` l i o p
f | b | r \ a [Z] Z s r i k h p Z | s \ r \ a [Z] Z g b Z p h k h | d \ a Z d Z | ^ f b d b a p I h d \ ^ % ? l g z g | b
h k z s G h p ^ b b L r z g h p b n | Z g ` l r g r t s ` p g t o d p ^ c Z g Z d s r ` g z n d h p ^ c s ` s z d k \ l n i
p l i o b s \ l g r \ a l r h l n g d o p i f b | s r g Z h | h p r \ a p ` k ^ b g b ` : k d m d b h k z s d h f i e d l h p r \ a
k d h f ^ g | Z d j h m \ s \ r \ a d l s r z o n b i r k ^ \ b s Z z g ` Z h p Z g b Z I h d d b g Z = Z e d b c i o l g h r '

Przedstawiona do recenzji praca ma charakter absolutnie unikatowy oraz niesłychanie oryginalna. [...] Opracowanie mo na uznać za doskonały punkt wyjścia do dyskusji o kształcie polskiej polityki w odniesieniu do Arktyki. Jednocześnie, z uwagą na wartość podkreślenia erudycji autorów oraz ich dbałość o merytoryczną poprawność opracowania, stanowi ono szczególnie kompendium wiedzy o współczesnej Dalekiej Północy, o zachodzących tam zjawiskach i procesach oraz o logice i dynamice działań podejmowanych przez najważniejszych graczy w tym regionie.

GZ i h | h r z p b k \ ^ g s b p r | Z p g b s ^ c
i k h _ ' s p ' | k Z a Z | ' D k r i s h Z D n | k Z d Z